

Таємнича історія Біллі Міллігана
Деніел Кіз

Дивна історія трапилася в типовому американському містечку. Молодий чоловік на ім'я Біллі Мілліган звинувачується у злочинах, яких не коїв чи просто не пам'ятає цього. З'ясувалося, що у свідомості Біллі мешкає двадцять чотири особистості, які по черзі контролюють його розум. Та чи стане цей факт виправдальним для трьох згвалтувань, на які відважилась одна з особистостей хлопця?

Деніел Кіз

Таємнича історія Біллі Міллігана

© Daniel Keyes and William S Milligan, 1981, 1982

© Nemiro Ltd, видання українською мовою, 2016

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад та художнє оформлення, 2016

Таємнича історія Біллі Міллігана

Внутрішні «я» Біллі Міллігана

Головна десятка

Це ті особистості, про існування яких психіатри, юристи, правоохоронці та представники засобів масової інформації дізналися ще під час судового процесу.

1. Вільям Стенлі Мілліган (більш відомий як Біллі), 26 років. Так звана базова, або стрижнева особистість, яку згодом охрестили множинним Біллі, або ж Біллі-М. Не закінчив школу. Метр вісімдесят три на зріст. Вага – вісімдесят шість кілограмів. Блакитноокий шатен.

2. Артур, 22 роки. Англієць. Розважливий, ніколи не дає волі почуттям. Розмовляє з британським акцентом. Самотужки опанував фізику та хімію, а зараз штудіює медичну літературу. Вільно читає і пише арабською мовою. Затятий консерватор і прихильник капіталістичного ладу, але разом із тим – переконаний атеїст. Першим здогадався про існування інших особистостей. Верховодить рештою «сім'ї» у безпечних місцях і вирішує, чия черга контролювати свідомість Міллігана. Носить окуляри.
3. Рейджен Вадасковинич, 23 роки. Хранитель ненависті. Ім'я Рейджен утворене з двох англійських слів, «rage» і «again», котрі означають «лють», або «лютувати», і «знову». Югослав. Читає, пише і розмовляє сербохорватською мовою. Англійською говорить із сильним слов'янським акцентом. Добре знається на різних видах зброї та військового спорядження, а також володіє прийомами карате. Має богатырську силу завдяки здатності керувати рівнем адреналіну в крові. Комуніст і атеїст. Його завдання – захищати «сім'ю», а також дітей і жіноцтво в цілому. Перебирає на себе контроль над свідомістю Міллігана в небезпечних місцях. Мав справу зі злочинцями та наркоманами. Визнає, що час від часу порушував закон і вдавався до насильства. Вага – дев'яносто п'ять кілограмів. Має могутні руки, чорняве волосся і довгі звисаючі вуса. Робить замальовки, але тільки чорно-білі, тому що страждає на дальтонізм.
4. Аллен, 18 років. Шахрай. Вправно маніпулює людьми, тому зазвичай саме він контактує із зовнішнім світом. Агностик, чим девізом є «Живемо один раз, отже, треба взяти від життя все». Вміє грати на ударних інструментах і пише портрети. Дуже добре ладнає з матір'ю Біллі. Такого ж зросту, як і Вільям, хоча важить менше (сімдесят п'ять кілограмів). Зачісує волосся на правий бік. Єдиний курець серед усіх особистостей, а також єдиний правша.
5. Томмі, 16 років. Майстер втечі. Його часто плутають із Алленом, однак на відміну від нього Томмі має відлюдькувати вдачу і зазвичай ставиться до людей вороже. Вміє грати на саксофоні, добре розуміється на електроніці та малює пейзажі. Має русяве волосся і ясно-карі очі.
6. Денні, 14 років. Завжди переляканий. Боїться людей, а надто чоловіків. Колись його примусили власноруч викопати собі могилу, після чого живцем засипали землею. Відтоді з-під його пензля виходять лише натюрморти. Має біляве волосся до плечей і блакитні очі. Невисокий на зріст і худорлявий.
7. Девід, 8 років. Хранитель болю, або ж емпат. Терпить увесь біль і страждання замість решти особистостей. Дуже чуйний і співчутливий, але не здатен тривалий час зосереджувати увагу на чомусь одному. Практично завжди спантеличений. Блакитноокий, має рудувато-брунатне волосся і дрібну статуру.
8. Крістін, 3 роки. Коли у школі Біллі відсилали в куток, саме вона щоразу терпляче вистояла покарання. Тямуша маленька англійка. Вміє читати, а також писати друкованими літерами, проте страждає на дислексію. Любить малювати і розфарбовувати квіточки й метеликів. Має біляве волосся до плечей і блакитні очі.

9. Крістофер, 13 років. Брат Крістін. Розмовляє з британським акцентом. Слухняний, хоч і непосидючий. Грає на губній гармоніці. Волосся таке ж біляве, як у Крістін, але коротше.
10. Адалана, 19 років. Лесбійка. Сором'язлива, самотня і скута. Пише вірші. Саме вона готує їсти й порається по господарству. Має довге чорняве волосся і карі очі. У неї спостерігається ністагм – мимовільні швидкі рухи очних яблук. Через це її часто описують як дівчину, в якій «танцюють очі».

Небажані персони

Це особистості, яких Артур не допускав до контролю над свідомістю Міллігана, бо вони мали ті чи інші небажані риси. Вперше факт існування цих особистостей виявив лікар Девід Кол, уже після того як Мілліган прибув до Центру психічного здоров'я в Афінах.

11. Філіп, 20 років. Бандюган. Ньюйорківець із сильним бруклінським акцентом. Сипле брутальними слівцями. Саме згадки про якогось «Філа» змусили поліцію і журналістів припустити можливість існування інших особистостей, окрім уже відомих їм на той час десяти. Філіп має на совісті різноманітні дрібні злочини. Кучерявий шатен із карими очима і гачкуватим носом.
12. Кевін, 20 років. Махінатор. Дрібний злочинець. Спланував пограбування однієї з аптек мережі «Грей Драгстор». Любить писати. Зеленоокий блондин.
13. Волтер, 22 роки. Австралієць. Вважає себе мисливцем на велику дичину. Неперевершено орієнтується на місцевості, тому часто виступає у ролі «провідника». Глибоко ховає свої почуття. Ексцентричний. Носить вуса.
14. Ейпріл, 19 років. Стерво. Говорить із бостонським акцентом. Виношує численні, воістину диявольські плани помсти вітчимові Біллі. Решта особистостей вважають її навіженою. Добре вправляється з голкою і ниткою. Допмагає по господарству. Має чорняве волосся і карі очі.
15. Семюель, 18 років. «Вічний жид». Сповідує ортодоксальний іудаїзм. З усіх особистостей тільки він вірить у Бога. Скульптор і різьбяр. Кароокий. Має чорну кучеряву чуприну й носить бороду.
16. Марк, 16 років. Робоча конячка із цілковитою відсутністю власної волі. Діє, тільки отримавши від когось пряму вказівку. Виконує всі марудні обов'язки. Коли роботи немає, просто сидить, втупившись у стіну. За це його іноді називають «зомбі».
17. Стів, 21 рік. Імітатор, постійно вдає із себе когось іншого. Глузує з людей, пародіюючи їхню поведінку. Страшенно егоцентричний, тому, на відміну від інших внутрішніх «я» Міллігана, відмовляється визнавати у

себе розлад множинної особистості. Через його дошкульні пародії решта «сім'ї» часто потрапляє в халепу.

18. Лі, 20 років. Жартівник, блазень, дотепник, фігляр. Його витівки кепсько закінчуються для решти особистостей, котрі в результаті потрапляють як не в бійку, то до в'язничного карцеру. Легковажно ставиться до життя і не замислюється про наслідки своїх дій. Кароокий шатен.
19. Джейсон, 13 років. Влаштовує емоційні розрядки. Його бурхливі істерики та вибухи роздратування часто-густо призводять до покарань, але разом із тим дозволяють «випустити пару» і позбутися зайвого напруження. Також він стирає з пам'яті інших особистостей усі болісні спогади. Шатен. Має карі очі.
20. Роберт (або ж Боббі), 17 років. Мрійник. Безперестанку фантазує про пригоди і подорожі. Мріє змінити світ на краще, та при цьому не має ні амбіцій, ні будь-яких інтелектуальних захоплень.
21. Шон, 4 роки. Глухий. Має брак уваги і, ймовірно, є розумово відсталим. Любить видавати звуки, схожі на дзиччання, тому що йому подобається, як від цього вібрує у голові.
22. Мартін, 19 років. Сноб. Ньюйорківець. Ходить павичем. Полюбляє хизуватися й викаблучуватися. Хочє мати все і задарма. Білявий. Має сірі очі.
23. Тімоті (також відомий як Тіммі), 15 років. Працював у квітковій крамниці, поки з ним там не стався прикрий випадок: клієнт нетрадиційної орієнтації розпустив руки. Відтоді Тіммі замкнувся в собі.

Учитель

24. Учитель, 26 років. Цілісна особистість, утворена в результаті злиття двадцяти трьох альтер-его. Навчив інших особистостей усьому, що вони вміють. Має гострий розум і тонке почуття гумору. Чуйний. За його власними словами, він – «усі Біллі в одному». Про решту особистостей каже, що вони – створені ним андроїди. Учитель чудово пам'ятає майже все, що відбувалося з різними особистостями, і саме його поява та готовність до співпраці уможливили написання цієї книжки.

Книга 1

Буремні часи

Розділ 1

(1)

У суботу, 22 жовтня 1977 року, Джон Клеберг, керівник департаменту поліції при Університеті штату Огайо, наказав узяти під посилену охорону медичний корпус університету і прилеглу місцевість. Озброєні офіцери поліції патрулювали студмістечко в автомобілях і пішки. На дахах будівель виставили вартових зі зброєю. Жінок попередили, аби ті не ходили поодиноці й не сідали в машини до незнайомців.

Ось уже вдруге за останні вісім днів невідомий зловмисник викрав із території студмістечка молоду жінку, погрожуючи їй пістолетом. Трапилося це між сьомою і восьмою ранку. Першою жертвою стала двадцятип'ятирічна студентка факультету оптометрії, другою – на рік молодша за неї медсестра. Обоє дівчат вивезли за місто, згвалтували і відібрали у них гроші (попередньо змусивши зняти готівку за чеками).

Фоторобот нападника опублікували в газетах, і стурбовані громадяни засипали поліцію сотнями дзвінків з іменами та описами, проте вся інформація виявилася хибною. У правоохоронців не було ані суттєвих зачіпок, ані підозрюваних. Атмосфера в університетській спільноті ставала дедалі напруженішою. Посилювався й тиск на Клеберга: різноманітні студентські організації і громадські об'єднання виступали з вимогами спіймати зловмисника, котрого місцева преса вже охрестила Університетським гвалтівником.

На чолі слідства Клеберг поставив молодого інспектора Еліота Боксербаума. Той був лібералом за переконаннями, як він сам любив повторювати. Вперше був залучений до поліцейської роботи ще під час навчання в Університеті штату Огайо, а саме в 1970 році, коли спалахнули такі люті студентські заворушення, що університет навіть мусили тимчасово закрити. Пізніше того ж року Боксербаум отримав диплом, і йому запропонували роботу в університетському департаменті поліції, за умови що він підстриже своє довге волосся і зголить вуса. Чуприну він укоротив, але вуса категорично відмовився чіпати. Попри це його таки взяли на службу.

Боксербаум і Клеберг розглядали фотороботи і порівнювали свідчення двох жертв. Усе вказувало на те, що в обох випадках діяв той самий нападник: білий чоловік, американець, віком від двадцяти трьох до двадцяти семи років, вагою у вісімдесят-вісімдесят п'ять кілограмів, із каштановим чи рудувато-каштановим волоссям. Він навіть обидва рази був однаково вбраний – у брунатну спортивну куртку, джинси і білі кросівки.

Керрі Драер, перша жертва, пригадала, що гвалтівник був у рукавичках і тримав невеликий револьвер. Іноді його очі мимовільно рухалися з боку в бік – дівчина впізнала ознаки захворювання, відомого як ністагм. Чоловік прикував її наручниками до внутрішнього боку дверцят у її власному авто, а тоді відвіз до безлюдної місцини за містом і там згвалтував. Після цього він сказав: «Якщо звернешся в поліцію, не описуй моїх прикмет. Довідаюся з газет, що ти не втримала язика за зубами, – пришлю когось розібратися з

тобою». І він занотував кілька імен і адрес із її записника, мовби демонструючи серйозність своїх намірів.

Донна Вест, невисока пухкенька медсестричка, розповіла, що чоловік, який на неї напав, був озброєний автоматичним пістолетом. На його руках були плями, але не від бруду, а від чогось маслянистого. Він обмовився, що його звуть Філ. Багато лаявся. На ньому були затемнені окуляри, тому його очей дівчина не бачила. Він записав імена її близьких і пригрозив, щоб вона не сміла описувати його зовнішність у поліції, інакше, мовляв, «братство» скривдить її саму або її рідних. Дівчина і слідчі припустили, що так він хизувався своєю причетністю до мафії чи якогось терористичного угруповання.

Клеберг і Боксербаум помітили тільки одне суттєве розходження у прикметах гвалтівника. У першому випадку чоловік мав довгі, дбайливо доглянуті вуса. У другому – був безвусим, але його підборіддя вкривала триденна щетина.

– Певен, що він просто зголив вуса у проміжку між нападами, – посміхнувся Боксербаум.

О третій годині дня у середу, 26 жовтня, Нікі Міллер, детектив підрозділу боротьби зі статевими злочинами, заступила на вечірне чергування у головному відділку поліції, що розташувався у середмісті Колумбуса. Вона щойно повернулася з двотижневої відпустки в Лас-Вегасі, тому почувалася бадьоро і мала свіжий вигляд. Засмага пасувала до її карих очей і золотавого волосся. Детектив Гремліч із ранкової зміни повідомив їй, що тільки-но доправив молоду жертву згвалтування до університетського шпиталю. Позаяк саме детективу Міллер доведеться надалі розплутувати цю справу, Гремліч переповів їй ті скупі подробиці, які спромігся зібрати.

Того ранку, деś о восьмій годині, Поллі Ньютон, двадцятиоднорічну студентку Університету штату Огайо, викрали зі студмістечка. Вона саме припаркувалася біля свого будинку і виходила з автомобіля (синього корвета, що належав її хлопцю), коли її грубо заштовхнули назад до салону. Нападник звелів дівчині їхати за місто, де вибрав усамітнене місце і вчинив над нею наругу. Потім він примусив її повернутися з ним у Колумбус, зняти готівку за двома чеками і відвезти його назад до студмістечка. Він також порадив їй зняти готівку ще за одним чеком, а тоді заборонити платіж і таким чином залишити ті гроші собі.

Оскільки Нікі Міллер була у відпустці, вона ще не читала про Університетського гвалтівника і не бачила його фотороботів. Колеги з ранкової зміни ввели її в курс справи.

«Деталі цього злочину, – написала Нікі Міллер у рапорті, – збігаються з подробицями двох викрадень і згвалтувань, розслідування яких входить до повноважень департаменту поліції при Університеті штату Огайо».

Нікі Міллер і її напарник, А. Дж. Бессел, вирушили до університетського шпиталю, щоб поговорити з жертвою.

Поллі Ньютон, дівчина з гривною рудого волосся, розповіла їм, що її кривдник нахвалявся, ніби він бізнесмен і водить «мазераті», але також веде підпільне життя в лавах «синоптиків»[1 – «Синоптики» – ліворадикальне угруповання, що діяло у США у 1969–1977 роках. «Синоптики» протестували проти війни у В'єтнамі. Організували кілька вибухів, зокрема у будівлях Капітолію і Пентагону. (Тут і далі прим. пер., якщо не вказано інше.)]. Після того як Поллі надали необхідну медичну допомогу, вона погодилася поїхати разом зі слідчими за місто і показати, де все сталося. Проте надворі вже смеркло і дівчина не змогла зорієнтуватися на місцевості. Врешті-решт було вирішено пошукати місце злочину наступного ранку.

Криміналісти обнишпорили машину Поллі, шукаючи відбитки пальців. Їм вдалося зняти три часткові відбитки, які, втім, були достатньо детальними, щоб у майбутньому їх можна було порівнювати з відбитками підозрюваних.

Міллер і Бессел відвезли Поллі до слідчого відділу, де за її описом поліцейський художник створив фоторобот зловмисника. Тоді Міллер попросила дівчину передивитися фотокартки всіх білих чоловіків, яких уже затримували за статеві злочини. Поллі проглянула три альбоми по сто знімків у кожному, але все намарно. О десятій вечора вона відмовилася гортати решту альбомів. На той час вона просиділа в поліції вже сім годин і була геть виснажена.

Наступного ранку, о чверть на одинадцяту, слідчі ранкової зміни заіхали за Поллі Ньютон і повезли її до округу Делавер. При денному світлі вона змогла вказати їм дорогу до місця, де відбулося згвалтування. Там був ставок, на березі якого поліцейські виявили гільзи від дев'ятиміліметрових куль. Дівчина пояснила, що нападник жбурляв у воду пляшки з-під пива і стріляв по них.

Коли вони повернулися до головного відділку, Нікі Міллер саме прибула на зміну. Вона всадила Поллі у маленькій кімнатці, через коридор від столу чергового офіцера, принесла їй наступний альбом із фотографіями і вийшла, причинивши за собою двері.

А за кілька хвилин до слідчого відділу увійшов Еліот Боксербаум у супроводі Донни Вест, медсестри, що стала другою жертвою гвалтівника. Він хотів, щоб і вона теж проглянула знімки злочинців. Порадившись із Клебергом, слідчий вирішив, що першу жертву, студентку факультету оптометрії, ліпше буде задіяти у процедурі безпосереднього упізнання, якщо раптом для суду ідентифікації за фотографією виявиться замало.

Нікі Міллер знайшла для Донни місце за столом у коридорі, де вздовж стін височіли шафи з картотекою, і видала їй три альбоми.

– Святий Боже, – здивовано озвалася дівчина. – Невже вулицями справді сновигає стільки збоченців?

Боксербаум і Міллер чекали неподалік, поки Донна роздивлялася знімок за знімком. Гортаючи сторінки, вона дедалі більше дратувалася і похмурніла. Ось промайнуло знайоме обличчя – щоправда, не її кривдника, а колишнього однокласника, якого вона вчора бачила на вулиці. Дівчина нишком зиркнула на зворот фотокартки, де писалося, що того затримували за експібіціонізм.

– Отакої, – пробурмотіла вона. – Хто б міг подумати?

Дійшовши до середини альбому, Донна вклякла над знімком привабливого юнака з густими бакенбардами і відсутнім поглядом. Дівчина зірвалася на рівні ноги, мало не перекинувши стільця.

– Це він! Точно він! Я в цьому переконана!

Міллер попросила Донну розписатися на звороті фотокартки, а тоді за реєстраційним номером на знімку знайшла відповідну кримінальну справу і виписала звідти ім'я молодика: «Вільям С. Мілліган». Фотографія була вже давня.

Міллер вклала знімок підозрюваного ближче до кінця альбому, який іще не встигла переглянути Поллі Ньютон. Потім разом із Боксербаумом, детективом на ім'я Браш і офіцером Бесселом вона пішла до кімнатки, де залишила дівчину.

Поллі, певно, збагнула: слідчі сподіваються, що вона впізнає одну з фотокарток у цьому альбомі. Вона з особливою пильністю розглядала знімки, поволі гортаючи сторінки. Коли дівчина наблизилася до середини альбому, детектив Нікі Міллер була вже мов на голках. Якщо Поллі обере ту саму фотографію, що й Донна, особу Університетського гвалтівника можна буде вважати встановленою.

Поллі затрималася на знімку Міллігана, але зрештою рушила далі. У Міллер судомно звело м'язи. Аж раптом Поллі повернулася назад і знову прикипіла поглядом до фотографії юнака з бакенбардами.

– Оцей дуже на нього схожий, – озвалася вона. – Але важко сказати напевно.

Боксербаум не став квапитися з ордером на арешт. Донна Вест без вагань вказала на Міллігана, однак слідчого непокоїло те, що знімок був трирічної давнини. Він волів зачекати, доки перевірять відбитки пальців. Детектив Браш заніс зразки відбитків зі справи Міллігана на перший поверх, до відділу впізнання, де їх мали порівняти з відбитками, виявленими в машині Поллі.

Нікі Міллер дратувало таке зволікання. Вона вважала, що у них є цілком вагомі підстави для арешту, і хотіла якнайшвидше взяти підозрюваного під варту. Але оскільки Поллі Ньютон, жертва в її справі, не змогла з абсолютною впевненістю впізнати свого кривдника, Нікі Міллер залишалося тільки набратися терпцю. За дві години надійшов звіт криміналістів. З'ясувалося, що відбитки правого вказівного і безіменного пальців, а також правої долоні, зняті з внутрішньої поверхні скла у пасажирських дверцятах корвета, належать Міллігану. Усі відбитки достатньо хорошої якості, збіг встановлено за десятьма ознаками. Цього вистачить для суду.

Однак Боксербаум і Клеберг вагалися. Вони хотіли остаточно в усьому впевнитися і тому подали запит на оцінку відбитків експертом-дактилоскопістом.

Нікі Міллер все ж таки вирішила порушити проти Міллігана справу за звинуваченням у викраденні, пограбуванні та згвалтуванні. Врешті-решт, його відбитки збіглися зі знайденими в автомобілі жертви і, коли Міллер отримає ордер на арешт і доправить підозрюваного у відділок, можна буде влаштувати процедуру безпосереднього упізнання.

Боксербаум зв'язався зі своїм керівником, Клебергом, але той наполіг, щоб університетська поліція зачекала на висновок експерта. Це забере лише годину-дві, натомість вони будуть цілковито переконані у слушності своїх підозр. О восьмій вечора незалежний експерт підтвердив, що відбитки належать Міллігану.

– Гаразд, я порушую справу за звинуваченням у викраденні, – оголосив Боксербаум. – Це єдиний злочин, скоєний ним на території студмістечка, де діють наші повноваження. Згвалтування ж відбулося в іншому місці.

Він перечитав інформацію, що надійшла з відділу впізнання. Вільям Стенлі Мілліган, двадцять два роки. Уже притягався до кримінальної відповідальності. Півроку тому був достроково звільнений з виправного закладу в місті Лебанон, штат Огайо. Остання відома адреса Міллігана – Огайо, місто Ланкастер, Спрінг-стрит, будинок 933.

Міллер викликала бійців загону SWAT[2 – Підрозділи швидкого реагування у поліції США. Використовуються в операціях із підвищеним ризиком.] і зібрала усіх у своєму відділі, щоб розробити тактику затримання. Передусім потрібно було з'ясувати, скільки ще осіб перебуває в одному помешканні з Мілліганом. Двоє з його жертв чули, як він називав себе терористом і найманцем, а у присутності Поллі Ньютон він стріляв із пістолета. Було вирішено вважати його озброєним і особливо небезпечним.

Офіцер Крейг із загону SWAT запропонував скористатися обманним маневром. Прихопивши з собою коробку від піци «Доміно», він удасть, ніби отримав замовлення з цієї адреси, а коли Мілліган відчинить двері, Крейг спробує зазирнути до будинку. Такий план ні в кого не викликав заперечень.

Проте Боксербаума гризли сумніви щодо Мілліганової адреси. Чому б то він аж тричі за минулі два тижні їздив із Ланкастера до Колумбуса, відстань між якими становить добрих сімдесят два кілометри, щоб когось згвалтувати? Щось тут кінці з кінцями не сходилися. Оперативна група мала вже ось-ось рушити, коли Боксербаум зняв слухавку, набрав номер довідкової служби і запитав, чи не з'являлось у них останнім часом нових записів про такого собі Вільяма Міллігана. Він вислухав відповідь і занотував адресу.

– Він змінив місце проживання і нині мешкає в будинку за номером 5673 по Олд-Лівінгстон-авеню, що в Рейнольдзбургу, – виголосив Боксербаум. – Це в десяти хвилинах їзди звідсіля, у східному напрямку. Що ж, оце вже більше схоже на правду.

Всі зітхнули з полегшенням.

О дев'ятій вечора Боксербаум, Клеберг, Міллер, Бессел і четверо офіцерів із загону SWAT розсілися по автомобілях і покотили по шосе зі швидкістю,

що ледве сягала тридцяти кілометрів на годину. Світло фар не здатне було впоратися з туманом, густішого за який детективи зроду не бачили.

Першим на місце прибув загін SWAT. Замість запланованих п'ятнадцяти хвилин дорога забрала у них годину. Ще чверть години знадобилося на те, щоб розшукати потрібний будинок на звивистій, нещодавно прокладеній вулиці, де був розташований житловий комплекс «Ченінгвей». Очікуючи на появу інших членів оперативної групи, SWAT-івці поговорили з кількома сусідами Міллігана. Вікна в помешканні підозрюваного світилися.

Коли прибула решта детективів, усі почали займати свої місця згідно з планом. Нікі Міллер зачала у внутрішньому дворі, праворуч від Мілліганових дверей, трое бійців із загону SWAT припишкли на протилежному боці двору, Бессел сховався за рогом будинку, а Боксербаум і Клеберг оббігли будівлю з тилу і наблизилися до скляних розсувних дверей, що вели з будинку на задній двір.

Крейг дістав із багажника свого авто порожню коробку з-під піци і нашкрябав на ній чорним маркером: «Мілліган, Олд-Лівінгстон-авеню, 5673». Він витягнув назовні поли сорочки, щоб вони нависали над поясом джинсів, приховуючи зброю, і невимушеною ходю попростував до дверей підозрюваного. Крейг натиснув на дзвінок. Ніхто не відчинив, тож він подзвонив іще. Цього разу офіцер почув за дверима якийсь рух і напустив на себе змучений вигляд. В одній руці він тримав коробку від піци, а другою вперся собі в бік, поближче до пістолета.

Зі свого спостережного пункту біля задніх дверей будинку Боксербаум бачив мов на долоні всю вітальню, що формою нагадувала латинську літеру L. Ліворуч від входних дверей стояло червоне крісло. Перед великим кольоровим телевізором сидів у брунатному кріслі молодик. Інших людей у кімнаті не було. Ось молодик підвівся і поплентався відчиняти двері.

Крейг укотре натиснув на кнопку дзвінка і помітив, що хтось дивиться на нього крізь скляну панель біля дверей. Потім двері розчахнулись, і офіцер побачив перед собою вродливого юнака.

– Ось ваша піца.

– Я не замовляв піцу.

Крейг спробував зазірнути до оселі й угледів постать Боксербаума за не запнутим завісою склом задніх дверей.

– Але ж у мене вказана ця адреса. Замовлення на ім'я Вільяма Міллігана. Це ви?

– Ні.

– Хтось із цього будинку таки зателефонував і замовив піцу, – наполягав Крейг. – А ви взагалі хто будете?

– Це дім мого приятеля.

– Можна поговорити з вашим приятелем?

– Його зараз немає. – Молодик говорив повільно, безбарвним голосом.

– А де ж він? Якийсь Білл Мілліган замовив піцу на цю адресу.

– Гадки не маю. Але сусіди його добре знають. Може, вони вам щось підкажуть. А може, і піцу вони замовили.

– Не покажете, де вони живуть?

Молодик кивнув, рушив до дверей навпроти, постукав один раз, а потім і вдруге. Відповіді не було.

Крейг кинув коробку з-під піци на долівку, витягнув пістолет і приставив дуло до потилиці підозрюваного.

– Ані руш! Я знаю, що ти і є Мілліган. – І він скував руки молодика наручниками.

Той мав геть ошелешений вигляд.

– А це ще навіщо? Я не зробив нічого поганого.

Крейг тицьнув затриманого пістолетом поміж лопаток, водночас торсаючи його за довге волосся, мовби за віжки.

– Зайдімо-но в дім.

Крейг заштовхав затриманого назад до помешкання, і разом із ними увійшла решта бійців загону SWAT, тримаючи зброю наготові. Боксербаум і Клеберт обійшли будинок і приєдналися до них з головного входу.

Нікі Міллер витягла поліцейський знімок Міллігана для порівняння.

– Така сама родимка на шиї, та й обличчя один в один. Це наш хлопець.

Міллігана всадили у червоне крісло, і Міллер зауважила, що він заціпеніло дивиться у простір перед собою, наче в якомусь трансі. А тим часом сержант Демпсі нахилився і зазирнув під крісло.

– А ось і зброя, – повідомив він і витягнув її назовні, підчепивши олівцем. – Дев'ятиміліметровий сміт-вессон.

Один зі SWAT-івців підняв сидіння брунатного крісла, що стояло перед телевізором, і почав було діставати з-під нього обойму і пластиковий пакет із набоями, проте Демпсі зупинив його:

– Стривай. У нас є ордер на арешт, але не на обшук. – Він повернувся до Міллігана. – Ти даєш згоду на огляд твого помешкання?

Мілліган далі дивився перед собою невидючим поглядом.

Поліція має право пересвідчитися, що в приміщенні немає сторонніх осіб, і для цього їй не потрібен ордер на обшук. Знаючи це, Клеберг зайшов до

спальні підозрюваного. На незастеленому ліжку лежав брунатний спортивний костюм. У кімнаті був страшенний рейвах, на підлозі валялася брудна білизна. Детектив зазирнув до гардеробної кімнати й побачив там не що інше, як кредитні картки Донни Вест і Керрі Драер, складені охайним стосиком на полиці. Там же були і клаптики паперу, вирвані із записників дівчат. На столику перед дзеркалом лежали затемнені окуляри й гаманець.

Клеберг пішов шукати Боксербаума, щоб розповісти про побачене, і знайшов колегу в невеличкій обідній кімнаті, переробленій господарем під художню майстерню.

– Погляньте-но сюди. – Боксербаум вказав на велике полотно, на якому була зображена чи то якась королева, чи то інша вельможна панна, вбрана у синю, оздоблену мереживом сукню за модою вісімнадцятого століття. Сиділа ця панна за клавесином, тримаючи у руках нотні аркуші. Деталі були виписані просто приголомшливо. На картині стояв підпис – «Мілліган».

– Нічого собі, яка краса, – озвався Клеберг. Він окинув оком інші полотна, прихилені до стіни, різноманітні пензлі, тюбики з фарбами.

Боксербаум зненацька ляснув себе по лобі.

– Тепер зрозуміло, що за плями Донна Вест помітила на його руках. Він перед тим малював олійними фарбами.

Нікі Міллер, яка теж бачила картину, підійшла до підозрюваного, що й досі сидів у кріслі.

– Отже, ти все-таки Мілліган, правда?

Він звів на неї розгублений погляд і пробелькотів:

– Та ні.

– Я зауважила дуже гарне полотно у сусідній кімнаті. Воно твого пензля?

Він кивнув.

– Що ж, – усміхнулася Міллер, – робота підписана «Мілліган».

До них приєднався Боксербаум.

– Білле, мене звуть Еліот Боксербаум. Я з департаменту поліції при Університеті штату Огайо. Поговориш зі мною?

Юнак не відповів. У нього не спостерігалось тих мимовільних судомних порухів очей, про які згадувала Керрі Драер.

– Хтось уже зачитав йому права? – запитав Боксербаум. Не почувши ствердної відповіді, слідчий витягнув із кишені картку зі стандартним текстом і зачитав його вголос. Він хотів зробити все як належить. – Проти тебе висувуються звинувачення у викраденні трьох дівчат зі студмістечка, Білле. Ти нічого не бажаєш сказати щодо цього?

Мілліган отетеріло подивився на детектива.

- Та що ж це коїться? Я заподіяв комусь шкоду?
- Ти сказав дівчатам, що інші люди можуть їх скривдити. Хто ці люди?
- Я сподіваюсь, я нікому не зашкодив.

Мілліган зиркнув на одного з офіцерів, який саме збирався увійти до спальні, і попередив:

- Там є коробка. Не гепніть по ній, бо все злетить у повітря.
- Вибухівка? - рвучко запитав Клеберг.
- Так... Отам.
- Покажеш її мені?

Мілліган повільно підвівся і посунув до спальні. Спинившись у дверях, він мотнув головою в напрямку невеличкої картонної коробки, що стояла на підлозі біля столика з дзеркалом. Клеберг залишився поруч із Мілліганом, а Боксербаум пішов обстежити коробку зблизька. Решта офіцерів з'юрмилась у дверях позаду Міллігана. Боксербаум опустився навколішки біля коробки. Під відкритою накривкою виднілися дроти і щось, що скидалося на годинниковий механізм.

Боксербаум позадкував із кімнати і звернувся до сержанта Демпсі:

- Краще викличте саперів і пожежників. А ми з Клебергом доправимо Міллігана до відділку.

Клеберг був за кермом службового автомобіля університетської поліції. На передньому пасажирському сидінні вмовився Роквел, один із бійців загону SWAT. Боксербаум розташувався на задньому сидінні, поруч із Мілліганом. Той і досі відмовлявся відповідати на будь-які запитання щодо згвалтувань. Він тільки хилився вперед, що було не вельми зручно робити із закутими за спиною руками, і бурмотів позбавлені логічної послідовності фрази, на зразок «мій брат Стюарт помер» і «я ж нікому не заподіяв шкоди?».

- Ти зустрічав раніше когось із тих дівчат? - запитав у нього Боксербаум. - Може, медсестру?
- Моя мати - медсестра, - промимрив Мілліган.
- Скажи, чому ти для пошуку жертв обрав саме територію студмістечка?
- По мою душу скоро прийдуть німці...
- Давай поговоримо про те, що трапилося, Білле. Що тебе спровокувало? Це було довге чорняве волосся тієї медсестри?

Мілліган глипнув на нього.

- Якийсь ви дивний, - сказав він.

Після цього, знову втупившись у простір відсутнім поглядом, він додав:

- Якщо про це довідається моя сестра, вона мене зненавидить.

Боксербаум капітулював.

Вони прибули до головного відділку поліції, увійшли через чорний вхід і відвели свого бранця на третій поверх, до кімнати для роботи із затриманими. Залишивши його там, Боксербаум і Клеберг пішли до сусіднього кабінету - допомагати Нікі Міллер із підготовкою паперів, на підставі яких можна було б отримати ордер на обшук.

За півгодини до півночі офіцер Бессел повторно зачитав Мілліганові його права і запитав, чи той не хоче підписати офіційну відмову від права зберігати мовчання і права на присутність адвоката. Мілліган тільки лупав на нього очима.

Нікі Міллер чула, як Бессел йому втовкмачував:

- Слухай, Білле, ти згвалтував трьох жінок, і ми хочемо, щоб ти почав говорити.

- Я таке зробив? - запитав Мілліган. - Я когось скривдив? Якщо так, мені дуже прикро.

Після цього Мілліган більше не пускав ані пари з вуст.

Бессел відвів затриманого на четвертий поверх, де повинні були його сфотографувати і взяти у нього відбитки пальців.

Співробітниця поліції у формі підвела голову, коли вони зайшли до кімнати. Бессел ухопив Міллігана за руку, аби розпочати процедуру дактилоскопії, але той зненацька відсахнувся, ніби дотик Бессела нажахав його до смерті, і сховався за спину жінки-поліцейського.

- Його щось налякало, - мовила вона. Повернувшись до сполотнілого юнака, який тремтів усім тілом, вона заговорила з ним лагідно, мов із дитиною. - Нам потрібно взяти у тебе відбитки пальців. Ти розумієш, про що я кажу?

- Я не... не хочу, щоб він мене торкався.

- Гаразд, - відповіла жінка. - Давай це зроблю я. Згода?

Мілліган закивав і дозволив їй провести дактилоскопію. Після того як відбитки і фотографії були готові, Бессел провів молодика до камери попереднього утримання.

Коли всі папери для отримання ордеру на обшук були готові, Нікі Міллер зателефонувала до судді Веста. Вислухавши наведені нею докази і взявши до уваги нагальність справи, суддя сказав, що Міллер може заїхати до нього

додому, і о двадцять хвилин на другу ночі підписав ордер. Міллер одразу ж поїхала до житлового комплексу «Ченінгвей», долаючи туман, який став іще більш непроглядним.

Вона викликала виїзну бригаду криміналістів. Ті прибули о чверть на третю. Міллер продемонструвала ордер на обшук, і криміналісти обнищпорили оселю підозрюваного, склавши перелік вилучених звідти речових доказів:

СТОЛИК: 343 долари готівкою, сонцезахисні окуляри, наручники і ключ до них, гаманець, два посвідчення особи – одне на ім'я Вільяма Сімза, інше – Вільяма Міллігана, квитанція на ім'я Донни Вест.

ГАРДЕРОВНА: кредитні картки Master Charge на імена Донни Вест і Керрі Драер, медична перепустка Донни Вест, фотокартка Поллі Ньютон, автоматичний пістолет двадцять п'ятого калібру «Танфольйо Джузеппе» моделі A.R.M.I. і п'ять набоїв до нього.

СТОЛИК ПЕРЕД ДЗЕРКАЛОМ: клопоть паперу з іменем і адресою Поллі Ньютон і сторінка з її нотатника.

УЗГОЛІВ'Я ЛІЖКА: складаний ніж, два пакети з якимось порошком.

КОМОД: телефонний рахунок на ім'я Міллігана, кобура від сміт-вессона.

ПІД ЧЕРВОНИМ КРИСЛОМ: пістолет сміт-вессон дев'ятиміліметрового калібру, обойма і шість набоїв.

ПІД СИДІННЯМ БРУНАТНОГО КРИСЛА: обойма з п'ятнадцятьма набоями і ще п'ятнадцять набоїв у пластиковому пакеті.

Повернувшись до головного відділку поліції, Нікі Міллер віднесла речові докази до секретаря суду, поставила їх на облік і здала до сховища доказів.

– Того, що тут є, цілком вистачить для суду, – промовила вона.

Мілліган скорчився в кутку тісної камери, тремтячи, мов у пропасниці. Раптом він здавлено схлипнув і зомлів. За хвилину він розплющив очі і приголомшено витріщився на стіни, туалет і нари.

– О, Господи, знову! – вигукнув він. – Ні, тільки не це!

Мілліган сів на підлогу і втупився вперед невидючим поглядом. А потім він помітив у кутку тарганів. Його очі на мить зробилися скляними, а тоді вираз його обличчя геть змінився. Він склав ноги по-турецькому, нахилився вперед, сперши підборіддя на руки, і став із дитячою усмішкою спостерігати за тим, як таргани бігають колами.

(2)

Коли за кілька годин по Міллігана прийшли, щоб перевезти його до іншого місця утримання, той не спав. Його прикували наручниками до дебелого чорношкірого чолов'яги, після чого довгу вервечку в'язнів повели через вестибюль, униз сходами і через задні двері на автостоянку. Там очікував фургон, який мав доправити їх до в'язниці округу Франклін.

Фургон вкотився до центру Колумбуса і під'їхав до футуристичної цитаделі, яка здіймалася у самому серці міста. Перші два її поверхи мали грубезні бетонні стіни й були цілковито позбавлені вікон. Від третього поверху і вище ця споруда мала вигляд сучасного офісного центру. Чільне місце у внутрішньому дворі в'язниці займав пам'ятник Бенджаміну Франкліну.

Фургон звернув на доріжку позаду будівлі й зупинився перед гаражними воротами з гофрованої сталі. З цього ракурсу було помітно, що в'язниця сполучена з іншою, ще вищою спорудою – судом округу Франклін.

Ворота зі скреготом поповзли вгору. Фургон заїхав досередини, і ворота позаду нього зачинилися. Закутих у наручники в'язнів повели до тамбура на вході до в'язниці, що мав з обох кінців сталеві двері. Але одного в'язня бракувало: Мілліган примудрився позбавитися наручників і досі сидів у фургоні.

– Ану, вилазь звідтіля, Міллігане! – гаркнув офіцер. – Що це ти, окаянний падлючий збоченцю, виробляєш?

Той чорношкірий чоловік, до якого Мілліган раніше був прикутий, квапливо заторохтів:

– Я нічо' не робив! Христом Богом присягаюся, він просто взяв і вислизнув із кайданків.

Двері в'язниці з шипінням відчинилися, і шістьох арештантів заштовхали у прохід між входними дверима і ґратами. За ґратами починався контрольний центр – там стояли телемонітори й комп'ютерні термінали і працювали десятки службовців обох статей у чорних сорочках і сірих штанах та спідницях. Коли за в'язнями зачинилися входні двері, попереду відімкнулася ґратчаста брама, і їх провели всередину. Повсюди у приміщенні сновигали «чорні сорочки» і лунав цокіт клавіш комп'ютерних терміналів. На вході молода жінка простягнула Міллігану брунатний конверт із цупкого паперу і проінструктувала:

– Здати коштовні речі – персні, годинники, прикраси, гаманець.

Коли Мілліган дістав усе з кишень, вона забрала у нього куртку, промацала підкладку і передала службовцю зі сховища особистих речей.

Міллігана знову обшукали, цього разу більш ретельно, а тоді новоприбулих ув'язнених помістили до тимчасової камери, де ті мали чекати, поки їх зареєструють і візьмуть у них відбитки пальців. Крізь маленьке квадратне віконце у дверях за ними спостерігали пильні очі. Чорношкірий здоровань тицьнув Міллігана ліктем у бік і проказав:

– То ти в нас крутелик, ге? Скинув тамті кайданки. Мо', ти нас і звідси витягнеш?

Мілліган подивився на нього спантеличено.

– Не дровичся так із поліцаїв, – продовжив той. – Вони тебе зіб'ють на квасне яблуко. Я знаю, що кажу, бо в буцегарні був багацько разів. А тебе вже кидали за ґрати?

Мілліган кивнув.

– Тому мені тут і не подобається. Я мушу звідси вирватися.

(3)

Коли в офісі громадського захисту, що був у кварталі від в'язниці, задзвонив телефон, старший юрист Гері Швайкарт, довготелесий тридцятирічний бородань, саме розкурював люльку. Телефонував Рон Редмонд, один із молодших юристів офісу.

– Я тут дещо почув, поки стирчав у муніципальному суді, – почав Редмонд. – Минулої ночі поліція схопила Університетського гвалтівника, і його щойно привезли до тюрми округу Франклін. За хлопа призначили заставу в півмільйона доларів. Пошли когось до в'язниці, нехай нададуть йому попередню правову допомогу.

– У конторі зараз, окрім мене, ані душі, Роне. Тримаю оборону сам-один.

– Розумієш, уже пішов розголос, і невдовзі тут усе аж кишітиме писаками із «Сітізен Джорнал» і «Диспетч». Нутром чую, що поліція чинитиме неабиякий тиск на хлопця.

У справах про тяжкі злочини завжди існувала імовірність, що поліція після арешту продовжить копати під затриманого, тому Гері Швайкарт узяв за звичку в таких випадках одразу посилати кого-небудь із адвокатів до окружної в'язниці. А це був не якийсь там пересічний арешт. Довкола злочинів Університетського гвалтівника преса здійснювала стільки галасу, що для поліції Колумбуса стало справою честі конче їх розкрити. Швайкарт припускав, що слідчі напосідатимуть на підозрюваного, наче згряя гончаків, аби видобути зізнання. Захистити його права буде ой як нелегко.

Швайкарт вирішив заскочити до в'язниці округу Франклін і перемовитися кількома словами з арештантом. Відрекомендуватися, пояснити, що він – громадський захисник, і попередити, щоб ув'язнений не говорив ні з ким, окрім свого адвоката.

Швайкарта впустили до в'язниці саме тієї миті, коли двоє поліцейських провели Міллігана крізь тамбур і передали з рук у руки черговому сержантові. Швайкарт попрохав дозволу швиденько поговорити з Мілліганом.

– Кажуть, я багато чого накоїв, але я не маю про це жодного уявлення, – жалівся той. – Я нічогосінько не пам'ятаю. По мене раптом прийшли, і...

– Слухай, – урвав його Швайкарт, – я поки що просто зайшов познайомитися. Багатолюдний коридор – не найкраще місце для того, щоб обговорювати подробиці справи. За день-другий ми зустрінемося для приватної розмови.

– Але я нічого не пам'ятаю. У мене вдома знайшли всі ті речі, і...

– Цить! Більше нічого не кажи. Тут і стіни мають вуха. Коли тебе відведуть нагору, будь обачним. Поліція має у своєму арсеналі безліч хитрощів. Ні з ким не балакай, навіть із іншими в'язнями – серед них трапляються підсадні. Не бракує і донощиків, які збирають інформацію, а потім за гроші передають кому слід. Якщо сподіваєшся на неупереджений суд, тримай рота на замку.

Мілліган сіпав головою, тер щок і повсякчас поривався вибובкати подробиці справи. Насамкінець він пробелькотів:

– Оголосить, що я не визнаю свою провину. Гадаю, я схибнувся.

– Що ж, побачимо, – відповів Швайкарт. – Але тут обговорювати цього не можна.

– А можна, щоб мою справу займалася жінка-адвокат?

– Є в нас одна жінка-адвокат. Я подивлюся, чи вийде її залучити.

Швайкарт спостерігав, як офіцер забрав Міллігана і повів перевдягатися з повсякденного одягу в блакитну робу. Цей колір в окружній в'язниці вирізняв арештантів, затриманих за скоєння тяжких злочинів. Непросто буде працювати з цим юнаком – він мовби суцільний оголений клубок нервів. Та й від злочинів хлопець фактично не відкараскувався, тільки повторював як заведений, що нічого не пам'ятає. Це було нетипово. Проте Швайкарт міг собі тільки уявити, який лемент здійсметься у пресі, якщо захист оголосить, ніби дії Університетського гвалтівника спричинила душевна недуга.

Залишивши позаду будівлю окружної в'язниці, юрист купив примірник «Колумбус Диспетч» і на першій же шпальті побачив статтю під такою назвою:

«ПОЛІЦІЯ ВЗЯЛА ПІД ВАРТУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО В УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ ЗГВАЛТУВАННЯХ»

У статті йшлося про те, що двадцятишестирічна студентка, яка майже два тижні тому стала жертвою наруги, візьме участь у поліцейській процедурі впізнання, де їй буде потрібно вибрати свого кривдника з-поміж інших осіб. А увінчував статтю знімок Міллігана з чітко вказаним прізвиськом.

Повернувшись до контори, Швайкарт обдзвонив решту місцевих газет із проханням не публікувати фотографію підозрюваного, бо це може вплинути на об'єктивність призначеної на понеділок процедури впізнання. У газетах йому дали рішучу відсіч. Якщо, мовляв, така фотокартка потрапить ім до рук, вона негайно піде у друк. Адвокат почував люлькою бороду і взяв слухавку, плануючи зателефонувати додому і попередити дружину, що запізниться на вечерю.

– Гей, – пролунало з дверей кабінету, – ти зараз схожий на ведмедя, котрого заскочили на тому, що він увіпхав носа до вулика.

Швайкарт підвів голову і побачив усміхнене обличчя Джуді Стівенсон.

– Он як? – прогурокотів, кладучи слухавку і всміхаючись у відповідь. – А вгадай-но, хто нещодавно попросив, щоб ти захищала його в суді?

Дівчина відкинула довге чорняве волосся з обличчя, відкривши родимку на лівій вилиці. Її карі очі дивилися на колегу запитально.

Той підсунув до неї газету, тицьнувши пальцем у знімок і назву передовиці, і тісний кабінетик сповнився його гортанним сміхом.

– Процедура впізнання відбудеться в понеділок. Мілліган просив, щоб його адвокатом була жінка. Отже, саме тобі дістається Університетський гвалтівник.

(4)

Коли у понеділок, 31 жовтня, Джуді Стівенсон прибула до поліцейського відділку, годинник показував за чверть десяту ранку. Міллігана завели до приміщення, і вона побачила, який розпачливий і нажаханий вигляд він має.

– Я з офісу громадського захисту, – пояснила Джуді. – Гері Швайкарт казав, що ти просив жінку-адвоката, тож я представлятиму твої інтереси в парі з ним. А тепер спробуй заспокоїтися. Ти маєш такий вигляд, ніби зараз геть розклеїшся.

– У п'ятницю мій наглядовий офіцер з програми умовного звільнення приніс мені оце. – І Мілліган простягнув адвокату складений аркуш.

Вона розгорнула папірець і виявила, що це ордер, виданий Комітетом з питань умовно-дострокового звільнення. В ордері йшлося про необхідність утримувати Міллігана під вартою й повідомити його про те, що у в'язниці округу Франклін буде проведено попереднє слухання щодо порушення ним правил умовного звільнення. Джуді Стівенсон усвідомила: оскільки при затриманні Міллігана поліція знайшла в будинку зброю, його умовно-дострокове звільнення можуть скасувати і хлопця негайно запроторять назад до в'язниці міста Лебанон, що поблизу Цинциннаті, де йому й доведеться очікувати на суд.

– Слухання відбудеться аж наступної середи, – сказала вона. – Ми з'ясуємо, чи можна зробити так, аби тебе нікуди не переводили. Я б воліла, щоби ти залишався в Колумбусі, де у нас зі Швайкартом буде змога з тобою спілкуватися.

– Я не хочу знову потрапити до Лебанона.

– Ну ж бо, не варто так хвилюватися.

– Я не пам'ятаю, як накоїв усе те, в чому мене звинувачують.

- Ми поговоримо про це пізніше. А зараз тобі лише треба постояти на ось тому підвищенні. Впораєшся?

- Гадаю, так.

- Зачеши волосся назад, аби твоє обличчя було добре видно.

Офіцер поліції підвів його до помосту, на якому вже вишикувалися інші чоловіки. Міллігана поставили другим у ряду.

Для впізнання було запрошено чотирьох осіб. Донну Вест, медсестричку, яка ідентифікувала Міллігана за знімком, заздалегідь попередили, що її присутність не знадобиться, тож вона собі подалася до Клівленда з нареченим. Цинтія Мендоза, касирка із супермаркету «Крогер»[3 - Велика мережа супермаркетів у США. За розмахом поступається хіба що «Волмарту».] , яка видала підозрюваному готівку за одним із чеків, не змогла впізнати Міллігана, вказавши натомість на чоловіка під номером три. Жінка, на яку було вчинено напад іще у серпні й за інших обставин, сказала, що другий номер начебто скидається на її кривдника, проте вона не може стверджувати напевно. Керрі Драер пояснила, що їй важко впізнати нападника без вусів, але риси чоловіка під номером два здаються їй знайомими. Поллі Ньютон упевнено вказала на Міллігана.

25. листопада суд присяжних висунув проти Міллігана звинувачення у трьох викраденнях, трьох пограбуваннях за обтяжливих обставин і чотирьох згвалтуваннях. Усе це були злочини першого ступеню, і кожний окремий пункт звинувачення міг потягнути за собою ув'язнення строком від чотирьох до двадцяти п'яти років.

Офіс прокурора нечасто самотужки призначав конкретних обвинувачів, навіть на гучні справи про вбивство. За усталеною процедурою голова відділу тяжких злочинів за два-три тижні до суду навмання обирав одного зі старших обвинувачів. Однак цього разу окружний прокурор Джордж Сміт викликав двох своїх найліпших людей і пояснив, що справа Університетського гвалтівника отримала широкий розголос у пресі, здійнявши хвилю громадського обурення. Окружний прокурор хотів, аби саме ці двоє виступили обвинувачами у резонансній справі і домоглися суворого вироку.

Террі Шерманові було тридцять два роки. Це був кучерявий брюнет із хвацькими генеральськими вусами, котрий уславився своєю невблаганністю у справах про статеві злочини і любив нахвалятися, що не програв іще жодного судового процесу над гвалтівниками. Прочитавши матеріали справи, він реготнув:

- Вважайте, вирок уже в нас у кишені. До ордерів не підкопаєшся. Цей хлопець у нас на гачку. Адвокатам немає на що сподіватися.

Бернард Залиг Явич, тридцятип'ятирічний кримінальний обвинувач, учився на юридичному факультеті того ж вишу, що й Джуді Стівенсон та Гері Швайкарт, і добре їх знав, хоча сам був на два курси старший. Гері свого часу починав як його помічник - перш ніж перейти до прокурорського офісу, Явич

упродовж чотирьох років працював у захисті. Він погодився з оцінкою Шермана: з погляду обвинувачення ця справа видається однією з найпростіших, які він будь-коли бачив.

– Видається? – здивувався Шерман. – Речові докази, відбитки пальців, результати упізнання – все нам на руку! Запевняю тебе, його адвокати нічого не зможуть удіяти.

За кілька днів Шерман мав із Джуді розмову, під час якої вирішив одразу розставити всі крапки над «і».

– У справі Міллігана ми не йтимемо на жодні поблажки. Хлопець у нас у кулаці, і ми будемо наполягати на максимальному терміні ув'язнення. У вас немає шансів.

Але Берні Явич напружено розмірковував. Йому, колишньому громадському захисникові, неважко було уявити, що він зробив би, опинившись на місці Джуді й Гері.

– Існує одна лазівка, якою вони можуть скористатися: подати клопотання про визнання свого підзахисного неосудним.

Шерман тільки посміявся.

Наступного дня Вільям Мілліган здійснив спробу вкоротити собі віку, розстрошивши череп об стіну камери.

– Якщо так і далі піде, він до суду не дотягне, – озвався Гері Швайкарт до Джуді Стівенсон, отримавши цю звістку.

– Не думаю, що він здатен витримати суд, – відповіла напарниця. – Я гадаю, ми повинні пояснити судді, що психічний стан нашого клієнта унеможливорює його співпрацю із захистом.

– Хочеш, аби Міллігана оглянув мозкоправ?

– Я вважаю, що це необхідно.

– Боже милосердний, – кинув Гері. – Я вже бачу газетні заголовки.

– До дідька заголовки! Щось із цим хлопчиною не гаразд. Не знаю, в чому річ, але ти й сам помітив, що за кожної зустрічі він поводить себе, мовби зовсім інша людина. І коли він каже, що не пам'ятає згвалтувань, я йому вірю. Його потрібно обстежити.

– І за чий же це кошт?

– У нас є свій фонд, – відповіла Джуді.

– Авжеж, і там валяються зайві мільйони.

– Та годі тобі, огляд у психолога нам точно по кишені.

- Що ж, сповісти суддю, - пробуркотів Гері.

Коли суддя погодився відкласти розгляд справи, щоби Вільяма Міллігана міг тим часом обстежити психолог, Гері Швайкарт зосередив увагу на слуханні Комітету з питань умовно-дострокового звільнення, що мало відбутися у середу, о пів на дев'яту ранку.

- Мене відішлють назад до Лебанона, - сказав Мілліган.

- Я зроблю все, щоб цього не сталося, - відповів Гері.

- У мене вдома знайшли пістолети, а однією з умов мого звільнення було те, що я не маю права купувати, зберігати чи використовувати холодну і вогнепальну зброю.

- Воно-то так, - відказав Гері. - Але якщо ми збираємося захищати тебе в суді, нам треба затримати тебе в Колумбусі, де ми зможемо з тобою тісно співпрацювати. Недобре буде, якщо тебе спроведуть до в'язниці в Лебаноні.

- То що ж ви збираєтеся робити?

- Залиш цей клопіт мені.

Мілліган усміхнувся. У його очах з'явився вогник наснаги - Гері вперше його таким бачив. Юнак поведився невимушено, приязно, майже безтурботно. Він навіть пожартував кілька разів. Ніщо в цьому молодикові не нагадувало той клубок нервів, яким він постав перед адвокатом під час першої зустрічі. Можливо, працювати з ним буде не так важко, як Гері спершу думав.

- Ну, все, - промовив Гері. - Тримайся.

Він провів Міллігана до зали засідань, де члени Комітету з питань умовно-дострокового звільнення вже роздавали присутнім копії рапорту, поданого наглядовим офіцером Міллігана, і письмові свідчення сержанта Демпсі, в яких ішлося про те, що під час арешту Міллігана в його помешканні було виявлено сміт-вессон дев'ятиміліметрового калібру та ще напівавтоматичний пістолет двадцять п'ятого калібру з п'ятьма набоями в обоймі.

- Скажіть-но мені, панове, - почав Швайкарт, погладжуючи бороду, - чи робилися тестові постріли з цієї зброї?

- Ні, - відповів голова слухання, - однак це справжня зброя, з набоями.

- Якщо на практиці не доведено, що ці пістолети здатні випустити кулю, то які є підстави вважати їх справжньою зброєю?

- Що ж, нехай. Тестові постріли будуть здійснені наступного тижня.

Гері ляснув по столі долонею.

- А я наполягаю, щоби ви ухвалили рішення або сьогодні, або вже після закінчення судового процесу. То що скажете, це вогнепальна зброя чи

пугачі? Як на мене, ви не довели, що це зброя. – І він обвів поглядом усіх присутніх.

Голова слухання кивнув.

– Панове, я вважаю, що єдиний вихід – це відкласти слухання доти, доки не буде достеменно з'ясовано, чи справжня це зброя.

Наступного ранку, о чверть на одинадцятку, наглядовий офіцер приніс Міллігану цидулку, де писалося, що слухання з приводу скасування його умовно-дострокового звільнення відбудеться 12 грудня 1977 року на території виправного закладу міста Лебанон. Присутність Міллігана не обов'язкова.

Джуді прийшла поговорити з Мілліганом про речові докази, знайдені в його оселі.

– Ви думаєте, що то все я накоїв, правда? – запитав Мілліган, і в його очах вона побачила відчай.

– Байдуже, що я думаю, Біллі. Є докази, і ми мусимо якось дати їм раду. Треба підготувати пояснення того, як до тебе потрапили всі ті речі.

Вона помітила, що його погляд скляний. Здавалося, він віддаляється від неї, замикаючись у собі.

– Немає значення, – зронив він. – Усе це більше не має значення.

Наступного дня вона отримала листа, написаного на жовтому юридичному бланку в лінійку:

Дорога пані Джуді,

я пишу цього листа, бо іноді не можу висловити вголос те, що я відчуваю, а мені більше за все на світі хочеться, щоб Ви мене зрозуміли.

Перш за все я хочу подякувати Вам за те, що Ви для мене зробили. Ви дуже добра і мила людина, і Ви доклали всіх зусиль, щоб мені допомогти. Хіба можна просити більшого?

Тепер Ви зможете з чистим сумлінням викинути мене з голови. Скажіть у своїй конторі, щоб не посиляли інших адвокатів. Мені тепер узагалі не потрібен адвокат.

Якщо вже навіть Ви вірите у мою провину, я таки винен. Мені лише того і треба було – знати напевно. Я все своє життя тільки те й робив, що завдавав болю і страждань тим, кого люблю. Проблема в тому, що я не можу це припинити, бо не контролюю себе. Якщо мене кинуть за ґрати – стане тільки гірше, як минулого разу. А мозкоправи мені не допомагають, бо не можуть зрозуміти, що зі мною не так.

Мені самому доведеться спинити все це. Я втратив надію, і мені вже до всього байдуже. Чи не зробите Ви мені одну останню послугу? Зателефонуйте мамі чи Кеті і скажіть, аби не приїжджали більше. Я нікого не хочу бачити, а вони тільки марнуватимуть пальне. Але я їх дуже-дуже люблю й за все прошу пробачення. Ви – найкращий адвокат з усіх, кого я знаю, і я ніколи не забуду Вашу доброту. Прощайте.

Біллі

Того вечора черговий сержант зателефонував Швайкартові додому.

– Ваш клієнт знову намагався накласти на себе руки.

– Господи всемогутній! Що він утнув цього разу?

– Ви не повірите, але нам доведеться додати до звинувачень псування державного майна. Він розстрошив унітаз у своїй камері й розтяв собі зап'ястки гострим уламком порцеляни.

– От холера!

– Я вам іще дещо скажу, раднику. З вашим клієнтом точно щось химерне коїться. Унітаз він розстрошив ударом кулака.

(5)

Швайкарт і Стівенсон проігнорували Мілліганового листа, в якому той звільняв їх, і щоденно навідували свого підопічного у в'язниці. Офіс громадського захисту виділив кошти на психологічну експертизу. 8 і 13 січня 1978 року лікар Вілліс К. Дрискол, клінічний психолог, провів із Мілліганом низку тестів.

Тест на IQ видав результат у 68 балів, але Дрискол зауважив, що показник занижений через те, що Мілліган перебуває у стані депресії. У звіті лікар діагностував у Міллігана гостру шизофренію.

Він страждає на сильний розлад ідентичності, його уявлення про межі власного «я» надзвичайно розмиті. У нього спостерігається викривлене сприйняття відстані, що притаманно шизофренікам. Його здатність відокремлювати себе від довкілля вкрай обмежена. [...] Він чує голоси, що спонукають його до різних дій і верещать на нього, якщо він їм не кориться. Мілліган вірить, що ці голоси належать людям, котрі вилізли з пекла, щоб його мордувати. Він також розповідає про хороших людей, які часом перебирають на себе контроль над його тілом, аби здолати поганих. [...] На мою думку, пан Мілліган у теперішньому стані не спроможний подбати про свої інтереси. Також він не спроможний налагодити адекватний зв'язок із дійсністю, щоб зрозуміти суть подій, що відбуваються довкола нього. Я наполегливо раджу, щоб цю людину госпіталізували для подальшого обстеження і, найімовірніше, лікування.

Перша сутичка між обвинувачами і захисниками сталася 19 січня, коли Стівенсон і Швайкарт ознайомили суддю Джея К. Флаверса зі звітом лікаря на доказ того, що їхній клієнт не здатен захищатися в суді. Суддя сказав, що видасть ордер на обстеження підсудного у відділі судової психіатрії при Південно-західному громадському центрі психічного здоров'я, що у Колумбусі. Гері та Джуді стривожилися, бо Південно-західний центр у більшості випадків підтримував обвинувачення.

Гері наполягав, щоб уся інформація, зібрана судовими психіатрами під час обстеження, отримала статус конфіденційної і не могла бути використана проти їхнього клієнта за жодних обставин. Шерман і Явич на це не пристали. Тоді громадські захисники пригрозили, що переконають Міллігана взагалі нічого не розповідати психіатрам із Південно-західного центру. Суддя Флаверс був на волосину від того, щоб накласти на них санкції за неповагу до суду.

Врешті-решт сторони пішли на компроміс: обвинувачі погодилися використовувати ті факти, що можуть інкримінувати Міллігану і про які той обмовиться під час обстеження у психологів, тільки в тому разі, якщо підсудний сам вийде на трибуну для свідків, аби виступити на свій захист. Часткова перемога – це все-таки ліпше, ніж узагалі ніякої. Захисники вирішили ризикнути і дозволити судовим психіатрам Південно-західного центру поспілкуватися з Мілліганом на таких умовах.

– Непогана спроба, – сказав, підсміючись, Шерман, коли всі вони вийшли з кабінету судді Флаверса. – Видно, що ви вже хапаетесь за соломинки. Але це вам не допоможе. Я й досі вважаю, що ми тримаємо цю справу в кулаці.

Щоб запобігти черговим спробам самогубства, Міллігана перевели до одиночної камери у в'язничному лазареті й надягли на нього гамівну сорочку. Того ж вечора медбрат Рас Гілл зайшов перевірити стан в'язня і не повірив своїм очам. Він викликав сержанта Вілліса, чергового вечірньої зміни, і показав йому Міллігана крізь ґрати. Вілліс від подиву аж рота роззявив. В'язень вислизнув із гамівної сорочки, поклав її собі під голову, наче подушку, і солодко спав.

Розділ 2

(1)

Перша бесіда Міллігана зі спеціалістом Південно-західного центру відбулася 31 січня 1978 року. Психологом виявилася Дороті Тернер, тендітна жіночка із сором'язливим, майже боязким виразом обличчя. Коли сержант Вілліс увів Міллігана до кімнати, вона звела погляд.

Перед нею був привабливий юнак понад метр вісімдесят на зріст, одягнений у блакитну тюремну робу. У нього були вуса й довгі бакенбарди, але його очі були очима наляканої дитини. Побачивши її, він було здивувався, проте вмовстився на стільці навпроти неї, склав руки на колінах і всміхнувся їй.

– Пане Міллігане, – почала вона, – мене звуть Дороті Тернер. Я приїхала сюди з Південно-західного громадського центру психічного здоров'я, щоб поставити вам кілька запитань. Де ви зараз мешкаєте?

Він озирнувся довкола і мовив:

– Тут.

– Назвіть ваш номер соціального страхування.

Юнак насупився й надовго замислився, роздивляючись підлогу, жовті бетонні стіни і бляшану попільничку на столі. Він прикусив ніготь, а потім почав вивчати задирки на пальцях.

– Пане Міллігане, – знову звернулася до нього жінка, – я зможу вам допомогти, тільки якщо ви зі мною співпрацюватимете. Аби я могла зрозуміти, що з вами діється, ви маєте відповідати на мої запитання. Тож який ваш номер соціального страхування?

– Я не знаю, – стенув плечима юнак.

Вона зазірнула до своїх нотаток і зачитала вголос цифри.

Співрозмовник похитав головою.

– Це не мій. Напевно, це номер Біллі.

Вона рвучко підвела голову.

– А ви ж хіба не Біллі?

– Хто, я? Та ні, – відповів той.

– Стривайте-но, хто ж ви, як не Біллі? – спохмурніла вона.

– Я Девід.

– Гаразд, а де тоді Біллі?

– Він спить.

– Де спить?

Юнак показав собі на груди і пояснив:

– Біллі там. І він спить.

Дороті Тернер зітхнула, опанувала себе і терпляче проказала:

- Мені треба поговорити з Біллі.

- Артур вам цього не дозволить. Біллі спить, і Артур його не будитиме, бо якщо Біллі прокинеться, то спробує себе вбити.

Вона довго вдивлялася в молодика, не знаючи, як реагувати. Він говорив і поводився, наче дитина.

- Так, зажди-но. Поясни мені, що ти маеш на увазі.

- Не можу. Я вже й так зробив помилку. Про це не можна було нікому розповідати.

- Чому ні?

- Інші на мене розсердяться. - У голосі юнака вчувалася паніка.

- То тебе звуть Девід?

Він кивнув.

- А хто такі «інші»?

- Не скажу.

Психолог легенько побарабанила пальцями по столі.

- Девіде, ти маеш усе мені розповісти. Тільки тоді я зможу чимось тобі допомогти.

- Ні, - відповів той. - На мене розгніваються і більше не пускатимуть на сцену.

- Все одно тобі потрібно з кимось поговорити. Адже тобі страшно, хіба ні?

- Так, - підтвердив хлопець, і в його очах забриніли сльози.

- Ти мусиш мені довіритися, Девіде. Розкажи, що коїться, і я зможу тобі допомогти.

Він довго й напружено розмірковував, але врешті-решт стелав плечима.

- Я вам усе скажу, але тільки якщо ви пообіцяєте нікому на світі не видавати цю таємницю. Ніколи-ніколи.

- Гаразд, - погодилася Дороті Тернер. - Я обіцяю нікому не розповідати.

- Нізачо в житті?

Вона кивнула.

- Заприсягніться.

- Присягаюся.

- Гаразд, - сказав юнак. - Тоді слухайте. Сам я не дуже багато знаю. Тільки Артуру відомо все. Як ви й казали, мені страшно. Це тому що я часто не розумію, що відбувається.

- Скільки тобі років, Девіде?

- Вісім, скоро буде дев'ять.

- А чому саме ти прийшов зі мною розмовляти?

- Та я навіть не знав, що виходжу на сцену. Хтось із наших у в'язниці поранився, і я вийшов узяти на себе біль.

- Не поясниш, що це означає?

- Артур каже, що я - хранитель болю. Коли комусь боляче, я виходжу на сцену і приймаю весь біль.

- Звучить жакливо.

- Це дуже несправедливо, - закивав хлопець зі сльозами на очах.

- А що таке «сцена», Девіде?

- Це Артур її так назвав, коли пояснював нам, як усе працює. Це така велика пляма білого світла, ніби на сцені під світлом софітів. Усі стоять довкола неї і спостерігають або сплять у своїх ліжках. А той, хто ступає на сцену, під світло софітів, виходить у зовнішній світ. Артур каже так: «Той, хто на сцені, контролює свідомість».

- А хто ж ті інші люди?

- Та їх багато. Я всіх і не знаю, тільки декого. Ой, ні, - перехопило йому подих.

- Що сталося?

- Я розп'якав вам про Артура! Мені за це буде непереливки.

- Все гаразд, Девіде. Я ж пообіцяла не розкривати твою таємницю.

Він скулився на своєму стільці.

- Я більше не можу говорити. Мені лячно.

- Добре, Девіде. На сьогодні досить. Але завтра я знову до тебе завітаю.

Вийшовши з в'язниці округу Франклін, Дороті Тернер зупинилась і щільніше закуталась у пальто, захищаючись від пронизливого вітру. Вона йшла сюди, сподіваючись побачити молодого злочинця, який симулює божевілья, аби уникнути покарання. Вона геть не очікувала зіткнутися з тим, чому сьогодні стала свідком.

(2)

Коли наступного дня Мілліган увійшов до кімнати, Дороті Тернер помітила, що його поведінка змінилася. Він сів на стілець, підтягнувши коліна до підборіддя, і почав гратися зі своїми черевиками, намагаючись не зустрічатися з нею поглядом. Вона запитала, як він сьогодні почувається.

Юнак відповів не одразу. Спершу він оглянув усе довкола, час від часу зиркаючи на жінку перед собою, мовби вперше її бачив. Тоді похитав головою і сказав із акцентом кокні:

– Чо' все таке гучне? Ви. Всі ці звуки. Я не втямлю, що тут робиця.

– Ти якось дивно говориш, Девіде. Це що, якийсь акцент?

Він стрельнув на неї бешкетним поглядом.

– Я не Девід, я Крістофер.

– Куди ж подівся Девід?

– А Девід напартачив.

– Що ти маєш на увазі?

– Всі на нього зляця, бо він розпустив язика.

– Поясни, будь ласка.

– Не, не можу. Я не хочу вляпаця в ту ж халепу, що й Девід.

– А чому Девід у халепі? – запитала психолог, спохмурнівши.

– Бо все вибовкав.

– Що ж він таке вибовкав?

– Ви самі знаєте шо. Він роздзвонив таємницю.

– Що ж, гаразд. А ти можеш розповісти мені трохи про себе, Крістофере? Скільки тобі років?

– Тринацять.

– Маєш якісь улюблені заняття?

– Я трохи вмю грати на ударних, але краще за все я граю на губній гармонії.

– А звідкіля ти родом?

– З Англії.

- У тебе є брати чи сестри?

- Є сестра, Крістін. Їй три роки.

Психолог уважно спостерігала за юнаком, поки він відповідав їй на своїй виразній говірці кокні. Хлопець тримався відкрито, широко і безтурботно, анітрохи не скидаючись на індивіда, з яким вона розмовляла вчора. Мілліган мусив бути до біса здібним актором.

(3)

26. лютого Дороті Тернер утретє прийшла до в'язниці. Молодик, який увійшов до кімнати, поведився геть інакше, ніж під час попередніх двох бесід. Невимушено відкинувшись на спинку стільця, він зміряв її гоноровим поглядом.

- Як у тебе справи? - запитала вона, майже побоюючись того, що може почути у відповідь.

- Нівроку, - стеноу плечима юнак.

- А як поживають Девід і Крістофер?

Він глипнув на неї з-під насуплених брів.

- Послухайте, пані, я навіть не знаю, хто ви така.

- Я тут для того, щоб тобі допомогти. Давай поговоримо про те, що відбувається.

- Трясця, та я й гадки не маю, що відбувається.

- Хіба ти не пам'ятаєш, про що ми розмовляли позавчора?

- Та де там! Я вас уперше в житті бачу.

- Ти можеш мені сказати, як тебе звуть?

- Томмі.

- А прізвище?

- Просто Томмі.

- Скільки тобі років?

- Шістнадцять.

- Не розповіси мені трохи про себе?

- Пані, я з незнайомцями не балакаю, тож облиште мене.

Вона ще зо чверть години силкувалася розговорити юнака, проте Томмі відмовчувався. Вийшовши з окружної в'язниці, Дороті Тернер якийсь час просто спантеличено стояла на вулиці, розмірковуючи про Крістофера і про те, що вона заприсягнулася Девідові ніколи не розголошувати його таємницю. Зараз вона розривалася між своєю обіцянкою й усвідомленням того, що адвокати Міллігана повинні дізнатися правду. Згодом вона зателефонувала до офісу громадського захисту і попросила покликати Джуді Стівенсон.

– Слухайте, – почала вона, коли Стівенсон узяла слухавку, – я наразі не можу вам багато розповісти, але якщо ви не читали книгу «Сивіла»[4 – «Сивіла» – книга Флори Шрайбер, що вийшла друком у 1973 році. У книжці розповідається реальна історія дівчини на ім'я Ширлі Мейсон (у книзі – Сивіла Дорсет), яка страждала на розлад множинної особистості.], то негайно купіть собі примірник.

Джуді Стівенсон, здивована дзвінком від психолога, того ж вечора придбала примірник «Сивіли» у м'якій палітурці й почала читати. Зрозумівши, про що йдеться у книжці, вона відкинулася в ліжку на подушки і задивилась у стелю, мізкуючи: «Отакої! Розлад множинної особистості? Невже Тернер саме на це натякає?» Вона пригадала, як Мілліган тремтів під час процедури впізнання і як за інших зустрічей він зненацька ставав балакучим і переконливим, кмітливим і дотепним.

Вона завжди припускала, що мінливість його поведінки пояснюється депресією, проте зараз згадала розповіді сержанта Вілліса про хитрого суб'єкта, що вислизав з усіх можливих гамівних сорочок, і зауваги медбрата Раса Гілла про те, що часом їхній підопічний виявляв надлюдську силу. В голові адвоката відлунювали слова Міллігана: «Я не пам'ятаю, як накоїв усе те, в чому мене звинувачують. Я нічого про це не знаю».

Джуді вже було хотіла розбудити свого чоловіка, щоб усе обговорити, але вона й так знала, що сказав би Ал. Те саме, що й будь-хто інший, кому вона наважилась би переповісти хід своїх думок. За понад три роки, що вона пропрацювала в офісі громадського захисту, дівчина жодного разу не стикалася з випадком, бодай віддалено схожим на Мілліганів. Вона вирішила навіть Гері поки що нічого не казати. Спершу їй необхідно було самій усе перевірити.

Наступного ранку вона зателефонувала Дороті Тернер.

– Розумієте, – сказала вона, – я бачусь і розмовляю з Мілліганом уже протягом кількох тижнів. Іноді він поводить себе химерно. У нього спостерігаються зміни настрою. Він має імпульсивну вдачу. Однак я не помітила настільки суттєвих розбіжностей у його поведінці, щоб можна було рішуче провести паралелі зі справою, описаною в «Сивілі».

– Мене вже кілька днів дещо мучить, – відповіла Тернер. – Я заприсяглася нікому про це не розповідати і поки що дотримувала слова. Єдине, що я зробила, це порадила вам почитати ту книжку. Але я спробую переконати хлопчину, щоб він дозволив розкрити вам його таємницю.

Джуді нагадала собі, що її співрозмовниця працює в Південно-західному центрі, який дотепер майже завжди підтримував сторону обвинувачення.

– Робіть усе, що вважаєте за потрібне, – мовила вона. – І дайте знати, якщо від мене щось знадобиться.

Коли Дороті Тернер прийшла до Міллігана вчетверте, він знову постав перед нею в подібі Девіда, маленького переляканого хлопчика, з яким вона познайомилася під час першої бесіди.

– Я знаю, що пообіцяла нікому не відкривати твою таємницю, – сказала вона, – але я мушу про все розповісти Джуді Стівенсон.

– Ні! – зойкнув він, схопившись на ноги. – Ви заприсяглися! Якщо ви розкажете все пані Джуді, вона мене більше не любитиме.

– Авжеж любитиме. Вона – твій захисник, і їй потрібно знати правду, щоб тобі допомогти.

– Але ви дали слово. А порушувати слово – це так само погано, як і брехати. Не можна нікому розповідати. Мені й так уже дісталось. Артур і Рейджен сердяться на мене за те, що я не втримав язика за зубами, і...

– А хто такий Рейджен?

– Ви пообіцяли. А виконувати обіцянки – це найважливіше, що є на світі.

– Невже ти не розумієш, Девіде? Якщо я не розкажу всього Джуді, в неї не вийде тебе врятувати. Тебе навіть можуть надовго кинути до в'язниці.

– Мені байдуже. Ви дали слово.

– Але...

Вона побачила, що його погляд зробився скляним, а губи заворушилися, мовби він говорив сам із собою. Потім він виструнчився на стільці, склав руки пучками пальців до купи і вп'явся в неї невдоволеним поглядом.

– Пані, ви не маєте права порушувати обіцянку, яку дали дитині, – процідив юнак із карбованим акцентом, притаманним лише британській аристократії. При артикуляції його шелепа ледве рухалася.

– Думаю, ми ще не зустрічалися, – сказала психолог і вчепилася в бильця крісла, щосили намагаючись приховати подив.

– Девід розповідав про мене.

– То ти – Артур?

Він підтвердив її здогадку бундючним кивком.

Вона набрала побільше повітря.

- Послухай, Артуре. Необхідно повідомити адвокатів про те, що відбувається.

- Ні, - відрізав той. - Вони вам не повірять.

- Чому б нам у цьому не пересвідчитися? Я приведу Джуді Стівенсон, вона з тобою познайомиться, і тоді...

- Нізащо.

- Це може врятувати тебе від ув'язнення. Я повинна...

- Я вам ось що скажу, пані Тернер, - почав юнак, нахилившись до неї і свердлячи її зверхнім поглядом. - Якщо ви сюди когось приведете, то всі наші просто мовчатимуть і ви тільки виставите себе на посміховисько.

Просперечавшись із Артуром понад чверть години, жінка помітила, що його погляд знову затуманюється. Він відкинувся на спинку стільця, а коли знову нахилився до неї, голос його звучав інакше, а на обличчі був невимушений і доброзичливий вираз.

- Нічого нікому не розповідайте, - сказав хлопець. - Ви заприсяглись, а це святе.

- І з ким я говорю тепер? - прошепотіла вона.

- Мене звуть Аллен. Здебільшого це я спілкуюся з Джуді й Гері.

- Але ж вони знайомі тільки з Біллі Мілліганом.

- Та ми всі відгукуємося на ім'я Біллі задля збереження таємниці. Хоча насправді Біллі спить, і то вже давно. Отже, так, пані Тернер... Ви не проти, якщо я називатиму вас Дороті? Матір Біллі також звуть Дороті.

- Ти сказав, що з Джуді й Гері спілкуєшся здебільшого ти. А кого ще вони зустрічали?

- Томмі, хоча вони цього й не зауважили, бо ми з ним доволі схожі. Ви вже бачили Томмі. Це його не здатні стримати ані гамівні сорочки, ані наручники. Попри те що в нас із ним багато спільного, зі сторонніми зазвичай спілкуюся я. Томмі буває брутальним та саркастичним. На відміну від мене, він не надто добре ладнає з людьми.

- Кого ще зустрічали адвокати?

Юнак стенув плечима.

- Коли Гері вперше прийшов запропонувати нам допомогу, він зустрів Денні. Той був наляканий і спантеличений. Він взагалі погано розуміє, що коїться. Йому лише чотирнадцять.

- А скільки тобі?

- Вісімнадцять.

Психолог зітхнула і похитала головою.

- Що ж, гаразд, Аллене. Ти начебто тямущий хлопець і маєш розуміти, що ви повинні звільнити мене від обіцянки. Необхідно, щоб Джуді й Гері дізналися правду, бо тільки так вони зможуть належним чином захищати вас усіх у суді.

- Артур і Рейджен категорично проти, - відповів юнак. - Вони кажуть, що тоді люди вважатимуть нас психами.

- Але хіба це не краще, ніж опинитися за ґратами?

- Не мені вирішувати, - похитав головою хлопець. - Ми оберігали цю таємницю все своє життя.

- Тоді хто може це вирішувати?

- Гадаю, тільки всі гуртом. Артур - ватажок, але таємниця належить кожному з нас. Девід вам її розкрив, але вона не повинна вийти за межі цієї кімнати.

Дороті Тернер спробувала пояснити, що як психолог вона зобов'язана попередити адвокатів про таке важливе відкриття. Однак Аллен зазначив, що це жодним чином не гарантує перемоги в суді, зате якщо вся ця історія потрапить на шпальти газет, їхнє життя у в'язниці може перетворитися на пекло.

Потім до неї знову вийшов Девід, якого вона вже навчилася впізнавати за дитячою манерою поведінки. Він благав не порушувати дану йому обіцянку.

Вона забажала знову поговорити з Артуром, і той з'явився.

- А ви нівроку вперта, - озвався він, суплячи брови.

Вона почала його вмовляти і за певний час відчула, що він ось-ось капітулює.

- Я не люблю сперечатися з леді, - нарешті поступився він, зітхаючи й відхиляючись на спинку стільця. - Якщо ви вважаєте, що це конче необхідно, і якщо решта на це пристане, я даю свій дозвіл. Однак ви мусите дістати згоду від кожного.

Чимало годин пішло на те, щоб розтлумачити ситуацію по черзі кожній із особистостей і переконати їх, що таємницю слід відкрити адвокатам. При цьому жінку знову і знову приголомшували трансформації, що відбувались у неї на очах. На п'ятий день вона зустрілася з Томмі, котрий демонстративно колунався в носі.

- Розумієш, я мушу поділитись інформацією з Джуді.

- Пані, ви можете робити все, що вам заманеться, мені на це начхати. Тільки відчепіться нарешті.

Аллен же поставив умову:

- Пообіцяйте не казати нікому, крім Джуді. І вона теж нехай більше нікому не розповідає.

- Згода, - відповіла психолог. - Запевняю, ти не пошкодуєш.

Того ж дня Дороті Тернер подалася з окружної в'язниці просто до офісу громадського захисту і поговорила з Джуді Стівенсон. Вона пояснила, які вимоги висунув Мілліган.

- Тобто я не можу нічого сказати Гері Швайкарту?

- Мені довелося дати своє слово. Я тільки дивом витягла з нього згоду розповісти про все вам.

- Щось я скептично ставлюся до цієї історії, - зізналася Джуді.

- Нічого, - кивнула Тернер. - Те саме було й зі мною. Але, повірте, коли ви наступного разу побачитеся з вашим клієнтом, на вас чекає несподіванка.

(4)

Коли сержант Вілліс привів Міллігана, Джуді Стівенсон зауважила, що її клієнт поводиться зніяковіло, мовби сором'язливий підліток. Здавалося, він побоювався конвоіра, наче бачив його вперше. Він швидко почимчикував до столу, сів біля Дороті Тернер і мовчав як риба, поки Вілліс не вийшов з кімнати. Весь цей час юнак тер собі зап'ястки.

- Скажеш Джуді Стівенсон, як тебе звати? - запитала Тернер.

Він зіщулився на стільці, заперечно похитав головою і зиркнув на двері, ніби хотів переконатися, що сержант Вілліс точно пішов.

- Джуді, - врешті-решт сказала Тернер, - це Денні. Ми з Денні вже досить добре знайомі.

- Привіт, Денні. - Стівенсон спробувала приховати подив, коли помітила, як різке змінилися Мілліганові голос і вираз обличчя.

Юнак повернувся до Тернер і прошепотів:

- Ось бачите? Вона дивиться на мене як на схибленого.

- Це зовсім не так, - запевнила Джуді. - Я просто трішки збентежена, адже це дуже незвичайна ситуація. Скільки тобі років, Денні?

Він промовчав і знову потер зап'ястки, наче вони в нього раніше були зв'язані і тепер він силкувався відновити кровообіг.

- Денні чотирнадцять років, - відповіла замість нього Тернер. - Він художник.

- А що ти малюеш? - поцікавилася Стівенсон.

- Здебільшого натюрморти, - озвався Денні.

- А ті пейзажі, що поліція знайшла у тебе вдома, теж твого пензля?

- Я не пишу пейзажів. Не люблю землю.

- Чому так?

- Не скажу, бо він мене вб'є.

- Хто тебе вб'є? - Вона й сама здивувалася, наскільки її захопила ця бесіда. Знала ж бо, що не можна в таке вірити. Твердо вирішила, що не купиться на жодне ошуканство. Але тепер спіймала себе на тому, що захопливо стежить за розгортанням цього спектаклю.

Юнак заплющив очі, і по його щоках покотилися сльози.

Дедалі більше торопючись від побаченого, Джуді спостерігала, як він мовби пішов у себе. Його вуста ворушилися, та з них не злітало ані звуку. Його погляд осклянів, а тоді знову став осмисленим. Юнак шарпнувся від несподіванки, почав озиратися довкола, та потім упізнав обох жінок і зрозумів, де перебуває. Він невимушено вмовився на стільці, закинув ногу на ногу і витягнув цигарку з пачки, що була схована в його правій шкарпетці.

- Хтось має запальничку?

Джуді дала йому прикурити. Він глибоко затягнувся і видихнув угору цівку диму.

- Ну, що новенького? - кинув юнак.

- Можеш сказати Джуді Стівенсон, хто ти такий?

Він кивнув і пустив кільце диму.

- Я Аллен.

- Ми раніше зустрічалися? - запитала Джуді, сподіваючись, що тремтіння в її голосі не надто помітне.

- Декілька разів, коли ви або Гері приходили поговорити про справу.

- Але ж ми завжди зверталися до тебе як до Біллі Міллігана.

Він стенув плечима.

- Ми всі відгукуємось на ім'я Біллі. Так не доводиться нічого пояснювати. Але я ніколи не стверджував, що я Біллі. Ви це просто припустили, а я не бачив сенсу переконувати вас у протилежному.

- Можна мені поговорити з Біллі? - спитала Джуді.

- Це неможливо. Інші дбають, аби він постійно спав. Якщо його пустити на сцену, він укоротить собі віку.

- Чому?

- Він і досі боїться, що його скривдять. Окрім того, Біллі не підозрює про наше існування. Йому лише відомо, що він втрачає час.

- Тобто як це - втрачає час? - перепитала Джуді.

- Це з усіма нами відбувається. Ти собі у якомусь місці, займаєшся своїми справами. Аж раптом ти вже деінде і розумієш, що минув якийсь час, але не маєш і гадки, що трапилося.

Джуді похитала головою.

- Певно, це справжнє жахіття.

- Еге ж, звикнути до такого неможливо, - погодився Аллен.

Коли сержант Вілліс прийшов за в'язнем, Аллен усміхнувся йому.

- Це сержант Вілліс, - повідомив юнак співрозмовницям. - Він мені подобається.

Джуді Стівенсон вийшла за ворота в'язниці округу Франклін разом із Тернер.

- Тепер ви розумієте, чому я вас покликала, - сказала Дороті.

Стівенсон зітхнула.

- Я йшла сюди, вважаючи, що викрию шахрайство. І ось я переконана, що розмовляла з двома різними людьми. Тепер я розумію, чому інколи здавалося, ніби Мілліган сам не свій. Я завжди думала, що це просто зміни настрою. Треба розповісти про все Гері.

- Не думаю, що Мілліган дозволить. Я ледве вмовила його відкритися вам.

- Мусить дозволити, - сказала Джуді. - Я не можу сама нести такий тягар.

Після відвідин в'язниці Джуді Стівенсон мовби засмоктало до буремного коловороту почуттів. Вона була приголомшена, сердита, збентежена. Вся ця історія була чудернацькою і немислимою. Проте у глибині душі жінка усвідомлювала, що починає в неї вірити.

Пізніше того ж дня Гері зателефонував напарниці додому і повідомив, що з офісу шерифа надійшла звістка: Мілліган укотре намагався вчинити самогубство, розбивши голову об стіну камери.

- А знаєш, що цікаво? - запитав Гері. - Я шойно гортав його дос'є і збагнув, що сьогодні, 14 лютого, у нього був день народження. Хлопцю виповнилося двадцять три. До речі, сьогодні ще й День святого Валентина.

(5)

Наступного дня Дороті та Джуді сказали Алленові, що Гері Швайкарту теж необхідно відкрити їхню таємницю.

– Аж ніяк!

– Ну ж бо, ти повинен погодитись, – наполягала Джуді. – Щоб витягнути тебе з-за ґрат, неминуче доведеться пояснювати ситуацію іншим людям.

– У нас була домовленість. Ви обіцяли мовчати.

– Знаю, – відповіла Джуді. – Та це вкрай важливо.

– Артур буде проти.

– Дай-но мені з ним поговорити, – попросила Дороті.

З'явився Артур, спопеляючи їх поглядом.

– Усе це стає надзвичайно марудним. Я волів би зосередитися на важливих роздумах і науковій праці. Ваші надокучання діють на мене виснажливо.

– Дозволь нам розповісти про все Гері, – звернулася до нього Джуді.

– Ні в якому разі. Таємницю і так уже знає двоє людей, а це вдвоє більше, ніж слід.

– Але тільки так ми зможемо тобі допомогти, – переконувала Тернер.

– Пані, особисто мені допомога не потрібна. Девіду й Денні – можливо. Але то вже не мій клопіт.

– Хіба тобі геть байдуже до того, чи виживе Біллі? – не стрималася Джуді, розлючена зверхністю Артура.

– Авжеж, не байдуже, – відповів той. – Але яку ціну доведеться заплатити? Всі нас вважатимуть божевільними. Усе піде шкереберть. Ми й так оберігаємо життя Біллі, відколи він намагався стрибнути зі шкільного даху.

– Ти про що? – запитала Тернер. – Яким чином ви оберігаєте життя Біллі?

– Ми не даємо йому прокинутись.

– Невже ти не розумієш, що мовчанка може негативно вплинути на хід справи? – мовила Джуді. – Вибір стоїть між свободою і чималим терміном ув'язнення. Хіба не зручніше займатися роздумами і науковою працею поза стінами в'язниці? Чи тобі кортить повернутися до виправного закладу в Лебаноні?

Артур схрестив ноги, переводячи погляд то на Джуді, то на Дороті.

- Як же я не люблю вступати в суперечки з леді. Гаразд, я даю вам зелене світло, але за тієї ж умови, що й раніше: ви повинні спитати дозволу в решти.

За три дні Джуді Стівенсон переконала всіх відкритися Гері Швайкарту.

Холодного лютого ранку вона пішки дісталася від окружної в'язниці до офісу громадського захисту, налила собі філіжанку кави, пройшла до захащеного кабінетика Гері, сіла і приготувалася до непростої розмови.

- Отже, так, - почала вона, - нехай поки що не переводять на тебе телефонні дзвінки. Є розмова стосовно Біллі.

Коли вона закінчила оповідати про свої зустрічі з Дороті Тернер і Мілліганом, Гері витріщився на неї так, ніби вона була несповна розуму.

- Я бачила це на власні очі, - наполягала Джуді. - Я розмовляла з ними всіма.

Її колега звівся на ноги і став походжати туди-сюди. Його скуйовджене волосся спадало на комірець, а мішкувата сорочка частково вилізла зі штанів.

- Та годі тобі, - протестував Гері. - Це нісенітниця. Хлопець, безумовно, страждає на якийсь психічний розлад, тут я з тобою цілковито згоден. Але твою історію в суді не проковтнуть.

- Ходімо зі мною, і сам у всьому переконаєшся. Ти навіть не уявляєш... Я абсолютно впевнена, що все це правда.

- Гаразд. Однак відразу хочу тебе попередити: я в це не вірю. І обвинувачі не повірять. І суддя також. Я дуже високої думки про тебе, Джуді. Ти блискучий юрист і чудово розбираєшся в людях. І менше з тим, це шахрайство. Гадаю, тобі замилують очі.

Наступного дня Гері пішов з напарницею до в'язниці округу Франклін. Була третя година дня, й адвокат не планував затримуватися довше, ніж на півгодини. Він відкидав усю цю теорію як геть неймовірну. Проте коли він почав зустрічати одну особистість за іншою, його скепсис переріс у цікавість. Він зустрівся з боязким Девідом. Той згодом поступився місцем сором'язливому Денні, котрий пригадав, що вже бачився з Гері - того лячного дня, коли його вперше притягли до в'язниці.

- Я не знав, що й думати, коли поліція зненацька увірвалася до будинку і заарештувала мене, - розповідав Денні.

- А чому ти сказав, що в приміщенні є вибухівка?

- Я такого не казав.

- Ти попередив офіцера, що все злетить у повітря.

- Ну, Томмі завжди наказує не чіпати його приладдя, бо воно може рвонутися.

- А чому він таке каже?

- Самі в нього запитайте. Він добре тямить в електроніці. Весь час вовтузиться з дротами і тому подібним. Та штукенція належала йому.

Швайкарт поскубав себе за бороду.

- Майстер позбуватися будь-яких пут, та ще й знавець електроніки. Ану ж бо, чи можемо ми поспілкуватися з цим Томмі?

- Не знаю. Томмі розмовляє з людьми, тільки коли сам того схоче.

- А ти не можеш вивести його до нас? - поцікавилася Джуді.

- Нікого не можна вивести навмисне. Це відбувається саме собою. Я можу лише попросити його з вами поговорити.

- Давай, - захопив Швайкарт, ховаючи усмішку. - Спробуй.

Здавалося, Мілліган повністю занурився в себе. Він пополотнів. Його очі оскляніли, наче тепер були звернені вглиб його ества. Губи юнака заворушилися, мовби той говорив сам із собою. Він випромінював таке напружене зосередження, що навіть атмосфера у тісній кімнатці наелектризувалася. Саркастична посмішка щезла зі Швайкартових вуст, і він затамував подих. Очі Міллігана проясніли й забігали по кімнаті. Він роззирнувся довкола, як людина, що прокидається від глибокого сну, і доторкнувся до правої щоки, ніби хотів переконатися в реальності своїх відчуттів. Після цього він бундючно відкинувся на спинку стільця і вп'явся поглядом у Джуді й Гері.

Швайкарт видихнув. Побачене його вразило.

- Тебе звати Томмі? - звернувся він до юнака.

- А хто питає?

- Я твій адвокат.

- Особисто у мене немає адвоката.

- Тоді скажімо так: я той, хто допоможе Джуді Стівенсон витягнути з-за ґрат оцю тілесну оболонку, хоч хто б там її на себе нап'яв.

- Трясця, та мені не треба, щоб хтось мене звідкілясь витягав. Мене жодна в'язниця на світі не втримає. Я зможу втекти будь-якої миті, якщо мені заманеться.

Гері зміряв його поглядом.

- Отже, це ти вислизаєш із гамівних сорочок. Тоді ти точно Томмі.

- Власною персоною, - змуджено відповів юнак.

– Ми з Денні розмовляли про коробку, напхану електронним начинням, яку поліція знайшла при обшуку помешкання. Він сказав, що вона твоя.

– Денні завжди був патякалом.

– Навіщо ти виготовив фальшиву бомбу?

– Хай йому грець, ніяка то не фальшива бомба! Хіба ж я винен, що тупоголові копи не здатні розпізнати «чорний ящик»?!

– Що-що?

– Те, що чули. «Чорний ящик». Це пристрій, за допомогою якого можна зламати телекомунікаційну мережу. Я просто експериментував – хотів обладнати телефон у машині. Я обмотав циліндри червоною ізоляційною стрічкою, а пришелепуваті копи вирішили, що то бомба.

– Але ти сказав Денні, що та коробка може вибухнути.

– Ой, на бога! Я завжди кажу це дрібноті, щоб вони не займали моїх речей.

– Звідки в тебе таке глибоке знання електроніки, Томмі? – поцікавилась Джуді.

– З книжок, – стеноу плечима той. – Я самоук. Скільки себе пам'ятаю, мене завжди цікавило, як працюють різні речі.

– А як ти навчився вислизати з кайданів і пасток? – запитала вона.

– То Артур підкинув ідею. Хтось повинен був уміти виплутуватися з мотузок і тікати з того хліву, де нас лишали зв'язаними. Тож я навчився контролювати м'язи й суглоби рук. А згодом зацікавився різноманітними замками і засувами.

Швайкарт на мить замислився, а тоді запитав:

– А зброя теж належала тобі?

Томмі похитав головою.

– Тільки Рейджену дозволено брати до рук зброю.

– Дозволено? А хто визначає, що кому дозволено, а що ні? – озвалася Джуді.

– Ну, це залежить від того, де ми перебуваємо. Слухайте, мені набридло постачати вам інформацію. Це парафія Артура чи Аллена. От їх і розпитуйте, ясно? Я пішов.

– Стривай... – почала Джуді, але було вже запізно.

Очі юнака затуманились, а потім його поза змінилася. Він склав долоні пірамідкою, пучками пальців докупи. Коли він підвів голову, Джуді за виразом обличчя збагнула, що перед нею Артур. Вона відрекомендувала його Гері.

- Прошу вибачення за поведінку Томмі, - сухо промовив Артур. - Він доволі відлюдькуватий юнак. Якби не його здібності до електроніки і відмикання всіляких замків, я, певно, давно заборонив би йому показуватись. Однак його обдарування приносить неабияку користь.

- А в тебе які таланти? - запитав Гері.

Артур самокритично змахнув рукою:

- Я всього лише аматор. Моя царина - біологія і медицина.

- Гері розпитував Томмі про зброю, - звернулася до нього Джуді. - Її зберігання суперечило правилам умовно-дострокового звільнення, тобі про це відомо?

Артур кивнув.

- Тільки Рейджену дозволяється чіпати зброю. Це його привілей як хранителя люті. Втім, він має право застосовувати її лише для захисту і виживання. Свою надзвичайну силу він також може використовувати винятково для загального блага, нікому не завдаючи шкоди. Ви знаєте, що він уміє керувати концентрацією адреналіну у своїй крові?

- Він, скориставшись тими пістолетами, викрав і згвалтував чотирьох жінок, - відкарбував Гері.

- Рейджен нікого не гвалтував, - заговорив Артур із крижаним спокоєм. - Я з ним розмовляв. Він скоїв кілька пограбувань, бо був у розпачі через купу несплачених рахунків. Рейджен зізнався, що привласнив гроші тих трьох дівчат у жовтні, але категорично заперечує будь-яку причетність до того, що сталося з жінкою в серпні, як і до згвалтувань.

Гері нахилився вперед, пильно вдивляючись в Артурове обличчя. Адвокат відчував, що його скепсис швидко тане.

- Але ж докази... - почав він.

- До дідька докази! Якщо Рейджен запевняє, що чогось не робив, так воно і є. Він не брехатиме. Може, Рейджен і крадій, але він не гвалтівник.

- Ти кажеш, що розмовляв із Рейдженом, - промовила Джуді. - А як це у вас відбувається? Вголос чи подумки?

Артур сплів пальці.

- Буває по-всякому. Іноді це внутрішній діалог, непомітний для сторонніх. Але коли поруч нікого немає, ми таки говоримо вголос. Гадаю, якби хтось угледів цю картину, то вирішив би, що ми геть з'їхали з глузду.

Гері відхилився на спинку стільця, витягнув із кишені хустинку і витер чоло.

- Хто повірить у цю історію?

Артур поблажливо всміхнувся.

– Як я вже сказав, Рейджен ніколи не бреше, як і всі ми. Нас усе життя звинувачують у брехні, тож для нашого гурту стало справою честі ніколи не кривити душою. І байдуже, вірять нам чи ні.

– Але і правдою ви не поспішаєте ділитися, – зауважила Джуді.

– А замовчування правди – це та ж брехня, – додав Гері.

– Ой, та невже? – промовив Артур, навіть не намагаючись приховати зневажливий тон. – Ви ж адвокат і чудово знаєте, що свідок не зобов'язаний ділитися інформацією, якщо його про це не просять. Ви б і самі насамперед порадили своєму клієнту відповідати на запитання лише «так» або «ні» й не заглиблюватися в подробиці, якщо вони свідчать не на його користь. Поставте будь-кому з нас пряме запитання – і у відповідь почуєте або цілковиту правду, або мовчання. Хоча, звичайно, правду теж можна інтерпретувати по-різному. Англійська мова така багатозначна.

Гері задумливо кивнув.

– Я матиму це на увазі. Та ми відхилилися від теми. Стосовно тієї зброї...

– Рейджен краще за інших знає, як розгортались події у дні, коли було скоєно ті три злочини. Чому б вам не поговорити з ним?

– Не тепер, – заперечив Гері. – Може, іншим разом.

– Здається мені, що ви боїтеся з ним зустрітися.

Гері стрільнув на юнака очима.

– А хіба ти не цього хотів? Чи ж не тому ти розповідав нам, який цей Рейджен жорстокий і небезпечний?

– Я не казав, що він жорстокий.

– А враження склалося саме таке, – мовив Гері.

– Як на мене, вам необхідно познайомитися з Рейдженем, – сказав Артур. – Ви самі відімкнули цю скриньку Пандори. Гадаю, тепер ви повинні відчинити її остаточно. Але Рейджен не вийде до вас, якщо ви цього не бажаєте.

– А він захоче з нами говорити? – запитала Джуді.

– Питання в тому, чи хочете ви поговорити з ним.

Гері усвідомив, що таки побоюється появи Рейджена.

– Я думаю, нам треба це зробити, – звернулася Джуді до колеги.

– Він вас не скривдить, – запевнив Артур, сухо всміхаючись. – Він знає, що ви тут для того, аби допомогти Біллі. Ми обговорювали це між собою і

дійшли висновку, що тепер, коли нашу таємницю розкрито, ми всі маємо бути з вами цілковито відвертими. Як нам недвозначно розтлумачила пані Стівенсон, це наша остання надія врятуватися від в'язниці.

Гері зітхнув і відкинув голову назад.

– Гаразд, Артуре. Я б хотів зустрітися з Рейдженом.

Артур узяв свого стільця і відніс його у найвіддаленіший кінець маленької кімнати, щоб між ним і його співрозмовниками була якомога більша відстань. Він сів, і його погляд став розфокусованим, ніби він поринув у себе. Його вуста заворушились, а рука злетіла вгору і торкнулася щоки. Юнак зціпив щелепи, заворушився і змінив положення: доти він сидів виструнчившись, а тепер прийняв войовничу напівзігнуту позу готового до поединку борця.

– Тсе не добре було. Не добре було секрет розкривати.

Адвокатів приголомшив голос юнака: низький, хрипкуватий, із виразним слов'янським акцентом. Він прогуркотів у тісному приміщенні впевнено, владно і вороже.

Рейджен уп'явся в них пронизливим поглядом із-під насуплених брів. Напружений вираз геть змінив риси його обличчя.

– Девід помилку зробив. Я досі проти того, щоб секрет розкривати.

Його акцент звучав неудавано. Мовлення юнака справді рясніло характерними шиплячими звуками, так притаманними людям, які виросли на теренах Східної Європи, згодом вивчили англійську мову, але так і не зуміли позбутись акценту.

– А чому ти не хочеш, аби всі дізналися правду? – запитала Джуді.

– Хто нам повірить? – буркнув він, стискаючи руку в кулак. – Усі скажуть, що ми є вар'яти. Що в тьому доброго?

– Це може врятувати вас усіх від ув'язнення, – сказав Гері.

– Як можливо таке? – гаркнув Рейджен. – Я не є дурень, пане Швайкарте. Політсія має докази, що я грабував людей. Я й правда тричі грабував біля університету. Але тільки тричі. А інше, що про мене кажуть, то є брехня. Я не гвалтівник. Я піду до суду і чесно визнаю грабунки, та, якщо нас до тюрми кинуть, я вб'ю діточок. Тсе буде милосердя. Тюрма не є місце для малечі.

– Але якщо ти вб'єш малечу, то хіба не загинеш і сам? – поцікавилась Джуді.

– Тсе не є обов'язково, – відказав Рейджен. – Ми є зовсім різні люди.

Гері гарячково скуйовдив волосся.

- Слухай, а коли Біллі - чи хто б то був - торохнувся минулого тижня головою об стіну камери, то хіба він не травмував і твій череп також?

Рейджен підніс руку до чола.

- То є так. Але не я відчув біль.

- А хто ж тоді? - запитала Джуді.

- Девід є хранитель болю. Він є той, хто приймає страждання. Девід є емпат.

Гері збирався було підвестися зі стільця і закрокувати кімнатою, але передумав, коли помітив, як одразу напружився Рейджен.

- То це Девід намагався розмазати свої мізки по стіні?

- То був Біллі, - похитав головою Рейджен.

- Он як, - сказав Гері. - А я думав, що Біллі постійно спить.

- Тсе правда. Але то його день народження був. Маленька Крістін намалювала йому листівку і хотіла подарувати. Артур розбудив Біллі, щоб той міг вийти на стсену. Я був проти. Я є захисник. Тсе є мій обов'язок. Може, Артур і мудріший за мене, але він є тільки людина. Він може робити помилки.

- І що трапилось, коли Біллі прокинувся? - запитав Гері.

- Він озирнувся довкола, побачив, що він у тюрмі, вирішив, що страшно щось накоїв, і тому намагався себе вбити.

Джуді здригнулась.

- Бачте, Біллі нічого про нас не знає, - продовжував Рейджен. - У нього тее, як воно... амнезія. Він іще у школі постійно втрачав час. Якось він виліз на дах і збирався стрибнути. Я його забрав геть зі стсени, щоб уберегти. Відтоді він і спить. Ми з Артуром не даємо йому прокинутися для його ж безпеки.

- А коли все це сталося? - озвалася Джуді.

- Після його шістнадцятого дня народження. Пам'ятаю, він тоді ще засмутився, бо батько змусив його працювати прямо на день народження.

- Боже милий, - мовив Гері. - Він спав сім років?

- Він і зараз спить. Він прокидався лише на кілька хвилин. Ми зробили помилку, що пустили його на стсену.

- А хто ж займався повсякденними справами всі ці роки? - поцікавився Гері.

- Ходив на роботу, з людьми говорив? Ніхто з тих, кого ми опитували, не згадував, щоб у Міллігана був британський або російський акцент.

- Не російський, пане Швайкарте. Я е з Югославії.

- Вибач.

- Та то нічого. Просто щоб ви знали. А тепер щодо вашого питання. Коли з людьми треба справу мати, на стсену найчастіш Аллен або Томмі виходить.

- Вони просто приходять і йдуть, коли ім заманеться? - спитала Джуді.

- Я вам зараз усе поясню. Залежно від оточення й обставин за стсену відповідаю або я, або Артур. У тюрмі стсену контролюю я - вирішую, кого туди пускати, а кого ні, бо тюрма е небезпечне місце. Я захисник, тож у небезпечних місцях я маю повну владу. Якшчо ж небезпеки немає й ситуація вимагае розуму і логіки, тоді Артур е головним.

- І хто з вас контролюе сцену зараз? - допитувався Гері. Він спіймав себе на тому, що розгубив усю професійну незаангажованість і повністю захопився цим феноменом.

Рейджен стенув плечима й обвів очима кімнату.

- Ну, це ж е тюрма.

Двері несподівано розчахнулись, і Рейджен схопився зі стільця, зграбний, мов кіт, сторожкий і готовий оборонятись. Його руки завмерли в позиції, типовій для карате. Побачивши, що то всього-на-всього чийсь адвокат шукає вільну кімнату, Рейджен сів на місце.

Йдучи до в'язниці, Гері збирався пробути зі своїм клієнтом хвилин п'ятнадцять, щонайбільше - півгодини, й легко вивести його на чисту воду. Коли за п'ять годин адвокат вийшов за ворота в'язниці, він був твердо переконаний у тому, що Біллі Мілліган страждае на розлад множинної особистості. Йдучи цього холодного вечора вулицею пліч-о-пліч із Джуді, Гері усвідомив, що прокручуе в голові абсурдну ідею - з'їздити до Англії чи Югославії й пошукати свідчення того, що Артур або Рейджен були колись реальними особами. Не те щоб він вірив у переселення душ чи одержимість, але, задумливо крокуючи вперед, Гері мусив визнати: сьогодні в тій маленькій кімнатці він бачив абсолютно різних людей.

Він скосив очі на Джуді, яка йшла поруч, теж поринувши у приголомшену мовчанку.

- Гаразд, - озвався він. - Маю зізнатися, що мої думки і почуття в цілковитому сум'ятті. Я йому вірю. Гадаю, я зможу переконати і Джо Енн, коли вона запитае, чому я знову не вечеряв удома. Але як, у біса, ми переконаемо обвинувачів і суддю?

(6)

27. лютого лікарка Стелла Каролін, психіатр Південно-західного центру психічного здоров'я і колега Дороті Тернер, повідомила адвокатам Міллігана, що 10 березня, спеціально для того, аби обстежити їхнього підзахисного, приїде з Кентуккі лікарка Корнелія Вілбур, яка

прославилась тим, що лікувала Сивілу, жінку з шістнадцятьма особистостями.

Готуючись до приїзду лікарки Вілбур, Дороті Тернер і Джуді Стівенсон узяли на себе непросте завдання переконати Артура, Рейджена і решту, що ті мають довірити свою таємницю ще одній людині. Жінкам знову знадобилося чимало годин на те, щоб умовити кожну особистість окремо. Вони вже були знайомі з Артуром, Алленом, Томмі, Рейдженем, Девідом, Денні і Крістофером, але ще не зустрічали Крістін, трирічну сестру Крістофера, а також самого Біллі – базову, або ж стрижневу, особистість, якій інші не давали прокидатись. Отримавши нарешті дозвіл розкрити таємницю іншим людям, Джуді й Дороті влаштували все так, аби група осіб, включно з головним обвинувачем, могла спостерігати за бесідою лікарки Вілбур із Мілліганом у в'язниці округу Франклін.

Джуді й Гері опитали сім'ю Біллі: його матір Дороті, молодшу сестру Кеті і старшого брата Джима. Ніхто з них не міг достеменно підтвердити факти знущань, на які посилався Біллі, проте мати розповіла, що її саму Чалмер Мілліган гамселив, і не раз. Учителі, друзі й рідні Біллі Міллігана описували химерну поведінку хлопця, його спроби накласти на себе руки і схильність поринати у щось на зразок трансу.

Джуді й Гері були впевнені, що в них вибудовується міцна лінія захисту і їхнього клієнта за всіма законами штату Огайо повинні визнати неосудним. Втім, адвокати усвідомлювали, що в такому разі перед ними постане інша проблема: якщо суддя Флаверс погодиться з оцінкою Південно-західного центру, то Біллі Міллігана мусять відіслати на лікування до психіатричного закладу. Захисники не хотіли, щоб його запроторили до шпиталю для душевнохворих злочинців у Лімі. Вони чули про цю установу від інших своїх клієнтів і були переконані, що Мілліган там довго не протягне.

Лікарка Вілбур мала побачитися з Мілліганом у п'ятницю, проте особисті обставини завадили їй приїхати, і Джуді зателефонувала Гері з дому, щоб його про це попередити.

– Ти збираєшся сьогодні бути в конторі? – запитав він.

– Взагалі-то не планувала, – відповіла Джуді.

– Нам треба обговорити всю цю справу, – сказав напарник. – Південно-західний центр наполягає, що Ліма – це єдиний можливий варіант, але щось мені підказує, що мусить бути інший вихід.

– Слухай, у конторі вимкнули опалення, тож там страшенно холодне, – відказала Джуді. – Приїзди до мене. Ала немає вдома, а в мене тут палахкотить вогник у каміні. Я тобі приготую каву по-ірландському, і ми поговоримо про справу.

– Ти мені прямо-таки руки викручуєш, – засміявся Гері.

За півгодини вони вже вмостились удвох перед каміном. Гері грів руки об горнятко з димним напоєм.

- Ну, скажу я тобі, коли вперше з'явився Рейджен, мене ніби мішком по голові гепнули, - поділився він. - Але найбільше дивує те, що насправді він напрочуд милий.

- І я тієї ж думки, - погодилася Джуді.

- Артур називає його хранителем ненависті, тож я очікував когось із рогами і хвостом. А він приємний і цікавий юнак. Я йому вірю, коли він каже, що не гвалтував ту жінку, на котру напали в серпні біля Нейшенвайд-Плази[5 - Нейшенвайд-Плаза - сорокаповерхова офісна будівля у середмісті Колумбуса, штат Огайо. Цей хмарочос, побудований у 1977 році, є штаб-квартирою відомої страхової компанії «Нейшенвайд Іншуранс»]. Він запевняє, що й інших трьох не чіпав, і я вже починаю вагатися.

- Я згодна щодо першого злочину. Очевидно, що його просто вирішили повісити на хлопця одним гамузом із рештою. Там же геть інакший почерк. Але в інших випадках дівчат безсумнівно викрали, пограбували і згвалтували, - сказала Джуді.

- Ми знаємо про ці злочини лише ті скупі деталі, які спромігся пригадати Рейджен. Усе це збіса дивно. Він каже, що впізнав другу жертву, і певен, що котрийсь із них зустрічав її раніше.

- Атож, а потім Томмі згадав, як вийшов одного разу на сцену й усвідомив, що він у забігайлівці «Вендіз»[6 - «Вендіз» - третя за величиною мережа ресторанів швидкого харчування у світі. Була заснована у 1969 році в Колумбусі, штат Огайо.], їсть бургер у товаристві третьої жертви. Він тоді просто подумав, що хтось із інших запросив її на побачення.

- Поллі Ньютон підтверджує, що вони заїжджали в те місце. Також вона розповідає, що посеред статевого акту в нього якось дивно змінився вираз обличчя і він облишив її, сказавши, що не може цього зробити. Він промовив сам до себе: «Що з тобою коїться, Білле? Ну ж бо, опануй себе». А тоді сказав дівчині, що йому треба під холодний душ, аби прийти до тями.

- А як же вся та маячня про «мазераті» та приналежність до «синоптиків»?

- Хтось із них вихвалявся, ото й усього.

- Давай просто визнаємо, що нам геть нічого не відомо про ці злочини, як і тим особистостям, з якими нам випало мати справу. Рейджен не заперечує, що скоїв пограбування, - зауважила Джуді.

- Так, але відхрещується від згвалтувань. Уся ця історія на голову не налазить. Ти тільки уяви: тричі за два тижні Рейджен напивається і приймає амфетаміни, а тоді рано-вранці пробігає підтюпцем одинадцять миль до студмістечка, обирає жертву для пограбування і зненацька відключається...

- Сходить зі сцени, - виправила Джуді.

- Я саме це і мав на увазі. - Гері простягнув горнятко за черговою порцією напою. - Отже, у кожному з цих випадків Рейджен сходить зі сцени, а потім оговтується у середмісті Колумбуса з грошиками в кишенях і вирішує, що таки

скоїв заплановані пограбування. Але при цьому він анічогісінько не пам'ятає. І так усі три рази. За його словами, хтось украв у нього той час.

– Нам чогось бракує для цілісної картини, – мовила Джуді. – Хтось же кидав у ставок пляшки і вправлявся у стрільбі.

Гері кивнув.

– Ще один доказ того, що це був не Рейджен. Дівчина розповіла, що він добрих кільканадцять секунд вовтузився з пістолетом, перш ніж зумів зняти його із запобіжника. А тоді ще й не влучив по кількох пляшках. Такий професіонал, як Рейджен, не схибив би.

– Але Артур каже, що іншим заборонено брати до рук зброю Рейджена.

– Я вже бачу, як ми пояснюємо це судді Флаверсу.

– То ми збираємось йому все пояснювати?

– Навіть не знаю, – відповів Гері. – Безглуздо використовувати розщеплення особистості для захисту в суді, адже формально це вважається неврозом, а не психозом. Тобто навіть самі мозкоправи стверджують, що люди з множинною особистістю – не божевільні.

– Гаразд, – сказала Джуді. – А що, як просто оголосити, що наш клієнт не визнає провини, і взагалі не приплітати сюди божевілля? Будемо напирати на відсутність умислу, як у тій каліфорнійській справі, де у підсудного теж був розлад множинної особистості.

– Там було дрібне правопорушення, – заперечив Гері. – У такій резонансній справі, як наша, самого тільки розщеплення особистості нізащо не вистачить для виправдання. Це факт.

Джуді зітхнула і задивилась у полум'я.

– Я тобі ще дещо скажу, – почав Гері, погладжуючи бороду. – Навіть якщо суддя Флаверс погодиться з нашим баченням справи, він відішле Біллі до Ліми. До Біллі доходили чутки про те місце, ще коли він був у виправному закладі. Пам'ятаєш, як Рейджен обіцяв заради милосердя вбити дітлашню, якщо його туди запроторять? Я певен, що він так і вчинить.

– Тоді ми мусимо подбати, щоб його відправили до іншого місця! – вигукнула Джуді.

– У Південно-західному центрі кажуть, що Ліма – єдиний заклад, де лікують осіб, які ще мають постати перед судом.

– Біллі відішлють до Ліми тільки через мій труп, – відкарбувала Джуді.

– Поправка: тільки через наші трупи, – сказав Гері, здіймаючи горнятко.

Джуді з дзенькотом торкнулася своїм горнятком горнятка Гері, а тоді вкотре наповнила їх питвом.

- Не можу змиритися з відсутністю альтернативи, - проказала вона.
- То давай пошукаємо.
- Ти маєш рацію. І ми її неодмінно знайдемо.
- Щоправда, раніше таке нікому не вдавалося, - додав напарник, витираючи з бороди кавову піну.
- То й що? Раніше в Огайо не було і Біллі Міллігана.

Вона взяла з полиці зачитаний примірник «Кримінального кодексу Огайо», і вони заходилися його штудіювати, по черзі читаючи вголос.

- Ще кави по-ірландському? - запропонувала Джуді.

Гері заперечно похитав головою.

- Але не відмовлюся від чорної, і якнайміцнішої.

Вони працювали вже дві години, коли Гері попросив Джуді зачитати ще раз один із абзаців. Вона пробігла пальцем по рядках і відшукала пункт 2945.38, де писалося таке:

...якщо суддя чи присяжні визнають підсудного недієздатним, його повинні за судовим приписом направити до одного зі шпиталів для душевнохворих або розумово відсталих у межах штату. Якщо суд вважатиме за доцільне, підсудного повинні помістити до шпиталю в Лімі, де він має утримуватись, допоки його психічне здоров'я не відновиться. Після повного відновлення психічного здоров'я на підсудного чекає судове переслідування, передбачене законом.

- Ура! - ревноу Гері, підхоплюючись на ноги. - «До одного зі шпиталів у межах штату»! Там не сказано, що це може бути тільки Ліма.

- Ми знайшли лазівку!

- Господи, а всі товкмачили, що Ліма - це єдиний психіатричний заклад, куди дозволяється відправляти підсудних.

- Тепер нам залишається тільки знайти інший шпиталь у межах штату.

Гері ляснув себе по лобі.

- Святі небеса! Ти не повіриш, але я такий знаю. Після служби у війську я працював там помічником психіатра. Шпиталь Гардинга.

- А він у цьому штаті?

– Авжеж. Це у Вортингтоні, тут, в Огайо. А головне – це одна з найбільш консервативних і шанованих психіатричних установ у країні. Перебуває під покровительством церкви адвентистів сьомого дня. Я чув, як найсуворіші прокурори кажуть: «Якщо лікар Джордж Гардинг-молодший стверджує, що підсудний несповна розуму, – так воно і є. Він не з тих лікарів, які проводять із пацієнтом якихось півгодини і на догоду адвокатам оголошують його божевільним».

– Прокурори таке кажуть?

Гері підняв праву руку:

– Присягаюся. Чув це на власні вуха. Мені навіть здається, що то був Террі Шерман. О, до речі, я пригадую, як Дороті Тернер казала, що часто здійснює психологічне оцінювання для шпиталю Гардинга.

– Тоді все вирішено. Біллі іде туди, – підсумувала Джуді.

Гері раптом розчаровано шелепнувся в крісло.

– Є одна перешкода. Шпиталь Гардинга – закритий і дорогий приватний заклад, а в Біллі немає грошей.

– Ми не дозволимо, щоб це стало нам на заваді, – рішуче відказала Джуді.

– Та невже? Хотів би я знати, як нам це вдасться.

– Ми зробимо так, щоб вони самі захотіли прийняти Біллі.

– І яким же це чином? – запитав Гері.

За півгодини Гері обтрусив сніг із черевиків і подзвонив у двері лікаря Гардинга. Адвокат раптом страшенно зникнув: він, такий собі дивакуватий бородань із офісу громадського захисту, оббиває поріг розкішного будинку, що належить шанованому і консервативному психіатрові, внучатому небожу президента Воррена Г. Гардинга[7 – Воррен Гамаліель Гардинг (1865–1923)? – двадцять дев'ятий президент США. Обіймав цю посаду у 1921–1923 роках. Був родом з Огайо.]. Слід було послати сюди Джуді – про неї в лікаря склалось би приємніше враження. Гері підтягнув ослаблений вузол на краватці й поправив комірець сорочки, що вистромився з піджака. Двері відчинились.

Джордж Гардинг у свої сорок дев'ять років мав бездоганний вигляд. Це був худорлявий чоловік із чисто поголеним обличчям, добрими очима і м'яким голосом. Він здався Гері дуже приємним.

– Проходьте, пане Швайкарте.

Гері незграбно скинув черевики, які залишили в передпокої калюжу талого снігу, виборсався з пальто, повісив його на вішак і слідом за лікарем Гардингом рушив до вітальні.

– Ваше ім'я здалося мені знайомим, – сказав Гардинг. – Після вашого телефонного дзвінка я погортав газети. Ви – адвокат Міллігана, того юнака, що напав на чотирьох жінок у студмістечку.

– Трьох, – похитав головою Гері. – Серпневе згвалтування біля Нейшенвайд-Плази має геть інший почерк, тож це звинувачення, поза сумнівом, буде спростоване. Хай там як, уся ця історія отримала вкрай неочікуваний розвиток, і я сподівався почути вашу фахову думку.

Гардинг вказав Гері на м'яку канапу, сам же сів на стілець із твердою спинкою. Він склав руки пучками пальців докупи й уважно вислухав адвоката. Той виклав у подробицях усе, що вони з Джуді дізналися про Міллігана, а тоді розповів про зустріч із лікаркою Вілбур, яка мала відбутись у неділю в окружній в'язниці.

Гардинг задумливо кивав. Нарешті він заговорив, ретельно добираючи слова.

– Я глибоко поважаю Стеллу Каролін і Дороті Тернер. – Він помовчав, спрямувавши погляд на стелю. – Тернер часто проводить для нас психологічне оцінювання пацієнтів, і вона вже згадувала про цей випадок. Що ж, якщо і лікарка Вілбур буде там... – Тепер психіатр розглядав підлогу крізь сплетені пальці. – Не бачу причин, чому б і мені не прийти. У неділю, кажете?

Гері закивав, не наважуючись розтулити рота.

– Мушу вас попередити, пане Швайкарте: я маю серйозні сумніви щодо такого синдрому, як розлад множинної особистості. Хоча влітку 1975 року лікарка Корнелія Вілбур і прочитала в нашому шпиталі лекцію про випадок Сивілі, я не певен, що вірю в це, – з усією повагою до пані Вілбур і до інших психіатрів, які працювали з такими людьми. Розумієте, завжди є висока вірогідність того, що пацієнт просто симулює амнезію, а надто в такій справі, як ваша. Та оскільки на зустрічі будуть присутні Тернер і Каролін... І якщо вже навіть лікарка Вілбур зголосилася приїхати... – Гардинг підвівся. – Я не даю жодних гарантій, ані від себе особисто, ані від імені шпиталю, однак я охоче відвідаю цю зустріч.

Ледве переступивши поріг свого помешкання, Гері зателефонував Джуді.

– Гей, раднику, – засміявся він, – Гардинг прийде.

* * *

У суботу, 11 березня, Джуді зайшла до в'язниці округу Франклін сказати Міллігану, що плани змінились і лікарка Корнелія Вілбур приїде тільки наступного дня.

– Вибач, я мала повідомити тебе ще вчора, – перепросила вона.

Юнак затремтів, мов у пропасниці. З виразу обличчя вона зрозуміла, що перед нею Денні.

– Дороті Тернер більше не прийде, правда?

- Авжеж прийде, Денні. Чому ти так вирішив?

- Люди постійно дають обіцянки, а потім забувають. Не покидайте мене, будь ласка.

- Нізачо не покину. Але ти маеш опанувати себе. Завтра завітає лікарка Вілбур, а з нею - Стелла Каролін і Дороті Тернер. Я також прийду. І ще дехто.

Його очі округлились.

- Ще дехто?

- Ще один лікар, Джордж Гардинг. Він представлятиме шпиталь Гардинга. І обвинувач, Берні Явич.

- Чоловіки? - зойкнув Денні і так затрусився, що в нього зацокотіли зуби.

- Їхня присутність дуже важлива для справи, - сказала Джуді. - Але ми з Гері будемо з тобою. Слухай, давай-но я зараз принесу тобі заспокійливе, щоб ти так не хвилювався.

Денні кивнув.

Джуді погукала вартового і попросила відвести її клієнта до тимчасової камери, поки сама вона сходить за медпрацівником. Коли вона за кілька хвилин повернулася з медбратом, Мілліган сидів згорблений у віддаленому кутку камери. В юнака був роз'юшений ніс і скривавлене обличчя. Він знову пробував розбити голову об стіну.

Він подивився на Джуді так, ніби не очікував її тут побачити, і вона зрозуміла, що це вже не Денні. Це був хранитель болю.

- Девіде, це ти? - запитала вона.

Він кивнув.

- Мені боляче, пані Джуді, дуже боляче. Я більше не хочу жити.

Вона його пригорнула.

- Не кажи так, Девіде. Тобі ще є для чого жити. Багато людей вірить у тебе, і ми тобі допоможемо.

- Мені страшно, я не хочу до в'язниці.

- Тебе не посадять до в'язниці. Ми будемо боротися, Девіде.

- Я не зробив нічого поганого.

- Знаю, Девіде. Я тобі вірю.

- А коли до мене знову прийде Дороті Тернер?

- Я ж тобі каза... - почала відповідати Джуді, але усвідомила, що насправді казала це не йому, а Денні. - Завтра, Девіде. І з нею буде ще одна лікарка, пані Вілбур.

- Ви ж не розповісте їй таємницю, правда?

- Ні, Девіде, - похитала вона головою. - Гадаю, що лікарці Вілбур і розповідати нічого не доведеться.

(7)

Недільний ранок 12 березня видався холодним, але сонячним. Берні Явич вийшов з машини і попрямував до в'язниці округу Франклін, почувачись ні в сих ні в тих. Уперше за всю свою кар'єру обвинувача він отримав нагоду побувати на психіатричному обстеженні підсудного. Юрист зачитав до дірок звіт, надісланий Південно-західним центром, і поліцейські рапорти, проте й досі не мав уявлення, чого слід очікувати.

Він ніяк не міг повірити, що світила психіатрії мають історію з розщепленням особистості за чисту монету. Приїзд Корнелії Вілбур його анітрохи не переконував. Вона в усе це вірить, а отже, побачить саме те, що хоче побачити. Насправді Явич збирався спостерігати за реакцією лікаря Джорджа Гардинга, оскільки вважав його найавторитетнішим психіатром у всьому Огайо. Явич був упевнений, що лікаря Гардинга ніхто не зуміє пошити в дурні. Багато провідних обвинувачів, які здебільшого ні в що не ставили свідчення психіатрів, охоче робили виняток для Джорджа Гардинга-молодшого.

Невдовзі прибули й решта. Їм виділили кімнату на одному з нижніх поверхів. Це було просторе приміщення зі столом, дошкою і рядами складаних стільців. Зазвичай там збирались офіцери під час перезміни.

Явич привітався з лікаркою Стеллою Каролін і Шейлою Портер, соціальною працівницею Південно-західного центру. Потім його познайомили з лікаркою Вілбур і лікарем Гардингом.

А тоді двері до кімнати відчинились і обвинувач уперше побачив Біллі Міллігана. Джуді Стівенсон ішла поруч із ним, тримаючи за руку. Попереду крокувала Дороті Тернер, а замикав процесію Гері. Вони увійшли, і Мілліган, побачивши гурт людей, завагався.

Дороті Тернер по черзі відрекомендувала йому кожного з присутніх, після чого підвела хлопця до стільця, що був поруч із місцем Корнелії Вілбур.

- Лікарко Вілбур, - неголосно промовила вона, - це Денні.

- Привіт, Денні, - звернулась до нього Вілбур. - Приємно познайомитись. Як ти сьогодні почувашся?

- Добре, - озвався той, міцно тримаючись за руку Дороті.

- Я розумію, що ти нервуєшся, - сказала Вілбур. - Ще б пак, ти у кімнаті з купою якихось незнайомців. Але ми всі тут для того, щоб тобі допомогти.

Усі розсілися по місцях, і Швайкарт прошепотів, нахилившись до Явича:

– Якщо те, що ти зараз побачиш, тебе не переконає – я ладен скласти адвокатську ліцензію.

Коли Вілбур почала опитувати Міллігана, Явич відчув полегшення. Ця енергійна і приваблива рудоволоса жінка з підмальованими яскраво-червоною помадою губами розмовляла з пацієнтом заспокійливо, по-материнському. Денні розповів їй про Артура, Рейджена й Аллена.

Лікарка повернулась до Явича.

– Бачите? Це типова риса людей із розладом множинної особистості. Вони залюбки говорять про інших альтер-его, проте неохоче розповідають про себе.

Поставивши юнаку ще декілька запитань і вислухавши відповіді, вона звернулась до лікаря Джорджа Гардинга:

– Це яскравий зразок дисоціативного стану при психоневрозі.

Денні глипнув на Джуді і промовив:

– Вона зійшла зі сцени.

– Ні, Денні, – всміхаючись, прошепотіла та. – З нею такого не трапляється.

– У ній мусить жити багато різних людей, – наполягав Денні. – Коли вона розмовляє зі мною – вона одна, а потім стає геть іншою і починає говорити довгими складними словами, як Артур.

– Шкода, що суддя Флаверс цього не бачить, – сказала Вілбур. – Я розумію, що коїться в голові цього юнака, і знаю, що йому потрібно.

Денні рвучко крутнувся до Дороті Тернер, докірливо дивлячись на неї:

– Ви їй розповіли! Ви ж обіцяли, що нічого не скажете!

– Ні, Денні, я не розкривала лікарці Вілбур твоєї таємниці, – запевнила Тернер. – Вона розуміє, що з тобою діється, бо знає людей, схожих на тебе.

Лагідним, але рішучим тоном Корнелія Вілбур заспокоїла Денні. Дивлячись йому в очі, лікарка сказала, щоб той розслабився. Вона піднесла ліву руку до свого чола, і діамант у її каблучці замерехтів на світлі, віддзеркалюючись в очах юнака.

– Ти спокійний, Денні. Тобі добре. Ніщо тебе не тривожить. Не напружуйся. Зараз ти можеш сказати або зробити все, що тільки забажаєш. Чого б ти хотів?

– Я хотів би піти, – відповів Денні. – Зійти зі сцени.

– Нехай буде так, Денні. Ми не заперечуємо. Але знаєш що? Коли ти підеш, я б хотіла поспілкуватися з Біллі. З тим Біллі, котрого так назвали при народженні.

Юнак стелав плечима.

– Я не можу покликати Біллі. Він спить. Розбудити його можуть лише Артур і Рейджен.

– Добре. Тоді скажи Артуру і Рейджену, що я мушу поговорити з Біллі. Це вкрай важливо.

Явич вражено спостерігав за тим, як у Денні осклянів погляд і заворушились уста і як після цього юнак схопився на рівні ноги, приголомшено роззираючись довкола. Він трохи помовчав, а тоді попросив закурити.

Лікарка Вілбур простягнула йому цигарку. Поки він уможувався на своє місце, Джуді Стівенсон прошепотіла Явичу, що з усіх особистостей тільки Аллен курить цигарки.

Вілбур назвалася сама і відрекомендувала тих присутніх, які раніше не зустрічалися з Алленом. Явич зачудувався з того, як сильно змінилася поведінка Міллігана. Тепер юнак був товариським і розкутим. Він багато усміхався, був балакучим, відвертим і нічим не нагадував сором'язливого хлопчину Денні. На прохання лікарки Вілбур Аллен розповів про свої захоплення. Виявилось, що він грає на фортеп'яно і на ударних, а ще займається живописом, надаючи перевагу портретам. Аллен також сказав, що йому вісімнадцять років і він любить бейсбол, тоді як Томмі, навпаки, цю гру терпіти не може.

– Гаразд, Аллене, – озвалася Вілбур. – А зараз я б хотіла поговорити з Артуром.

– Ага, добре, – відповів Аллен. – Стривайте, я тільки...

І він, на очах у спантеличеного Явича, поспіхом зробив кілька глибоких затяжок. Це була така незначна, проте така природна, майже машинальна реакція – ковтнути димку, перш ніж піти геть, поступившись місцем Артуру, який не курить.

І знову погляд юнака затьмарився. Його повіки затріпотіли. Розплющивши очі, він бундючно відхилився на спинку стільця і склав пучки пальців до купи, утворюючи пірамідку. Коли юнак заговорив, усі почули, що в нього акцент британського аристократа.

Звівши брови, Явич слухав його бесіду з лікаркою Вілбур. Обвинувач зловив себе на тому, що і справді сприймає юнака як зовсім іншу людину. Артур помітно відрізнявся від Аллена і поглядом, і мовою тіла. Серед приятелів Явича був один британець – працював бухгалтером у Клівленді. Явич сторопіло зауважив, що в Артура була така самісінька, суто британська манера висловлюватись.

– Із багатьма з вас я, здається, ще не мав честі зустрічатися, – проказав Артур.

Усі присутні відрекомендувались. Явич почувався мов телепень, вітаючись із Артуром так, ніби той оце щойно зайшов до кімнати. Коли Вілбур запитала в Артура про інших особистостей, він пояснив, хто з них яку роль відіграє, а також кому дозволено буде вийти на сцену, а кому ні. Нарешті лікарка Вілбур сказала:

– Нам необхідно поговорити з Біллі.

– Будити його дуже небезпечно, – відповів Артур. – Він схильний до самогубства.

– Лікар Гардинг повинен його побачити. Це вкрай важливо. Від цього може залежати вирок суду – свобода і лікування або ж ув'язнення.

Артур замислився, підібгавши губи, а тоді сказав:

– Що ж, взагалі-то це не мені вирішувати. Оскільки зараз ми у в'язниці, себто у ворожому середовищі, то головує Рейджен. У питанні, кого випускати на сцену, вирішальне слово за ним.

– А яку роль у вашому гурті виконує Рейджен? – запитала лікарка.

– Рейджен – наш захисник і хранитель ненависті.

– Гаразд. Тоді я мушу побачитися з Рейдженем, – твердо заявила вона.

– Пані, не раджу вам...

– Артуре, в нас обмаль часу, – обірвала лікарка Вілбур. – Багато заклопотаних людей пожертвували своїм вихідним, аби цього недільного ранку прийти сюди і спробувати тобі допомогти. Рейджен повинен дозволити Біллі поговорити з нами.

Обличчя юнака вкотре набрало здерев'янілого виразу. Він задивився перед собою невидючим поглядом, поринувши в якусь подобу трансу. Його вуста ворушились, наче він завів безгучний внутрішній діалог. Тоді він зціпив щелепи і суворо насупив брови.

– Тсе не е можливо, – пролунав низький голос зі слов'янським акцентом.

– Що ти маеш на увазі? – перепитала Вілбур.

– Не е можливо побачитися з Біллі.

– З ким я зараз говорю?

– Я е Рейджен Вадасковинич. А хто е всі тсі люди?

Лікарка Вілбур познайомила його з усіма присутніми. Явича знову вразила трансформація юнака, особливо його колоритний слов'янський акцент. Обвинувач пошкодував, що не знає бодай кількох фраз сербохорватською. Рейджен і справді володіє цією мовою чи все обмежується акцентом? Було б цікаво перевірити. Явич сподівався, що лікарка Вілбур копне глибше в цьому

напрямку. Він хотів звернути на це її увагу, однак перед початком зустрічі їх попросили тільки привітатися з Мілліганом і більше не пускати ані пари з вуст.

– А як ти дізнався, що я хочу поговорити з Біллі? – запитала лікарка Вілбур.

Рейджен з легким усміхом схилив голову.

– Артур запитав, що я про тсе думаю. Я проти. Я є захисник, і я вирішую, хто може виходити на стсєну. Біллі не можна випускати.

– Чому ні?

– Ви є лікар, єге ж? Я вам ось що скажу: якщо Біллі розбудити, він себе вб'є.

– Звідки така впевненість?

Він стєнув плечима.

– Кожного разу, як Біллі на стсєну виходить, він думає, ніби щось лихе накоїв, і намагається себе вбити. Я за нього відповідаю. Тому я проти.

– За що ти ще відповідаєш?

– За безпеку інших, особливо малечі.

– Зрозуміло. І ти жодного разу їх не підводив? Під твоїм захистом дітей не кривдили? Вони ніколи не зазнавали болю?

– Тсє не зовсім так. Девід відчуває біль.

– І ти цє дозволяєш?

– Таке є його призначення.

– Ти – дорослий і дужий чоловік – допускаєш, аби дитя терпіло біль і муки?

– Пані Вілбур, я не...

– Тобі повинно бути соромно, Рейджєне. Більше того, я вважаю, що ти не заслуговуєш бути тут за головного. Я – доктор медицини, і мені вже траплялося лікувати людей із таким розладом. Гадаю, якщо хтось і має вирішувати, чи можна Біллі виходити на сцену, то цє я, а не той, хто дозволяє безпорадній дитині страждати від болю, замість того щоб узяти бодай частину його на свої плечі.

Рейджен з присоромлєним і винуватим виглядом завовтузився на стільці. Він пробелькотів, що Вілбур гєть не розуміє їхнього становища, та вона далі на нього тиснула – м'яко, але наполегливо.

- Гаразд! - поступився він. - Тільки під вашу відповідальність. Але чоловіки вийти мусять. Біллі боїться чоловіків після того, що йому заподіяв батько.

Гері, Берні Явич і лікар Гардинг підвелися, збираючись вийти за двері, але тут озвалася Джуді:

- Рейджене, дуже важливо, щоб лікареві Гардингу було дозволено залишитись і побачити Біллі. Будь ласка, довірся мені. Лікаря Гардинга дуже зацікавила медична сторона цієї справи, і він повинен бути присутнім при бесіді з Біллі.

- А ми вийдемо, - вказав Гері на себе і Явича.

Рейджен роззирнувся довкола, оцінюючи ситуацію.

- Я тсе дозволяю. Але він має сісти отам, - вказав юнак на стілець у дальньому куті просторої кімнати.

Джордж Гардинг ніяково всміхнувся, кивнув і примостився в кутку.

- І не рухайтесь! - застеріг Рейджен.

- Не буду.

Коли Гері й Берні Явич вийшли в коридор, адвокат сказав:

- Я ще не зустрічався зі стрижневою особистістю - Біллі. Не знаю, чи вийде він до них. Але скажи мені, яке в тебе склалося враження про почуте і побачене?

Явич зітхнув.

- Спочатку я був налаштований вкрай скептично, але тепер не знаю, що й думати. Як на мене, це не симуляція.

А тим часом люди, котрі залишились у кімнаті, уважно стежили за Мілліганом. Його обличчя сполотніло, погляд, здавалося, був звернений глибоко всередину, губи рухалися, мовби юнак розмовляв уві сні.

Зненацька його очі широко розплющились.

- Боже! - зойкнув він. - Я думав, що вже помер!

Він ошаліло закрутився на своєму місці, озираючись навсібіч. Побачивши, що за ним спостерігає багато людей, юнак різко сіпнувся зі стільця, впав на підлогу і на всіх чотирьох мерщій відповз до протилежної стіни, якнайдалі від них, де скорчився поміж двома стільцями і почав схлипувати.

- Що я накоїв цього разу?

- Ти не зробив нічого поганого, хлопче. Не треба так хвилюватися, - сказала Корнелія Вілбур лагідним, але рішучим тоном.

Він тремтів і так щільно тулився до стіни, наче хотів пройти крізь неї. Волосся лізло юнаку в очі, але він і не намагався відгорнути його з обличчя.

– Біллі, ти цього ще не знаєш, але кожен у цій кімнаті бажає тобі допомогти. Давай-но ти підведешся з підлоги, сядеш ось на цей стілець, і ми з тобою трохи поговоримо.

Усім присутнім було очевидно, що Вілбур тримає ситуацію під контролем і точно знає, що треба робити. Вона зачіпала саме ті душевні струни, які слід було, щоб досягнути бажаного результату.

Юнак піднявся і сів на стілець. Він увесь тремтів, його коліна нервово сіпались.

– То я живий?

– Живий-живісінький, Біллі. Ми знаємо, що в тебе проблеми і тобі потрібна допомога. Адже так?

Він закивав, дивлячись на неї широко розплющеними очима.

– Скажи-но, Біллі, чому ти нещодавно намагався розбити голову об стіну?

– Я думав, що помер, – почав юнак, – а потім прокинувся і побачив, що я у в'язниці.

– А яким був твій останній спогад перед тим?

– Пам'ятаю, що стояв на даху школи. Я більше не хотів ходити до психіатрів. Лікар Браун із Ланкастерського центру психічного здоров'я не зміг мене вилікувати. Мені здавалося, що я стрибнув тоді з даху. Чому я досі живий? І хто ви всі такі? Чому ви так на мене дивитесь?

– Ми – лікарі і юристи, Біллі. Ми зібралися тут для того, щоб тобі допомогти.

– Лікарі? Тато Чал мене приб'є за розмову з вами.

– Чому, Біллі?

– Він боїться, що я розповім комусь про те, що він зі мною зробив.

Вілбур кинула запитальний погляд на Джуді Стівенсон.

– Це його вітчим, – пояснила та. – Його мати розлучилась із Чалмером Мілліганом шість років тому.

Біллі недовіжливо витріщився на них.

– Розлучилась? Шість років тому? – Він торкнувся свого обличчя, мовби хотів переконатися, що все це відбувається з ним насправді. – Як таке можливо?

– Ми з тобою маємо ще багато всього обговорити, Біллі, – сказала Вілбур. – Скласти всі клаптики докупі.

Юнак отетеріло оглянув кімнату.

– Як я тут опинився? Що взагалі коїться? – Він захлипав і почав розгойдуватись уперед і назад.

– Я знаю, що ти вже стомився, Біллі, – мовила Вілбур. – Можеш іти спочивати.

Ридання різко урвались. На обличчі Біллі тут-таки з'явився жвавий, хоч і дещо збентежений вираз. Юнак доторкнувся до своїх мокрих від сліз щік і спохмурнів.

– Що тут сталося? Хто це був? Я чув чийсь плач, але не міг збагнути, звідки він лине. Чорт забирай, цей хлопець уже був готовий драпонутися вперед і вклепатись у стіну. Хто він такий?

– То був Біллі, – відповіла Вілбур. – Справжній Біллі, також відомий як стрижнева особистість. А тебе як звуть?

– Не знав, що Біллі дозволили вийти на сцену. Ніхто мені не сказав. Я Томмі.

Гері Швайкарта і Берні Явича покликали до кімнати. Томмі з усіма перезнайомили, трохи порозпитували і відпустили назад до його камери. Почувши про те, що сталося за їхньої відсутності, Явич тільки головою похитав. Усе це здавалося геть фантастичним, наче історії про одержимість духами або демонами. Обвинувач звернувся до Джуді й Гері:

– Уявлення не маю, що все це означає, але я згоден з вами: не схоже, щоб він прикидався.

Тільки лікар Джордж Гардинг не став одразу ділитися своїми міркуваннями. Він сказав, що не поспішатиме з висновками, а ще раз добре обмізкує побачене і свій вердикт надішле судді Флаверсу наступного дня.

(8)

Рас Гілл, медбрат, який провів Томмі назад до камери, не мав і гадки, що не так із Мілліганом. Знав тільки, що до нього вчащає ціла купа лікарів і юристів і що він напрочуд мінливий молодик, який дуже гарно малює. За кілька днів після тієї недільної зустрічі Гілл проходив повз Мілліганову камеру і заскочив того за роботою. Він зазирнув крізь ґрати і побачив дуже примітивний дитячий малюнок, підписаний друкованими літерами.

Тоді ж нагодився один із охоронців і почав плузувати:

– Трясця, навіть моя дворічна дитина малює краще за цього клятого гвалтівника.

– Облиш його, – сказав Гілл.

В охоронця була склянка води, і він вихлюпнув її крізь ґрати, намочивши малюнок.

– Нащо ти це зробив? – докірливо спитав Гілл. – Що за чортів гедзь тебе вкусив?

Але охоронець ураз відсахнувся від ґрат, побачивши обличчя Міллігана. На ньому була написана несамоविта лють. Юнак озирався довкола, ніби шукав, чим побурити в охоронця. Зненацька він ухопився за унітаз, віддер його від стіни і швиргонував у ґрати, вщент розтощивши порцеляну.

Охоронець так шарпнувся назад, що аж заточився, і побіг натискати тривожну кнопку.

– Святі небеса, Міллігане, – проказав Гілл.

– Він малюнок Крістін водою облив. Тсе не е добре – нищити роботу діточок.

У коридор влетіло шестеро офіцерів, але коли вони наблизились до камери Міллігана, той уже спокійно сидів на підлозі – з дещо остовпілим виразом обличчя.

– Тобі це так не минеться, сучий ти сину! – заволав той самий охоронець. – Це псування державного майна!

Томмі прихилився спиною до стіни, пихато заклав руки за голову і сказав:

– До дупи державне майно.

У листі до судді Флаверса, датованому 13 березня 1978 року, лікар Гардинг писав: «Спираючись на результати обстеження, я дійшов такого висновку: Вільяма С. Міллігана слід визнати недієздатним, оскільки він не спроможний посприяти своєму захисту в суді. У нього спостерігається брак емоційної цільності, необхідної для того, щоб виступити на свій захист чи опротестувати заяви свідків. Він здатен з'явитись у залі суду лише суто фізично, тоді як забезпечити його повноцінну свідому присутність на процесі наразі неможливо».

Тепер психіатр мав ухвалити ще одне рішення. І Швайкарт, і Явич попрохали його не обмежуватися висновком про недієздатність Міллігана, а покласти того на лікування до шпиталю Гардинга.

Джордж Гардинг вагався. Його приємно вразило те, що прокурор Явич побував на психіатричному обстеженні підсудного. Вельми незвичайний крок для обвинувача. Швайкарт і Явич запевнили лікаря, що на нього не чіплятимуть ярлик експерта сторони захисту чи сторони обвинувачення, бо вони заздалегідь домовилися внести його звіт до судового протоколу під грифом «за взаємною згодою сторін». Хіба ж міг Гардинг відмовити, коли і захист, і обвинувачення дружно просили його про послугу?

Як головний лікар шпиталю Гардинга, він звернувся з клопотанням до управителя і фінансового розпорядника.

– У шпиталі Гардинга ніколи не поверталися спиною до складних випадків, – сказав він. – Ми не з тих, хто береться тільки за елементарні справи.

Завдяки наполегливій рекомендації Джорджа Гардинга, котрий наголошував, що це дасть лікарям можливість навчитися чогось новому, а шпиталю в цілому – зробити значний внесок у теорію психіатрії, комітет погодився прийняти Вільяма Міллігана на три місяці – термін, ухвалений судом.

14 березня Гілл і ще один офіцер прийшли за Мілліганом.

– Тебе хочуть бачити внизу, – сказав охоронець, – але шериф наполягає, щоб на тобі була гамівна сорочка.

Мілліган, не опираючись, дозволив надягти на себе сорочку і покійно пішов із конвоірами до ліфта.

Джуді й Гері чекали на свого клієнта просто в коридорі – їм кортіло якнайшвидше повідомити добрі новини. Коли відчинилися двері ліфта, перед їхніми очима постала така картина: Рас Гілл та інший охоронець із роззявленими від подиву ротами витріщаються на Міллігана, котрий переступає через гамівну сорочку, з якої щойно вислизнув.

– Чудасія та й годі, – пробелькотів охоронець.

– Я ж казав, що вона мене не стримає. Як і жодна в'язниця чи божевільня.

– Томмі, це ти? – запитала Джуді.

– Власною персоною, – пирхнув той.

– Ходи-но сюди, – звелів Гері, затагуючи юнака до кімнати. – Є розмова.

Томмі випручався з міцної хватки Гері.

– У чому річ?

– У нас хороші новини, – відповіла Джуді.

– Лікар Джордж Гардинг люб'язно погодився прийняти тебе до шпиталю Гардинга для досудового нагляду й лікування, – повідомив Гері.

– І що це означає?

– Тепер є два варіанти розвитку подій, – пояснила Джуді. – За якийсь час тебе можуть оголосити дієздатним, і тоді судове слухання таки відбудеться. Або ж тебе остаточно визнають неосудним і тоді всі звинувачення будуть зняті. Прокурори на це пристали, і суддя Флаверс постановив, аби наступного тижня тебе перевели звідсіля до шпиталю Гардинга. Та є одне «але».

- Завжди є якась «але», - буркнув Томмі.

Гері нахилився до нього і сказав, постукуючи вказівним пальцем по столу:

- Лікарка Вілбур запевнила суддю, що люди з розщепленням особистості ніколи не порушують свого слова. Вона знає, що ви не легковажите обіцянками.

- То й що?

- Суддя Флаверс каже, що тебе звільнять і переведуть до шпиталю Гардинга, тільки якщо ти запрягнешся звідтіля не тікати.

Томмі схрестив руки на грудях.

- До біса. Я такого не обіцятиму.

- Ти мусиш! - гримнув Гері. - Трясця! Ми зі шкіри пнулися, аби тебе не запроторили до Ліми, а ти тепер капризуєш?

- Але це несправедливо, - відказав Томмі. - Втечі - це мій коник. І одна з основних причин, чому я взагалі існую. А мені хочуть заборонити використовувати мій талант.

Гері занурив пальці у чуприну, ніби зібрався рвати на собі волосся.

Джуді поклала руку на плече Томмі.

- Ти повинен дати нам цю обіцянку, Томмі. Якщо не для себе, то хоча б заради дітей. Подумай про малечу. Ти ж знаєш, що у в'язниці їм зовсім не місце. А у шпиталі про них подбають.

Юнак опустив руки і втупив погляд у стіл. Джуді зрозуміла, що влучила в яблучко. Вона знала, що всі особистості дуже люблять дітей і почуваяться відповідальними за них.

- Ну, добре, - неохоче процідив Томмі. - Я обіцяю.

От тільки він змовчав про те, що купив лезо бритви в одного з ув'язнених, коли вперше почув про можливе переведення до Ліми. Лезо було приліплене клейкою стрічкою до його лівої стопи. Він не став про це розповідати, бо ніхто його й не запитував. Томмі давно засвоїв урок: до нового місця утримання завжди бери з собою яку-небудь зброю. Його зв'язали обіцянкою, і він тепер не зможе втекти, але принаймні матиме чим оборонятись, якщо хтось спробує його згвалтувати. Або дасть лезо Біллі, і той переріже собі горлянку.

За чотири дні до відбуття до Мілліганової камери прийшов сержант Білліс. Він хотів, щоб Томмі показав йому, в який спосіб позбувається гамівних сорочок.

Томмі змріяв офіцера поглядом. То був худорлявий чоловік, що вже лисів. Залишки сивого волосся обрамляли його смагляве обличчя.

– З якого дива мені це робити? – насуپлено запитав Томмі.

– Ти все одно звідси ідеш. А мені, гадаю, ще не запізно вчитися новому.

– Ви завжди добре до мене ставилися, сержанте, – відповів Томмі, – але я не розкриваю своїх секретів направо і наліво.

– Подивися на це з іншого боку, – сказав Вілліс. – Ти можеш урятувати чиесь життя.

Томмі вже було відвернувся, проте, почувши ці слова, знову зацікавлено поглянув на сержанта.

– Це ж як?

– Я знаю, що ти не божевільний. Але в нас тут є і такі. Ми тримаємо їх у гамівних сорочках для їхньої ж безпеки. Якщо вони вислизнуть, то можуть накласти на себе руки. Якщо ти покажеш, як тобі вдається скидати гамівну сорочку, то ми подбаємо, щоб цього не змогли повторити інші. Ти допоможеш урятувати не одне життя.

Томмі стеноу плечима, даючи зрозуміти, що його це не обходить.

Однак наступного дня він усе-таки показав сержанту Віллісу, як примудряється вислизати з гамівної сорочки, а тоді навчив, як її слід надягати, щоб людина нізащо не змогла з неї вивільнитись.

Пізно вночі до Джуді зателефонувала Дороті Тернер.

– З'явилась іще одна, – випалила Тернер.

– Ти про що це?

– Про особистість, яку ми раніше не зустрічали. Це дев'ятнадцятирічна дівчина на ім'я Адалана.

– Господи, – прошепотіла Джуді. – Отже, їх десять.

Дороті описала свої пізні відвідини в'язниці. Коли вона прийшла, Мілліган сидів на підлозі й тихенько квивив про те, як йому бракує любові і ласки. Дороті присіла поруч із ним, втішала його, витирала йому сльози. Адалана розповіла їй, що потайки пише вірші. Вмиваючись слізьми, вона пояснила, що єдина з усіх особистостей може силою думки спровадити будь-кого іншого зі сцени. Досі тільки Артур і Крістін знали про її існування.

Джуді спробувала уявити собі цю сцену: Дороті сидить на підлозі, пригортаючи Міллігана.

– Чому ж вона вирішила заявити про себе саме зараз? – запитала Джуді.

– Адалана звинувачує себе в тому, що втягнула хлопців у халепу, – відповіла Дороті. – Це вона крала час у Рейджена на період згвалтувань.

– Стривай, до чого ти хилиш?

– Адалана зізналася, що скоїла це, бо їй до нестями хотілось обіймів, ласки і любові.

– Але як Адалана могла...

– Вона лесбійка.

Поклавши слухавку, Джуді ще довго дивилась на телефон. Її чоловік запитав, що це був за дзвінок. Вона відкрила було рота, щоб розповісти, проте тільки похитала головою і вимкнула світло.

Розділ 3

(1)

Біллі Міллігана перевели з в'язниці округу Франклін до шпиталю Гардинга вранці 16 березня, на два дні раніше запланованої дати. Лікар Джордж Гардинг уже зібрав команду спеціалістів, які мали працювати з Мілліганом, і ознайомив їх із подробицями справи, та, коли пацієнт несподівано прибув до шпиталю, лікар Гардинг саме був на з'їзді психіатрів у Чикаго.

Джуді Стівенсон і Дороті Тернер, які супроводжували поліцейську машину до шпиталю Гардинга, розуміли: для Денні буде справжнім ударом, якщо його зараз відвезуть назад до в'язниці. Тоді лікар Шумейкер, один із працівників шпиталю, погодився взяти Міллігана під особисту відповідальність до повернення лікаря Гардинга, і заступник шерифа передав йому в'язня під розписку.

Джуді й Дороті провели Денні до Вейкфілдського котеджу – закритого психіатричного корпусу, розрахованого на чотирнадцятьох важких пацієнтів, які потребували особистої уваги й невинного нагляду. Для Денні приготували ліжко в одній із двох палат особливого режиму, масивні дубові двері котрих мали оглядові вічка для цілодобового спостереження. Помічник психіатра (у шпиталі Гардинга їх називали медтехніками) приніс йому обід на таці. Джуді та Дороті залишалися з Денні, поки він їв.

По обіді до палати зайшли лікар Шумейкер і трое медсестер. Вважаючи, що персоналу корисно буде на власні очі побачити прояв розщеплення особистості, Дороті Тернер попросила Денні покликати Артура, аби той познайомився з людьми, які з ним працюватимуть.

Медсестру Адрієну Маккан, розпорядницю Вейкфілдського котеджу, вже попередили про Мілліганів розлад, бо вона входила до команди, зібраної

Гардингом. Зате для двох інших медсестер побачене стало цілковитою несподіванкою.

Донні Егар, матері п'яťох доньок, нелегко було дати раду своїм почуттям при зустрічі з Університетським гвалтівником. Медсестра уважно спостерігала, як спершу з ними спілкувався маленький хлопчик, а потім його погляд затьмарився, мов у якомусь трансї, вуста заворушились у німїй розмові, а коли він знову підвів очі на присутніх, то вираз його обличчя був суворим і гордовитим і говорив він із британським акцентом.

Вона ледве стримувалася, щоб не розреготатись. Ані Денні, ані Артур не здались їй переконливими. Вона вважала, що все це може бути геніальним спектаклем, розіграним, аби не сісти за ґрати. Та все ж Біллі Мілліган її зацікавив. Медсестрі хотілося знати, якою треба бути людиною, щоб зробити те, що зробив він.

Джуді й Дороті запевнили Артура, що тут він у безпеці. Дороті сказала, що незабаром зайде провести з ним декілька психологічних тестів. Джуді додала, що вони з Гері час від часу навідуватимуть його, щоб попрацювати над справою.

Того першого дня медтехнік Тім Шепард кожні чверть години зазирає до новоприбулого пацієнта крізь вічко у дверях і записує свої спостереження до спеціального бланку:

17:00 сидить по-турецькому на ліжку, сумирний

17:15 сидить по-турецькому на ліжку, погляд порожній

17:32 підвівся, дивиться у вікно

17:45 подали вечерю

18:02 сидить на краєчку ліжка, погляд порожній

18:07 забрали тацю, поїв добре

О чверть на восьму Мілліган почав нервово походжати палатою.

О восьмій до пацієнта зайшла медсестра Гелен Егер і пробула з ним сорок хвилин. Перший запис у її нотатнику був стислим:

16.03.78. Пан Мілліган залишається в палаті особливого режиму. За ним про всяк випадок ведеться пильне спостереження. Розповідав про свої багаточисленні особистості. Говорив переважно Артур, у нього англійський акцент. За його словами, одна з особистостей, а саме – Біллі, має схильність до самогубства, тому інші захищаються тим, що не дають йому прокидатися. Біллі спить, відколи йому виповнилося шістнадцять. Апетит у

пацієнта хороший. У їжі не вибагливий. Травлення працює добре. У спілкуванні приємний і доброзичливий.

Після того як сестра Егер пішла, Артур подумки повідомив решті, що шпиталь Гардинга – це безпечне і дружнє місце. Оскільки для співпраці з лікарями знадобиться гострий розум і вміння мислити логічно, то він, Артур, від цієї миті повністю перебирає на себе контроль над сценою.

О другій двадцять п'ять ночі медтехнік Кріс Канн почув шум у Міллігановій палаті. Зазирнувши туди, він побачив, що пацієнт сидить на підлозі.

Томмі гелпнувся з ліжка і був не в гуморі. За кілька секунд він почув кроки за дверима і чиесь око втупилось у нього крізь вічко. Щойно кроки віддалилися, Томмі відліпив лезо бритви від своєї стопи і знайшов для нього хороший сховок, приклеївши його знизу до ліжка. Він знатиме, де шукати лезо, коли воно знадобиться.

(2)

Повернувшись із Чикаго 19 березня, лікар Джордж Гардинг-молодший був роздратований тим, що його ретельно вибудовані плани пішли котові під хвіст через передчасний приїзд пацієнта. Він збирався особисто зустріти Міллігана. Гардинг пішов на чималі клопоти, збираючи команду спеціалістів, до якої увійшли психолог, арт-терапевт, психотерапевт, соціальний працівник, а також лікарі, медсестри, медтехніки й розпорядниця Вейкфілдського котеджу. Він обговорив із ними всі складнощі роботи з людьми, що страждають на розлад множинної особистості. Коли окремі члени колективу відверто заявили, що не вірять у поставлений діагноз, він терпляче їх вислухав, поділився власними сумнівами, але попросив допомогти йому виконати доручення суду. Їм усім слід залишатись неупередженими, і тоді вони спільними зусиллями зможуть більше дізнатися про випадок Вільяма Стенлі Міллігана.

Через день після повернення Гардинга лікар Перрі Айрес провів фізичний огляд Міллігана. У медичній карті лікар зазначив, що перед тим, як відповісти на яке-небудь запитання, Мілліган часто ворухив губами і скошував погляд управо. На запитання, навіщо він це робить, пацієнт відповів, що то він звертається до інших особистостей, насамперед до Артура, за потрібною інформацією.

– Називайте нас Біллі, – додав Мілліган, – інакше люди вирішать, що в нас не всі вдома. Але я Денні. А оту вашу анкету заповнював Аллен. Хоча я не повинен був розповідати вам про інших.

Лікар Айрес процитував це у звіті, а також написав таке:

Спочатку ми домовились говорити тільки про Біллі, але при цьому малося на увазі, що Денні надасть інформацію про стан здоров'я усіх особистостей. І

тільки через його неспроможність це зробити впливля на поверхню решта імен. Денні зміг пригадати тільки те, що у дев'ять років Біллі видалили грижу. За його словами, «Девіду завжди дев'ять», тобто це Девіду зробили ту операцію. В Аллена істотно обмежений периферійний зір, але в решти зір у нормі. [...]

Примітка: Перш ніж перейти до оглядової кімнати, я детально описав пацієнту процедуру обстеження. Я наголосив на тому, що необхідно буде оглянути те місце, де колись була грижа, а також, оскільки в нього було виявлено лейкоцитурію – аномальний рівень лейкоцитів у сечі, – доведеться перевірити його простату шляхом ректального обстеження. Він неабияк стривожився. Його губи швидко заворушилися, а очі забігали – пацієнт явно радився з іншими особистостями. Нарешті він стурбовано, але чемно сказав мені: «Це може стати ударом для Біллі та Девіда, бо Чалмер чотири рази гвалтував їх, коли ми ще жили на фермі. Чалмер був нашим вітчимом». Він також додав, що жінка, зазначена в анкеті як їхня мати, – це насправді матір Біллі. Як він висловився, «це не моя мама, своєї мами я не пам'ятаю».

Розалі Дрейк і Нік Чико, котрі в парі проводили заняття групової терапії у Вейкфілдському котеджі, спілкувалися з Мілліганом тісніше, ніж інший персонал. Щоденно о десятій ранку і третій дня сімох або вісьмох пацієнтів Вейкфілда збирали на групові заняття.

21 березня Нік забрав Міллігана з його палати особливого режиму (яку, втім, тепер замикали тільки на ніч) і провів до кімнати для занять. Нік був струнким двадцятисемирічним медтехніком. Його підборіддя вкривала борода, а в лівому вусі красувалися дві сережки – тоненьке золоте кільце і нефритовий камінець. Він чув, що Мілліган вороже ставиться до чоловіків, бо в дитинстві став жертвою сексуального насильства. Медтехнік жваво цікавився розщепленням особистості, хоч і не дуже вірив у реальність такого синдрому.

Розалі, блакитноока білявка, що розміняла третій десяток і чиею спеціалізацією була трудова терапія, раніше не стикалася з розладом множинної особистості. Після бесіди, яку провів із колегами лікар Гардинг, вона помітила, що весь колектив хутко розділився на два табори: одні вважали, що Мілліган і справді страждає на розщеплення особистості, а інші – що він шахрай, який симулює рідкісне захворювання, аби привернути до себе увагу й уникнути кари за згвалтування. Розалі щосили намагалася зберігати об'єктивність.

Коли Мілліган примостився скраєчку столу, якнайдалі від інших, Розалі Дрейк пояснила йому, що напередодні група вирішила працювати над колажами. У своєму колажі кожен має розповісти що-небудь про себе людям, яких любить.

– У мене немає нікого, кого б я любив і для кого міг би зробити колаж, – озвався Мілліган.

– Тоді зроби його для нас, – запропонувала Розалі. – Усі їх роблять, навіть ми з Ніком. – І вона підняла аркуш цупкого кольорового паперу, над яким працювала.

Розалі звіддала спостерігала за тим, як Мілліган узяв аркуш і заходився вирізати фотографії з журналів. До неї доходили чутки про його обдарованість, і їй цікаво було поглянути, який у цього сором'язливого й тихого пацієнта вийде колаж. Мілліган працював мовчки, спокійно. Коли він скінчив, Розалі підійшла подивитись на його витвір.

Мілліганова робота її ошелешила. У центрі аркуша був нажаханий заплаканий хлопчик. Під його фотографією наклеєні літери утворювали ім'я MORRISON. Над хлопчиком загрозливо нависали розлючений чоловік і слово НЕБЕЗПЕКА, складене з червоних літер. У правому нижньому куті був череп.

Розалі була зворушена простотою форми і глибиною висловлених почуттів. Це було геть не те, що вона очікувала побачити. Відчувалося, що колаж піднімає завісу над болісними подіями Мілліганового минулого. У Розалі аж мурашки по хребту побігли. Вона збагнула, що з цієї миті прийматиме справу Міллігана близько до серця. Хоч би що там думали про юнака її колеги зі шпиталю, вона була переконана, що його робота – це аж ніяк не витвір бездушного соціопата. Нік Чико поділяв її думку.

Лікар Джордж (якого так охрестили підлеглі та пацієнти, щоб не плутати з його батьком, лікарем Джорджем Гардингом-старшим) поринув у читання спеціалізованої психіатричної періодики, з якої дізнався, що випадки захворювання, відомого як розлад множинної особистості, нині фіксуються дедалі частіше. Він обдзвонив багатьох психіатрів, але всі вони сказали приблизно те саме: «Ми поділимося тими нечисленними фактами, що нам відомі, однак ця хвороба і досі за межею нашого розуміння. Доведеться вам діяти навмання».

Усе це обіцяло забрати значно більше часу та зусиль, ніж лікар Джордж розраховував, і він запитав себе, чи таким уже правильним рішенням було взятися за цього пацієнта саме в розпал пошуків фінансування на розширення шпиталю. Але він відкинув сумніви, подумавши про те, що Біллі Міллігану потрібна допомога і що цей випадок матиме неабияку цінність для психіатрії, оскільки збагатить комплекс знань про роботу людського мозку.

Та перш ніж підготувати для суду оцінку психічного стану Біллі Міллігана, лікар мусив докладно вивчити його анамнез, а це було вельми проблематично, якщо врахувати, що пацієнт страждав на провали в пам'яті.

У четвер, 23 березня, Гері Швайкарт і Джуді Стівенсон приїхали навідати свого клієнта і впродовж години намагалися впорядкувати його туманні спогади про обставини злочинів, зіставляючи його розповідь зі свідченнями трьох жертв і плануючи альтернативні лінії захисту залежно від того, яким виявиться вердикт лікаря Гардинга.

Мілліган здався адвокатам більш розкутим, хоч і скаржився на те, що його тримають у палаті особливого режиму і змушують носити спеціальний одяг зі «зниженим ризиком травматизму».

- Лікар Джордж каже, що до мене повинні ставитися так само, як і до решти пацієнтів, але ніхто мені не довіряє. Інших возять фургоном на екскурсії, але мені з ними не можна. Я маю стирчати тут. І ще страшенно дратує, що мене постійно називають Біллі.

Джуді й Гері спробували його втішити, а також пояснили, що лікар Гардинг ризикує заради нього репутацією, і застерegli, щоб він не випробовував терпець лікаря. Джуді здавалося, що вони розмовляють з Алленом, але вона побоялася запитати прямо - ану ж він образиться, що вона його не впізнала?

- Я вважаю, що ти повинен в усьому слухатись тутешніх лікарів, - сказав Гері. - Це твій єдиний шанс не сісти до в'язниці.

Їдучи зі шпиталю, Джуді й Гері відчували полегшення, адже їхній клієнт був у безпеці і з їхніх плечей бодай на якийсь час упав тягар відповідальності й турбот.

Того ж таки дня лікар Гардинг провів першу терапевтичну бесіду з Мілліганом. Для лікаря це були дуже непрості п'ятдесят хвилин. Мілліган сидів, повернувшись обличчям до вікна, і спершу взагалі уникав дивитися лікарю в очі. Здавалося, він мало що пам'ятає зі свого минулого, хоч і розповів з усією відвертістю про те, як з нього знущався вітчим.

Лікар Гардинг усвідомлював, що діє аж надто стримано. Лікарка Вілбур порадила йому якнайшвидше випитати у пацієнта, скільки всього в ньому живе особистостей і хто вони такі. Далі слід було спонукати різних альтер-его розповісти, з якою метою вони були створені, і попросити їх пригадати конкретні обставини, що спричинили їхню появу.

Потім треба було підштовхнути всіх особистостей до того, аби вони перезнайомилися між собою, налагодили спілкування і допомагали одна одній долати труднощі. Інакше кажучи, об'єднувалися задля вирішення проблем, а не розділялися. Як стверджувала Вілбур, стратегія лікування полягає в тому, щоб згуртувати всі альтер-его, а згодом ознайомити Біллі, стрижневу особистість, із їхніми спогадами. І тоді нарешті можна буде здійснити спробу злиття. Та попри те, що метод лікарки Вілбур здавався дуже привабливим і Джордж Гардинг пам'ятав, як блискуче вона спрацювала тоді у в'язниці, він уже давно вивчив урок: те, що добре для інших лікарів, не обов'язково підходить йому. Гардинг вважав себе консерватором, тому вирішив, що по-своєму і в слушний для себе час визначить, із ким і чим він тут має справу.

Минали дні, і сестра Донна Егар зауважила, що чимало часу проводить із Мілліганом наодинці. Він дуже мало спав - набагато менше за інших пацієнтів - і прокидався вдосвіта, тож вона часто і подовгу з ним розмовляла. Він розповідав їй про свої численні внутрішні «я».

Якось він із доволі переляканим виглядом простягнув їй списаний аркуш паперу, внизу якого стояв підпис «Артур».

- Я не знаю ніякого Артура і навіть не розумію, про що тут пишеться, - сказав він.

Невдовзі на лікаря Гардинга посипалися скарги від підлеглих. Вони скаржилися, що складно працювати з пацієнтом, у котрого завжди й на все є відмовка: «Я цього не робив. То, мабуть, був хтось інший», – навіть коли вони на власні очі бачили його за цим заняттям. А ще, за їхніми словами, Мілліган подає кепський приклад іншим хворим, маніпулюючи персоналом: він ходить від одного члена колективу до іншого, поки не допроситься бажаного. Також він постійно натякає, що може покликати на допомогу Рейджена, у чому працівники вбачають завуальовану погрозу.

Лікар Джордж постановив, що відтепер тільки він сам розмовлятиме з Мілліганом про інших особистостей, та й то лише під час терапевтичних бесід. Решта персоналу не повинна ні згадувати їхніх імен, ні обговорювати їх на території корпусу, а тим паче при пацієнтах.

Гелен Егер, медсестра, котра спілкувалась із Артуром у день його приїзду, 28 березня вписала до сестринського журналу такий план лікування:

Не пізніше ніж за місяць пан Мілліган повинен буде навчитися брати на себе відповідальність за свої дії. Мета вважатиметься досягнутою, коли він припинить відкрито заперечувати свої вчинки.

План

1. Якщо він заперечуватиме, що вміє грати на фортеп'яно, члени колективу повинні безапеляційно сказати йому, що бачили і чули, як він грав.
2. Якщо його углядять за писанням, а згодом він заперечуватиме, що написане належить йому, хтось із персоналу повинен сказати, що бачив, як він це писав.
3. Якщо пацієнт заявлятиме, що він – якась інша особистість, персонал повинен нагадати йому, що його звуть Біллі.

Під час наступної терапевтичної бесіди лікар Джордж пояснив Алленові, що мусив ужити таких заходів, бо інших пацієнтів корпусу бентежило, коли вони раз по раз чули різні імена його особистостей.

– Дехто величає себе Наполеоном або Ісусом Христом, – зауважив Аллен.

– Так, але геть інша річ, коли це роблять працівники шпиталю – сьогодні називають тебе Денні, а завтра вже Артуром, Рейдженем, Томмі чи Алленом. Я пропоную, щоб у розмовах із персоналом і хворими всі твої особистості відгукувались на ім'я Біллі, тоді як...

– Вони не «особистості», лікарю Джордже, – уточнив Аллен. – Вони люди.

– А чому ти протиставляєш ці поняття?

– Коли ви називаєте їх особистостями, складається таке враження, ніби ви не вважаєте їх справжніми живими людьми.

(3)

8 квітня, за кілька днів після того, як Дороті Тернер почала програму психологічного оцінювання, Донна Егар побачила, що Мілліган сердито мірєє кроками свою палату. Коли вона запитала, що трапилось, він відповів їй із британським акцентом:

– Ніхто нас не розуміє.

Після цього в нього повністю змінилися міміка, постава, хода і голос, і медсестра зрозуміла, що перед нею вже Денні. Отримавши нагоду щоденно спостерігати за тим, наскільки реалістичними є різні його особистості, кожна з яких має свою усталену поведінку, Донна більше не вважала, що Мілліган прикидається. Тепер вона, єдина з усіх медсестер, вірила в його діагноз.

За кілька днів він підійшов до неї в дуже пригніченому стані. Вона одразу впізнала в ньому Денні. Він подивився на неї й запитав жалісним голосом:

– Чому я тут?

– Що ти маєш на увазі? – перепитала Донна. – У цій кімнаті? Чи в цьому корпусі?

Він заперечно похитав головою.

– Інші пацієнти запитали мене, чому я тут, у шпиталі.

– Можливо, Дороті Тернер усе пояснить, коли прийде тебе тестувати, – відповіла медсестра.

Того вечора, після психологічних тестів із Дороті Тернер, Мілліган відмовився з будь-ким розмовляти. Він побіг просто до своєї палати, де зайшов до ванної кімнати і почав умиватися. За кілька секунд він почув, як відчинилися, а потім зачинилися двері його палати. Він визирнув із ванної й побачив одну з пацієток – дівчину на ім'я Дорін. Він часто співчутливо вислуховував її, коли вона хотіла поділитися своїми проблемами, і розповідав їй про власні, проте загалом вона його не цікавила.

– Що ти тут робиш? – озвався він.

– Поговорити з тобою хотіла. Чому ти сьогодні так засмутився?

– Тобі сюди не можна заходити. Ти ж знаєш, що це проти правил.

– Але в тебе був такий нещасний вигляд!

– Я дізнався, що дехто скоїв жакливу річ. Я не гідний жити далі.

Тієї миті вони почули кроки і хтось постукав у двері. Дорін хутко заскочила до ванної кімнати і зачинила за собою двері.

- Навіщо ти це зробила? - сердито прошепотів Мілліган. - Через тебе я матиму ще більше неприємностей. От халепа!

Дівчина тільки захихотіла.

- Ну ж бо, Біллі і Дорін, - покликала їх сестра Егер, - виходьте звідтіля.

10 квітня 1979 року сестра Егер зробила у сестринському журналі такий запис:

Пана Міллігана застали у його ванній кімнаті з іншою пацієнткою. Світло було вимкнене. Коли його попросили пояснити цей інцидент, він сказав, що хотів поговорити з нею наодинці про те, що почув того вечора. Як з'ясувалося, він дізнався від пані Тернер, що згвалтував трьох жінок. Розповідаючи про це, пацієнт розридався і сказав, що хоче, аби «Рейджен і Адалана померли». Викликали лікаря Джорджа і пояснили йому, в чому річ. Пацієнта помістили до палати особливого режиму, призначивши за ним нагляд. Коли за кілька хвилин до нього зазирали, він сидів на ліжку, стискаючи в руках пояс від халату. Він не припиняв плакати і стверджував, що хоче їх убити. Після тривалих перемовин пацієнт віддав пояс. Перед тим він уже було обмотав його навколо шиї.

Тестуючи Міллігана, Дороті Тернер виявила, що у його особистостей суттєво відрізняється IQ:

Крістін була ще замала для тестування, Адалана не захотіла виходити, а Артур відмовився проходити тест на IQ, бо це, мовляв, нижче його гідності.

Тест Роршаха показав, що Денні ледве тамує в собі ворожість, а також потребує сторонньої допомоги, аби побороти почуття нікчемності й меншовартості. Томмі продемонстрував більшу зрілість, ніж Денні, але й вищу схильність до імпульсивної й небажаної поведінки. З'ясувалося, що в нього найбільший набір шизоїдних проявів і найменша здатність до співчуття. Результати Рейджена показали, що той більше за інших схильний до агресії.

Артур мав надзвичайно високий інтелект, на який покладався, щоб утримувати свою позицію ватажка. Дороті Тернер здавалося, що він виробив у собі зверхне ставлення до світу в цілому, щоб компенсувати внутрішній неспокій і те, що його лякають ситуації, які вимагають виявлення почуттів. На емоційному рівні найбільш самодостатньою особистістю був Аллен.

Дороті Тернер зауважила також деякі спільні риси: ознаки існування жіночої сторони особистості й могутнього Над-Я, хоча спалахи гніву могли їх

глушити. Чого психолог не виявила, то це будь-якого психотичного розладу чи шизофренії.

Коли Розалі Дрейк і Нік Чико оголосили, що на груповому занятті 19 квітня відбудеться гра на зміцнення довіри, Артур випустив на сцену Денні. Персонал перетворив кімнату відпочинку на смугу перешкод зі столів, стільців, канап і стендів.

Знаючи, що Мілліган боїться чоловіків, Нік запропонував, щоб той працював у парі з Розалі. Вона мала зав'язати юнаку очі і запропонувала провести його кімнатою.

– Ти повинен покластись на мене, Біллі, – вмовляла Розалі. – Це єдиний спосіб почати довіряти людям, а без цього в реальному світі ніяк не можна.

Урешті-решт він дозволив зав'язати собі очі.

– Тепер тримай мене за руку, – сказала вона, заводячи його до кімнати. – Я проведу тебе повз перешкоди й не дам тобі вдаритися.

Ведучи його, Розалі відчувала, який несамопитий жах оволодів ним через те, що він не знав, куди рухається і на що може наштотхнутися. Спочатку вони йшли повільно, але потім пришвидшили ходу, минаючи стільці, пролазячи попід столами, піднімаючись і спускаючись драбинками. Розалі й Нік бачили, як Мілліган панікує, тому були приємно вражені тим, що він пройшов випробування до кінця.

– От бачиш, Біллі, я не дозволила тобі впасти чи вдаритися.

Денні кивнув.

– Ти повинен зрозуміти, що є люди, яким можна довіряти. Не всім, звичайно, але декому можна.

Розалі помітила, що в її присутності Мілліган дедалі частіше з'являється в образі хлопчика Денні, якого вона вже добре впізнавала. Її засмучувало, що часто в його малюнках були елементи, пов'язані зі смертю.

Наступного вівторка Аллену вперше дозволили відвідати заняття з живопису в терапевтичному корпусі.

Дона Джонса, доброзичливого арт-терапевта, вразив природний хист Міллігана, однак він бачив, що юнак напружився і занервував, потрапивши до незнайомого колективу. Джонс усвідомив, що своїми химерними малюнками Біллі намагається привернути до себе увагу й заслужити схвалення.

Терапевт вказав на замальовку могильного каменя, на якому було вигравіювано: «Хай земля тобі НЕ буде пухом».

– Розповіси нам що-небудь про цю роботу, Біллі? Що ти відчував, коли її створював?

– Це рідний батько Біллі, – відповів Аллен. – Він був коміком і конференсьє у Маямі, штат Флорида, поки не вкоротив собі віку.

– Може, все-таки поділишся з нами своїми почуттями? Зараз нас більше цікавлять твої емоції, а не сухі факти, Біллі.

Аллен, обурений тим, що його творчість приписують Біллі, швиргонув на підлогу олівець і зиркнув на годинник.

– Я мушу повертатися до свого корпусу. Вже час стелитися.

Наступного дня він заговорив із сестрою Єгер про своє лікування, нарікаючи на те, що все робиться не так, як слід. Коли вона сказала, що він постійно створює труднощі для працівників шпиталю і пацієнтів, юнак засмутився.

– Я не відповідаю за те, що роблять інші мої люди, – пробурмотів він.

– Нам не можна обговорювати інших. Тільки Біллі, – мовила Єгер.

– Але лікар Гардинг неправильно мене лікує! Він не послухався лікарки Вілбур! – вигукнув пацієнт.

Він забажав, аби йому показали медичну карту. Коли Єгер відмовила, він сказав, що може змусити шпиталь надати йому доступ до медичної інформації. За його словами, він був певен, що персонал не занотовує належним чином усіх його перевтілень і згодом він не зможе відновити у пам'яті втрачений час.

Того вечора до нього зайшов Гардинг. Після цих відвідин Томмі оголосив працівникам шпиталю, що звільняє свого лікаря. Незабаром він вийшов з палати вже як Аллен і запевнив, що поновлює лікаря на його посаді.

* * *

Коли матері Біллі, Дороті Мур, дозволили навідувати сина, вона була в нього мало не щотижня. Часто з нею приїздила її дочка, Кеті. Реакцію Біллі передбачити було неможливо. Іноді після візиту рідних він був балакучим і веселим, а іноді – вкрай пригніченим.

Соціальна працівниця Джоан Вінслоу на зборах команди спеціалістів, які займалися випадком Міллігана, доповіла, що спілкувалась із Дороті кожного її приїзду. Мати Біллі здалась їй доброю і турботливою, проте, на думку Вінслоу, м'яка і безхребетна вдача завадила жінці свого часу втрутитись і покласти край знущанням, жертвою яких став її син. Дороті зізналася соціальній працівниці, що в неї завжди було таке відчуття, ніби є двоє різних Біллі: один – добросердий і люблячий хлопчик, а другий – байдужий і нечуйний.

Нік Чико записав до журналу, що відвідини пані Мур 18 квітня страшенно засмутили Міллігана, котрий після її від'їзду усамітнився у своїй палаті, сховавши голову під подушку.

Наприкінці квітня, коли минуло вже шість із дванадцяти тижнів, відведених судом на лікування Міллігана, лікар Джордж усвідомив, що справи просуваються занадто повільно. Слід було якимось чином налагодити комунікацію між усіма іншими особистостями і власне Біллі – базовою, або ж стрижневою особистістю. Та насамперед лікар повинен був достукатись до Біллі й витягнути його назовні, бо той так і не з'являвся з того самого дня, коли лікарка Вілбур умовила Рейджена випустити його на сцену у в'язниці.

Лікаря Джорджа осяяла думка, що можна було б зняти на відеоплівку, як говорять і поведуться різні альтер-его, а потім продемонструвати записи ім самим і стрижневій особистості. Він розповів про свій задум Алленові, пояснивши, наскільки важливо, щоб особистості почали спілкуватися між собою і з Біллі. Аллен погодився.

Пізніше Аллен сказав Розалі, що йому до вподоби ідея з відеозаписом. Він хвилюється, як усе мине, але лікар Джордж переконав його, що так Аллен зможе багато нового дізнатися про самого себе.

Першу бесіду з пацієнтом перед увімкненою відеокамерою лікар Джордж провів 1 травня. Він запросив Дороті Тернер, оскільки знав, що в її присутності Біллі почувається впевненіше. Лікар мав намір зустрітись з Адаланою. Спершу він був проти того, аби кликати на сцену нових особистостей, проте згодом зрозумів, що неодмінно треба оцінити значення цієї жіночої іпостасі у Міллігановій ідентичності.

Упродовж бесіди він декілька разів повторив, як сильно йому допомогла б розмова з Адаланою. Спочатку до лікарів вийшли кілька інших особистостей, але кінець кінцем відбулася чергова зміна: риси Міллігана пом'якшилися, в очах забриніли сльози. Говорив він здавлено і в ніс, мовби перед тим довго плакав. Вираз його обличчя став по-жіночому ніжним. Очі здійснювали швидкі мимовільні рухи з боку в бік.

– Мені боляче зараз говорити, – сказала Адалана.

Лікар Джордж намагався не показувати, як його вразила ця трансформація. Він сам захотів, аби Адалана до них вийшла, він очікував на її появу, але, коли це таки трапилось, він був приголомшений.

– Чому тобі боляче говорити? – запитав він.

– Через хлопців. Я втягнула їх у халепу.

– Яким чином?

Дороті Тернер, яка зустрічалася з Адаланою у в'язниці в ніч перед переведенням до шпиталю, слухала їхню бесіду мовчки.

– Вони не розуміють, що таке любов, – сказала Адалана, – не знають, як це – коли тебе голублять і дбають про тебе. Я вкрала той час. Я відчувала в собі алкоголь і пігулки Рейджена. Ой, як же боляче про це розповідати!

– Так, але це необхідно, – наполіг лікар Джордж. – Допоможи нам у всьому розібратися.

– Це все я накоїла. Трохи запізно тепер казати, що мені страшенно прикро, чи не так? Я зруйнувала хлопцям життя. Але вони ніяк не могли збагнути...

– Що саме? – поцікавилася Тернер.

– Потребу кохати і бути коханою. Бути в чиїхось обіймах. Відчувати чуже тепло і ласку. Не знаю, що штовхнуло мене зробити те, що я зробила.

– І в тих випадках ти відчувала тепло і ласку? – запитала Тернер.

Адалана помовчала, а тоді прошелестіла:

– Хіба на якусь мить. Я вкрала той час. Артур не дозволяв мені виходити, я просто силою думки прибрала зі сцени Рейджена.

Вона роззирилася довкола мокрими від сліз очима.

– Я не хочу проходити через усе це. Не хочу до суду. Не хочу нічого казати Рейджену. Я просто хочу забратися геть із життя хлопців і більше не завдавати їм лиха. Я так звинила... Сама не знаю, що на мене найшло.

– Коли ти почала виходити на сцену? – запитав лікар Джордж.

– Я почала красти час у хлопців минулого літа. Коли у в'язниці Лебанона їх замикали в карцері, я крада час, аби писати вірші. Я люблю поезію. – Вона схлипнула. – Що тепер буде з хлопчиками?

– Ми ще не знаємо, – м'яко пояснив лікар Джордж. – Ми намагаємося з'ясувати якомога більше.

– Не кривдьте їх, прошу, – попросила Адалана.

– У жовтні, коли трапились ті події, ти знала про плани Рейджена? – запитав лікар.

– Так. Мені завжди все відомо. Я знаю таке, про що навіть Артур не здогадується. Але я не могла цьому завадити. І ще на мене подіяли Рейдженові пігулки й випивка. Не знаю, чому я таке скоїла. Мені було дуже самотньо.

Вона шморгнула носом і попросила паперову хустинку.

Лікар Джордж не хотів відлякати Адалану, тому розпитував дуже обережно, пильно стежачи за виразом її обличчя.

– Чи є у тебе друзі, з якими тобі приємно спілкуватись? Які могли б розвіяти твою самотність?

– Я ні з ким не контактую. Навіть із хлопцями. Я розмовляю тільки з Крістін.

- Ти сказала, що виходила на сцену минулого літа, а також у виправному закладі Лебанона. А до того тобі ніколи не траплялося бувати на сцені?

- Ні. Але я була тут, усередині. Я живу тут уже давно.

- І ти була при тому, як Чалмер...

- Так! - різко урвала Адалана. - І більше ні слова про нього!

- Ти ладнаеш із матір'ю Біллі?

- Та де там! Вона навіть хлопчикам не може дати раду.

- А з Кеті, сестрою Біллі?

- Так, я розмовляла з Кеті. Але, гадаю, вона про це не здогадувалась. Ми з нею ходили разом на закупи.

- А як щодо брата Біллі - Джеймса?

- Ні. Він мені не подобається.

Адалана витерла сльози, сіла рівно і недовірливо, досі хлюпаючи носом, подивилась на відеокамеру. Повисла тиша, і лікар Джордж зрозумів, що Адалана пішла. Він дивився на сполотніле обличчя Міллігана і чекав, хто ж вийде на сцену наступним.

- Було б добре, якби ми могли поговорити з Біллі, - м'яко, але переконливо промовив він.

Тривога і переляк вигулькнули на обличчі юнака. Він хутко оглянув приміщення, в якому опинився. Лікар Джордж упізнав цей вираз. Він мав нагоду бачити його у в'язниці округу Франклін, коли лікарка Вілбур домоглася, щоб на сцену вийшов справжній Біллі.

Побоючись, що Біллі щезне, перш ніж він встигне з ним поговорити, лікар Джордж лагідно звернувся до юнака, котрий нервово сіпав коліном і боязко нишпорив очима по кімнаті:

- Ти знаєш, де ти зараз?

- Н-ні? - нерішуче протягнув той, стенувши плечима, ніби відповідав на запитання шкільного тесту і не був упевнений, що це правильний варіант відповіді.

- Ти у шпиталі, а я - твій лікар.

- Господи, він мене вб'є, якщо пронюхає, що я говорив із лікарем.

- Кого ти маєш на увазі?

Біллі знову роззирнувся довкола і побачив націлену на нього відеокамеру.

- А це що таке?

- Це камера. Вона записує на відеоплівку нашу бесіду. Ми подумали, що тобі корисно буде подивитися запис того, що тут відбуватиметься.

Але Біллі вже зник.

- Та штукенція його налякала, - з відразою в голосі процідив Томмі.

- Я пояснив йому, що це всього лише відеокамера і що...

Томмі пирхнув.

- Та він, швидше за все, навіть не зрозумів, про що ви торочите.

Коли бесіда скінчилась і Томмі відіслали назад до Вейкфілдського котеджу, лікар Джордж усамітнися у своєму кабінеті й глибоко замислився. Він знав, яку заяву зробить у суді. Вільяма С. Міллігана не можна назвати психічно хворим у традиційному сенсі слова, оскільки дисоціація вважається неврозом, а не психозом, однак, на його фахову думку, Мілліган має настільки викривлене сприйняття реальності, що не здатен узгодити свої дії з вимогами закону і, відповідно, не може нести відповідальність за скоєні злочини.

Та спершу необхідно було продовжити терапію і якимось чином підлікувати пацієнта настільки, щоб він був спроможний постати перед судом.

Але як за шість тижнів подолати хворобу, на лікування котрої у психоаналітиків іде понад десять років, як у лікарки Вілбур у випадку з Сивілою?

Наступного ранку Артур вирішив, що слід поділитися з Рейдженем новиною про Адалану, яку він почув під час сеансу відеозапису з лікарем Джорджем. Артур походжав туди-сюди палатою особливого режиму і звертався до Рейджена вголос:

- Таємницю згвалтувань розкрито. Тепер я знаю винуватця.

Його голос негайно змінився на Рейдженів:

- Звідки тсе ти дізнавсь?

- До мене дійшла нова інформація, і я зміг скласти всі факти докупи.

- То хто тсе зробив?

- Гадаю, оскільки тебе звинувачували у злочинах, до яких ти не причетний, ти маєш право знати.

Їхня розмова з блискавичною зміною голосів тривала. Репліки то вимовлялися вголос, то звучали тільки в голові.

- Рейджене, пам'ятаєш, як іноді ми чули жіночі голоси?

- То є правда. Я чув Крістін. І ще інші жінотські голоси.
 - Так ось, коли у жовтні ти вирішив скоїти ті три пограбування, у справу втрутилась одна з жінок.
 - Що ти таке кажеш?
 - Серед нас є молода дівчина, якої ти ще не зустрічав. Її звуть Адалана.
 - Вперше про неї чую.
 - Вона дуже мила і тиха. Це вона завжди готувала нам їсти і прибирала в будинку. І вона ж створювала букети, коли Аллен отримав ту роботу у квітковій крамниці. Але я їй подумати не міг, що вона...
 - Як вона до тсього причетна? Вона що, вкрала ті гроші?
 - Ні, Рейджене. Вона згвалтувала жертв.
 - Вона згвалтувала тамтих дівчат? Артуре, хіба дівчина може згвалтувати дівчину?
 - Рейджене, ти що, ніколи не чув про лесбійство?
 - Гаразд, і як лесбійка може когось згвалтувати?
 - Власне, тому-то в цих злочинах і звинуватили тебе. Виходячи на сцену, дехто з нас, чоловіків, суто фізично спроможний здійснити статевий акт, хоча тобі й відомо, що я встановив правило, згідно з яким усі ми повинні зберігати цілібат. Адалана скористалася твоїм тілом.
 - То мене весь тсей час обвинувачують у згвалтуванні, що його тсе стерво вчинило?
 - Саме так, але я хотів би, щоб ти з нею поговорив і дав їй змогу все пояснити.
 - То он нашчо всі тсі балачки? Я її вб'ю.
 - Рейджене, будь розважливим.
 - Розважливим?!
 - Адалано, я хочу, щоб ти познайомилась із Рейдженом. Позаяк Рейджен є нашим захисником, він має право знати, що трапилось. Тобі доведеться пояснити йому, що ти накоїла, і спробувати знайти виправдання своїм вчинкам.
- М'який, ніжний голос зазвучав у нього в голові, мовби линув із темряви, що клубочилася за межами свідомості. Це був наче голос зі сну чи марення.
- Рейджене, мені дуже прикро через те, що сталося...

– Прикро їй! – гаркнув той, гнівно крокуючи палатою. – Ти є брудна шльондра. Що тсе ще за вибрик – жінок гвалтувати? Чи ти хоч тямиш, що нам за тсе світить?

Він рвучко розвернувся і зішов зі сцени, а в палаті залунав жіночий плач.

Сестра Гелен Єгер зазирнула туди крізь оглядове вічко.

– Чи можу я тобі чимось допомогти, Біллі?

– Заради всього святого, добродійко, облиште нас! – відрубав Артур.

Єгер пішла, ображена тим, що Артур на неї нагрімав. Коли її кроки стихли, Адалана спробувала пояснити:

– Зрозумій, Рейджене, мої потреби відрізняються від ваших.

– Нашчо, в дідька, тобі взагалі спати з жінками? Ти ж сама є жінка!

– Вам, чоловікам, цього не збагнути! Добре, що хоча б діти знають, що таке любов і співчуття і як важливо мати змогу когось пригорнути і сказати: «Я тебе люблю, мені до тебе не байдуже, я маю до тебе почуття».

– Перепрошую, що перебиваю, – втрутився Артур, – однак я завжди вважав, що плотські стосунки – це позбавлений логіки анахронізм, і, беручи до уваги новітні відкриття в галузі...

– Ви психи! – вереснула Адалана. – Обое несповна розуму! – Її голос знову пом'якшав. – Якби ви тільки могли відчувати, як це – коли тебе тримають в обіймах, пестять... Ви б тоді самі все зрозуміли.

– Слухай сюди, навіжена, – гиркнув Рейджен, – мене не тсикавить, хто чи що ти є! Але якщо ти заговориш із кимось у тському корпусі – чи взагалі з будь-ким і будь-коли, – то ти труп.

– Стривай-но, – сказав Артур. – У шпиталі Гардинга ти не вповноважений ухвалювати такі рішення. Тут я головний, а ти підпорядковуєшся мені.

– Ти що, дозволиш, аби їй усе тсе зішло з рук?

– У жодному разі. Я все владнаю. Проте не тобі забороняти їй виходити на сцену. На твоєму місці я взагалі помовчав би. Це ж ти, наче телепень, дозволив їй украсти в тебе час. Ти втратив контроль над ситуацією. Горілка, марихуана й амфетаміни зробили тебе таким вразливим, що ти поставив під загрозу життя Біллі і кожного з нас. Так, злочини скоїла Адалана. Однак тягар відповідальності лежить на тобі, тому що ти – захисник. Коли ти вразливий, ти не тільки себе самого, а й усіх нас ставиш у небезпечне положення.

Рейджен хотів було заперечити, але передумав. Помітивши на підвіконні горщик із кімнатною рослиною, він спересердя скинув його додолу.

– Але що не кажи, – продовжував Артур, – а я таки згоден із тим, що віднині Адалану слід вважати однією з небажаних персон. Адалано, тобі довічно забороняється виходити на сцену. І забороняється красти чужий час.

Вона зіщулилась у кутку, обличчям до стіни, і гірко ридала, покидаючи сцену.

Надовго запала тиша, а тоді з'явився Девід і витер чужі сльози зі щік. На підлозі він помітив розбитий горщик із рослиною і зрозумів, що вона вмирає. Йому боляче було дивитися на оголене коріння. Він фізично відчував, як рослина в'яне.

Тут удруге нагодилася сестра Егер, цього разу – з тацею іжі.

– Ти певен, що я не можу якось допомогти? – запитала вона.

Девід скривився.

– Ви прийшли забрати мене до в'язниці за вбивство рослинки?

Вона поставила тацю і заспокійливо поклала руку йому на плече.

– Авжеж ні, Біллі. Ніхто не забере тебе до в'язниці. Ми подбаємо про тебе і зробимо все для того, щоб тобі покращало.

Лікар Джордж викроїв час у своєму напруженому графіку, щоб побувати на з'їзді Американської психіатричної асоціації, який мав відбутися 8 травня в Атланті. Попередньої п'ятниці він зустрівся з Мілліганом і влаштував усе так, щоб за його відсутності пацієнт почав відвідувати сеанси інтенсивної терапії з завідувачкою відділення психології, лікаркою Марлен Кокан.

Ньюйорківка Марлен належала до тих працівників шпиталю Гардинга, котрі від самого початку не вірили в Мілліганів розлад множинної особистості, хоч і не висловлювали цього вголос. Але якось вона розмовляла з Алленом у себе в кабінеті, коли з нею привіталася сестра Донна Егар:

– Привіт, Марлен. Як справи?

Аллен жваво повернувся до неї й випалив:

– Подружку Томмі звуть Марлен.

Він сказав це так природно і спонтанно, не замислившись ані на мить, що лікарка Кокан упевнилась: це не може бути симуляцією.

– Отже, ми з нею тезки, – сказала лікарка. – Подружка Томмі, кажеш?

– Ну, вона не знає, що це Томмі. Називає нас усіх Біллі. Але обручку їй Томмі подарував. Вона і не підозрює про нашу таємницю.

– Коли вона довідається, для неї це буде той іще удар, – задумливо проказала лікарка Кокан.

* * *

На з'їзді психіатрів лікар Гардинг розповів лікарці Корнелії Вілбур, як просувається лікування Міллігана, додавши, що в нього не залишилося сумнівів у тому, що його пацієнт справді страждає на розлад множинної особистості. Лікар також описав колезі проблеми, до яких призводить відмова Міллігана відгукуватись у присутності інших людей на те саме ім'я.

– На групових заняттях у лікаря Патліса він постійно називав себе по-різному, що бентежило решту хворих. А коли його просили поділитися з групою своїми проблемами, він заявляв: «Мій лікар забороняє мені про це говорити». Уявляєте, як це діяло на інших пацієнтів? Беручи до уваги той факт, що Мілліган повадився вдавати з себе молодшого психотерапевта, не дивно, що врешті-решт його виключили з групи.

– Ви маєте усвідомити, – почала Вілбур, – що для альтер-особистостей дуже важливо, аби їх упізнавали. Вони, звичайно, звикли відгукуватись на ім'я базової особистості, але тепер усі знають про їхнє існування, і, коли до них звертаються як до Біллі, вони почуваються небажаними.

Лікар Джордж узяв до уваги її слова. Він також запитав Вілбур, якої вона думки про його плани підлікувати Міллігана за той мізерний час, що лишився до суду.

– Гадаю, вам слід випросити в судді щонайменше три додаткові місяці, – відповіла лікарка. – Після цього можна буде здійснити спробу злиття, щоб Мілліган був спроможний співпрацювати з захисниками і витримати суд.

– Десь за два тижні, 26 травня, незалежний психіатр від штату Огайо приїде обстежити Міллігана. Я тут подумав, чи не погодилися б ви відвідати наш шпиталь і проконсультувати нас? Мені б не завадила ваша підтримка.

Вілбур пообіцяла бути.

Попри те що з'їзд Американської психіатричної асоціації мав тривати до п'ятниці, лікар Джордж відбув з Атланти ще в середу. Наступного дня він скликав збори у Вейкфілдському котеджі, під час яких пояснив персоналу, що після розмови з лікаркою Вілбур дійшов висновку: те, що вони закривають очі на існування в Міллігана інших особистостей, шкодить лікуванню.

– Нам здавалося, що, ігноруючи інших особистостей, ми, можливо, сприятимемо їхньому злиттю в одне ціле, та насправді це тільки відштовхнуло їх і змусило зацаїтися. Ми маємо і надалі наголошувати на тому, що пацієнт повинен визнавати свої вчинки і нести за них відповідальність, однак тепер нам треба буде стежити за тим, щоб не утискати жодну особистість.

Як відзначив лікар, єдина надія досягнути цілісності, достатньої для того, щоб Мілліган міг постати перед судом, – це ставитись до його особистостей як до самодостатніх індивідів.

Розалі Дрейк відчула полегшення. Потайки вона завжди з ними так і спілкувалась, особливо з Денні. Буде значно простіше, коли можна буде робити це відкрито замість вдавати, що інших особистостей не існує, на догоду тій жменьці працівників шпиталю, які досі не вірили в реальність діагнозу.

Донна Егар усміхалася, записуючи 12 травня 1978 року до сестринського журналу новий план дій:

Панові Міллігану дозволяється вільно говорити про інших своїх особистостей, якщо таким чином йому простіше висловлювати свої почуття. Про позитивні зрушення свідчитиме відвертість пацієнта в розмовах із персоналом.

План

А) Працівники шпиталю не повинні заперечувати те, що він страждає на розщеплення особистості.

Б) Коли пацієнт вважає себе якоюсь іншою особистістю, персонал має скористатися нагодою і розпитати, що він відчуває в цій ситуації.

(4)

З середини травня на групових заняттях пацієнти займалися садівництвом. Розалі Дрейк і Нік Чико виявили, що Денні до смерті боїться культиватора. Вони поступово при звичаювали його до машини, спонукаючи підходити до неї дедалі ближче. Коли Нік сказав, що настане день, коли Денні зовсім не боїтиметься культиватора і навіть зможе сам ним кермувати, хлопець мало не зомлів.

За кілька днів один із пацієнтів у групі Розалі відмовився працювати над якимось завданням. Аллен зауважив, що цьому дядькові, схоже, подобається час від часу з неї збиткуватися.

- Це дурня! - волав пацієнт. - Дідька лисого ви петраєте в садівництві!

- Що ж, не святі горшки ліплять, - відказала Розалі.

- Ви просто нікчемна дурепа, - не вгавав той. - Ви й у груповій терапії ні бельмеса не тямите!

Аллен бачив, що дівчина ледве тамує сльози, але нічого не сказав. Він випустив на сцену Денні, аби той трохи попрацював із Ніком. Пізніше у своїй палаті Аллен почав було виходити на сцену, аж раптом його щось шарпнуло і гепнуло ним об стіну. Зробити таке було до снаги тільки Рейджену і тільки в моменти переходу.

- Прокляття, а це ще за що? - прошепотів Аллен.

- Тсього ранку в саду ти допустив, щоб те язикате вайло жінку зобидило.
- То був не мій клопіт.
- Ти знаєш правила. Тсе не е добре осторонь стояти, коли жінок або малечу кривдять.
- Чому тоді ти нічого не вдіяв?
- Не я був на стсені. То твій був обов'язок. Зарубай тсе собі на носі, бо як наступного разу на стсену йтимеш, я тобі макітру розтросчу.

Коли наступного дня жовчний пацієнт знову почав ображати Розалі, Аллен схопив його за грудки, спопеляючи поглядом, і процідив:

- Стули свій смердючий писок!

Він дуже сподівався, що чолов'яга не полізе в бійку. Раптом що, вирішив Аллен, сам він накиває п'ятами зі сцени і залишить Рейджена востузитися з цим пацієнтом, оце вже точно.

Розалі Дрейк спіймала себе на тому, що постійно кидається виправдовувати Міллігана перед тими членами колективу, котрі вважають його лише хитрим симулянт, який сподівається відкрутитись від покарання, а також перед тими, кого обуржує Алленова манера ходити від одного працівника шпиталю до іншого, випрошуючи особливих поблажок, чи Артурова зверхність, чи грубувата поведінка Томмі. Вона розлютилася, коли до неї дійшли нарікання деяких медсестер на те, що, мовляв, на «мазунчика» лікаря Джорджа у шпиталі гається забагато часу і ресурсів. Її коробило щоразу, як вона чула нищівну репліку: «З цим гвалтівником носяться більше, ніж із його жертвами». У таких випадках вона твердо відказувала, що, працюючи з душевнохворими людьми, слід забути про мстивість і просто намагатись допомогти пацієнтам.

Одного ранку Розалі побачила, що Біллі Мілліган сидить на сходинках Вейкфілдського котеджу. Юнак рухав губами, розмовляючи сам із собою. Потім відбулося одне з його перевтілень. Він приголомшено роззирнувся, струснув головою, торкнувся щоки.

Тоді він помітив перед собою метелика, хутко викинув уперед руку і спіймав його. Обережно зазирнувши у складені човником долоні, він зойкнув і схопився на ноги. Він розкрив долоні й підкинув метелика вгору, ніби хотів допомогти йому злетіти. Однак той упав на землю і більше не рухався. Юнак дивився на нього в розпачі.

Коли Розалі наблизилась до хлопця, він повернувся до неї, явно наляканий. У його очах бриніли сльози. Розалі не змогла б цього пояснити, та в неї було таке відчуття, що перед нею хтось, кого вона раніше не зустрічала.

Юнак підняв тільки метелика.

- Він більше не полетить.

Розалі лагідно всміхнулась, міркуючи, чи не помилиться вона, назвавши його на ім'я. Нарешті вона тихенько проказала:

– Привіт, Біллі. Я давно хотіла з тобою познайомитись.

Вона сіла на сходинки поруч із ним. Юнак обійняв руками свої коліна і захоплено милувався травою, деревами і небом.

За кілька днів, коли темою групового заняття було ліплення з глини, Артур знову дозволив Біллі вийти на сцену. Нік запропонував йому виліпити голову, і Біллі працював добру годину, формуючи з глини кулю, а тоді наліплюючи додаткові ковбаски, щоб вийшли очі та ніс. Він навіть зліпив дві крихітні кульки для зіниць.

– Голова готова, – гордо сповістив він.

– Чудово, – похвалив Нік. – А хто це?

– А хіба це мав бути хтось конкретний?

– Ні, я просто подумав – ану ж ти виліпив когось знайомого?

Біллі шаснув геть зі сцени, і його місце зайняв Аллен. Він з відразою оглянув голову. Це була неоковирна сіра грудка глини з присобаченими тут і там кавалочками. Він потягнувся за стеком, збираючись переробити її на бюст Авраама Лінкольна чи, можливо, лікаря Джорджа і продемонструвати Нікові, що таке справжня скульптура.

Та не встиг він торкнутися стеком глиняного обличчя, як інструмент зісковзнув і проштрикнув Алленові руку до крові.

Юнак роззявив рота від подиву. Він знав, що не міг бути аж настільки незграбним. Зненацька невидима сила шваркнула його об стіну. Дідько! Знову Рейджен.

– Що не так цього разу? – просичав Аллен.

– Тсе щоби ти не смів чіпати роботу Біллі! – пролунало в нього в голові.

– Хай тобі грець, я тільки збирався...

– Повикаблучуватися ти збирався. Показати, що ти є здібний митетсь. Але зараз є важливіше, щоби Біллі сам пройшов тсю терапію.

Того вечора, усамітнівшись у палаті, Аллен поскаржився Артурові, як йому остобісіло діставати штурхани від Рейджена.

– Якщо він так прискіпуватиметься до кожної дрібнички, то нехай сам усе і робить.

- Ти останнім часом з усіма сперечаєшся, - відповів Артур. - Сієш розбрат. Це твоя провина, що лікар Пагліс більше не хоче нас бачити на груповій терапії. А через твоє постійне маніпулювання персоналом багато хто тепер ставиться до нас вороже.

- Що ж, тоді нехай хтось інший дає раду справам. Хтось не такий балакучий. Це Біллі й дітям потрібне лікування. От нехай вони і спілкуються з усіма цими людьми.

- Я планую дозволити Біллі частіше виходити на сцену, - погодився Артур. - Після того як він поговорить із лікарем Джорджем, час йому буде нарешті познайомитися з усіма нами.

(5)

Коли у середу, 24 травня, Мілліган зайшов до кімнати для бесід, лікар Джордж зауважив його нажаханий погляд, немов у доведеної до відчаю людини. Здавалось, юнак будь-якої миті міг дати драла чи, навпаки, впасти як підкошений. Він вступився в підлогу. Лікар Джордж відчував, що ниточка, яка пов'язує його пацієнта з реальністю, напрочуд слабенька. Вони трохи посиділи мовчки. Біллі нервово сіпав коліном. Нарешті лікар Джордж м'яко сказав:

- Може, ти розповіси мені трішки про те, що ти відчув, погодившись прийти на цю бесіду?

- Я нічого про це не знаю, - жалісно протягнув Біллі.

- То ти не знав, що йдеш на зустріч зі мною? А коли ти вийшов на сцену?

- На яку сцену? - остовпіло перепитав Біллі.

- Коли ти вперше дізнався, що у нас із тобою буде розмова?

- З'явився якийсь чоловік і звелів, щоб я йшов із ним.

- Ти уявляв собі, куди і навіщо йдеш?

- Він сказав, що відведе мене до лікаря. Я не знав нащо. - Коліна пацієнта несвідомо смикались угору та вниз у гарячковому ритмі.

Розмова просувалася повільно, час від часу западала гнітюча тиша. Лікар Джордж щосили намагався поладнати з юнаком, у якому впізнав справжнього Біллі.

Психіатр почувався мов рибалка, котрий має вкрай обережно працювати вудкою, аби підвести рибу якнайближче, не давши їй обірвати волосін.

- Як ти відчуваєшся? - впівголоса запитав він у Біллі.

- Та ніби нічого.

- Чи турбує тебе що-небудь?

– Ну... Я роблю щось, а потім нічого про це не пам'ятаю. Я можу заснути, а коли прокидаюсь – люди кажуть мені, що я вже встиг щось накоїти.

– І що ж, за їхніми словами, ти робиш?

– Щось погане. Протизаконне.

– Те, що ти і так собі уявляв? Усі ми повсякчас прокручуємо в голові безліч найрізноманітніших вчинків.

– Просто щоразу, як я прокидаюсь, мені кажуть, що я скоїв щось лихе.

– І що ти відчуваєш, коли чуєш це?

– Мені хочеться померти. Бо я не хочу нікого кривдити.

Він так тремтів, що лікар Джордж мерщій змінив тему.

– Ти мені розповідав про сон. А як довго ти зазвичай спиш?

– Ну, мені здається, що не так уже й довго, та насправді минає дуже багато часу. А ще я дещо чую. Ніби зі мною намагаються говорити якісь голоси.

– І що тобі кажуть?

– Я їх не розумію.

– Чому? Вони говорять пошепки? Чи те, що вони кажуть, не має сенсу? Чи голоси звучать нерозбірливо і ти не можеш розчути окремі слова?

– Вони говорять дуже тихо. І так, ніби вони не звідси.

– Не звідси – це як? Так, ніби голоси долинають з іншої кімнати? Чи так, наче говорять люди з іншої країни?

– Ага, як люди з іншої країни, – закивав Біллі.

– З якоїсь конкретної країни?

Він довго думав і нарешті сказав:

– Один балакає, як люди з фільмів про Джеймса Бонда. А інший говорить, як росіянин якийсь, чи що. Це ті люди, що живуть усередині мене? Мені таке сказала одна пані.

– Можливо, – ледь чутно прошепотів лікар Джордж, занепокоений тим, що Біллі не на жарт перелякався.

– Що вони роблять у моїй голові? – Голос Біллі зірвався на крик.

– А що вони тобі кажуть? Це може багато нам пояснити. Вони тобі щось велять, чи радять, чи підказують?

- Зараз вони повторюють: «Слухай його, слухай його».

- Кого вони мають на увазі? Мене?

- Думаю, так.

- А коли мене немає поруч - коли ти на самоті, - вони і тоді з тобою говорять?

- Вони, швидше, говорять про мене, - зітхнув Біллі. - З іншими людьми.

- Вони поводяться так, ніби тебе оберігають? Чи не вважаєш ти, що, коли вони говорять про тебе з іншими людьми, вони хочуть тебе захистити?

- Гадаю, вони мене присипляють.

- І коли вони це роблять?

- Коли я занадто розхвилююся.

- Тобі не здається, що це трапляється саме тоді, коли ти не можеш упоратись із хвилюванням? Тому що це одна з причин, чому люди сплять, - так можна втекти від тривоги. Ти не помічаєш у собі ніяких змін? Можливо, ти стаєш більш загартованим і скоро їм уже не доведеться захищати тебе в такий спосіб?

- Кому це - їм? - знову перелякано підвищив голос Біллі. - Хто ці люди? Чому вони змушують мене спати?

Лікар Джордж зрозумів, що пора змінити тему.

- Що в житті тебе непокоїть найбільше?

- Що хтось заподіє мені шкоду.

- Це тебе лякає?

- Настільки, що я засинаю.

- Але тебе можуть скривдити, навіть коли ти спиш, хоча ти цього і не усвідомиш, - зауважив лікар Джордж.

Біллі склав руки на своїх тремтливих колінах.

- Поки я сплю, мені ніхто не може завдати лиха.

- Чому так?

- Не знаю. Але я щоразу прокидаюся неушкодженим. - Юнак надовго замовк, а тоді знову підвів очі на лікаря. - Ніхто так і не пояснив мені, що ці люди роблять у моїй голові.

- Ті, що з тобою говорять?

- Так.

- Можливо, відповідь криється у твоїх же словах. Коли ти не знав, як захиститися від тих, хто хотів заподіяти тобі шкоду, якась інша частина тебе знайшла спосіб уберегтися від небезпеки.

- Інша частина мене?

Лікар Джордж усміхнувся і кивнув, чекаючи, як відреагує Біллі.

- А чому я нічого не знаю про цю свою іншу сторону? - тремтливим голосом запитав той.

- Певно, це тому, що в тобі живе якийсь лютий страх і він заважає тобі вживати заходів, необхідних для самозахисту, - розтлумачив лікар. - Він тебе паралізує. І тому ти мусиш заснути, щоб інша твоя сторона могла подбати про твою безпеку.

Здавалося, Біллі розмірковує над почутим. Тоді він зиркнув на лікаря, мовби силкувався щось збагнути:

- Чому я таким став?

- Очевидно, якісь події тебе смертельно налякали, коли ти був іще маленьким.

Після довгої паузи Біллі промовив, схлипуючи:

- Я не хочу згадувати про ті події. Це дуже боляче.

- Однак це відповідь на твоє запитання, чому ти засинаєш, коли боїшся, що хтось тебе збирається скривдити.

- Чому я у шпиталі? - видавив Біллі, окинувши оком кімнату.

- Лікарки Тернер, Каролін і Вілбур вважають, що після шпиталю тобі, можливо, більше не доведеться постійно спати. Ти можеш навчитися самотужки долати труднощі й виходити зі страшних ситуацій.

- Тобто ви можете мене вилікувати? - хлипав Біллі.

- Ми можемо спробувати. Ти б цього хотів?

- А ви проженете всіх отих людей із моєї голови? - вигукнув Біллі.

Лікар Джордж відхилився на спинку стільця. Слід було стримуватись і не наобіцяти хлопчині забагато.

- Нам дуже хотілось би тобі в цьому допомогти. Тоді б ти більше не мусив постійно спати і всі твої сторони об'єднались би, зробивши тебе сильною і здоровою людиною.

- Я більше не чутиму голосів? І вони не примушуватимуть мене спати?

Лікар Джордж сказав, ретельно добираючи слова:

– Якщо ти достатньо зміцнієш, у них не буде причин тебе присипляти.

– Я не думав, що хтось колись зможе мені допомогти. Я... я вже не знав... Кожного разу я прокидався і бачив, що мене знову десь замкнули, що я... я знову в якійсь клітці. – Йому клубок підкотив до горла. Очі юнака панічно нишпорили по кімнаті.

– Тобі, напевно, було дуже страшно, – мовив лікар Джордж заспокійливим тоном. – Це просто жах.

– Мене завжди десь замикають, – мало не прокричав Біллі. – А йому відомо, що я тут?

– Кому?

– Татові.

– Я не виходив із ним на зв'язок. Гадки не маю, чи знає він, що ти тут, у нас.

– Я... мені заборонено про дещо розповідати. Якщо він дізнається, що я з вами розмовляю, він... Господи!.. Він мене вб'є і закопає у хліві!

На перелякане обличчя Біллі страшно було дивитись. Юнак скривився і втупився в підлогу. Рибка обірвала волосінь. Лікар Джордж відчув, що Біллі тут уже немає.

Почувся м'який голос Аллена:

– Біллі спить. Артуру навіть не довелося нічого робити. Той сам заснув, тому що знову почав дещо пригадувати.

– Обговорювати ті події занадто важко, я правильно розумію?

– А про що ви говорили?

– Про Чалмера.

– Ой, ну, це могло... – Його погляд спинився на відеокамері. – А навіщо камера увімкнена?

– Я сказав Біллі, що хочу записати нашу бесіду на плівку. Я все йому пояснив, і він був не проти. А чому ти вийшов на сцену?

– Артур звелів. Ви, певно, налякали Біллі, викликавши ті спогади. Він почав тут почуватися мов у пастці.

Лікар Джордж почав було пояснювати, про що розмовляв із Біллі, аж раптом йому сяйнула думка:

– Слухай, а чи можу я спілкуватися з тобою та з Артуром водночас, щоби ми втрьох могли обговорити те, що сталось?

- Я можу запитати в Артура.

- Мене цікавить ваша з Артуром думка стосовно Біллі. Чи не вважаєте ви, що він став більш урівноваженим і не настільки схильним до самогубства і що він, можливо, вже ладен упоратися з...

- Зараз він не схильний до самогубства, - пролунав у відповідь приємний виразний голос із аристократичною британською вимовою, і лікар Джордж зрозумів, що Артур вийшов на сцену, аби власною персоною відповісти на його запитання.

Востаннє він бачив Артура ще того дня у в'язниці, коли лікарка Вілбур проводила обстеження. Лікар спробував зберегти невимушений вигляд і приховати подив, продовжуючи розмову, ніби нічого не трапилось:

- Але чи й досі з ним треба поводитися вкрай обачно? Гадаєш, він усе ще занадто вразливий?

- Безумовно, - відказав Артур, складаючи долоні пучками пальців докупи. - Його легко налякати. У нього неабияка параноя.

Лікар Джордж вказав на те, що навіть не збирався під час сьогоднішньої бесіди згадувати Чалмера, але, здавалося, сам Біллі хотів про нього поговорити.

- Ви розворушили його спогади, - сказав Артур, обережно добираючи слова, - і це було перше, що спало йому на думку. В результаті, звичайно, страх узяв над ним гору, і цього цілком вистачило, аби Біллі заснув. Я нічого не міг вдіяти. Я розбудив його, щоб він міг нині прийти сю...

- А ти чуєш усе, що він каже, коли не спить?

- Тільки уривками, та й то не завжди. Буває, що я не знаю точних його думок, проте, коли він думає, я здатен відчувати його страх. З якоїсь причини він не надто добре чує, коли я до нього звертаюсь. Але, схоже, йому відомо, що ми часом його присипляємо, як і те, що він також може поринути в сон із власної волі.

Лікар Джордж дізнався від Артура деякі подробиці про інших особистостей, однак, коли Артур почав розповідати про минуле, він раптом замовк, нашорошився й обірвав розмову.

- Біля дверей хтось є, - сповістив він і зійшов зі сцени.

Виявилося, що прийшов медтехнік Джеф Джаната, котрий попереджав, що заїде за пацієнтом, коли буде за чверть дванадцята.

Назад до Вейкфілдського котеджу з Джефом пішов Томмі.

Коли наступного дня, за два дні до приїзду лікарки Вілбур, Мілліган прийшов на терапевтичну бесіду, лікар Джордж побачив, що пацієнт нервово

сіпає коліном, і збагнув, що перед ним знову Біллі, стрижнева особистість. Біллі почув імена Артура і Рейджена й тепер хотів дізнатися, хто вони такі.

Гардинг не знав, як йому і розповісти. У нього в голові крутилося страхотливе видіння: Біллі дізнається правду й накладає на себе руки. У лікаря Джорджа був колега з Балтимора, чий пацієнт повісився у в'язниці, довідавшись, що в нього розщеплення особистості.

Лікар глибоко вдихнув і наважився сказати:

– Той голос, що звучить, як у фільмах про Джеймса Бонда, належить Артурові. Артур – це одне з твоїх імен.

Коліна Біллі, що перебували в постійному русі, завмерли. Його очі округлились.

– Артур – це частина тебе самого, – продовжував лікар Джордж. – Ти хотів би з ним зустрітись?

Біллі затремтів, його коліна так несамовито засмикалися, що він сам це помітив і мусив притримати їх руками.

– Ні. Мені від цього хочеться піти і заснути.

– Знаєш, Біллі, я гадаю, що якби ти дуже постарався, то міг би не спати, коли прийде Артур і ми з ним будемо розмовляти. Так ти міг би почути, що він скаже, і усвідомити свою проблему.

– Але це дуже страшно!

– Біллі, ти мені довіряєш?

Той кивнув.

– От і молодець. Зараз на сцену вийде Артур, і я з ним поговорю. Ти не спатимеш і чутимеш кожне його слово, і ти все запам'ятаєш, точнісінько як це роблять деякі інші особистості. Ти будеш поза сценою, але твоя свідомість працюватиме.

– А що таке ця «сцена»? Ви вже її згадували, але так і не сказали, що це означає.

– Це так Артур пояснює те, що відбувається, коли хтось із твоїх внутрішніх «я» виходить у зовнішній світ. За його словами, це схоже на пляму світла від чималого софіта, і той, хто стоїть у промені світла, контролює свідомість. Просто заплющ очі, і ти сам це побачиш.

Гардинг затамував подих, коли Біллі заплющив очі.

– Я бачу! Це так, ніби довкола темна сцена, а на мене ллється світло софітів!

– Дуже добре, Біллі. А тепер відступи вбік, за межі світляної плями, і я певен, що Артур не відмовиться прийти і поспілкуватися з нами.

– Я відступив, – повідомив Біллі, і коліна юнака припинили сіпатись.

– Артуре! – покликав Гардинг. – Ти маеш поговорити з Біллі. Вибач, що я тебе турбую, однак знайомство з тобою та іншими – необхідний крок у лікуванні Біллі.

У Гардинга аж долоні спітніли. Коли пацієнт розплющив очі, замість жалісливого виразу Біллі в лікаря уп'явся з-під напівопущених повік бундючний погляд Артура. Його вимова була тією самою, що й попереднього дня: карбований акцент англійського аристократа, котрий звик цідити слова зі зціпленими зубами і майже нерухожими вустами.

– Вільяме, мене звуть Артур. Я хочу, аби ти знав: ти в безпеці. Люди, що тут працюють, намагаються тобі допомогти.

Вираз обличчя юнака блискавично змінився. Він озирнувся довкола широко розплющеними переляканими очима і запитав голосом Біллі:

– Чому я раніше нічого про тебе не знав?

Знову відбулася зміна, і заговорив уже Артур:

– Я вирішив, що так буде ліпше для тебе. Ти був не готовий. У тебе спостерігався сильний потяг до самогубства. Ми мусили дочекатися слушної миті, щоб відкрити тобі цю таємницю.

Глибоко вражений, але дуже задоволений, лікар Джордж слухав, як Артур добрих десять хвилин розповідав Біллі про Рейджена та інших вісьмох внутрішніх «я» і пояснював, що завдання лікаря Джорджа – знову об'єднати їх усіх у цілісну особистість.

– Ви зможете це зробити? – повернувся Біллі до лікаря.

– Ми називаємо цей процес злиттям, Біллі. Ми робитимемо все дуже неквапно. Спершу об'єднаємо Аллена й Томмі, оскільки між ними багато спільного. Потім візьмемося за Денні та Девіда. Цим двом іще потрібна допомога лікарів. А тоді будемо по черзі приєднувати решту, аж поки ти знову станеш єдиним і неподільним Біллі.

– А навіщо зливати зі мною всіх оцих людей? Чому не можна просто спекатися їх?

Лікар Джордж сплів пальці.

– Тому що інші лікарі вже пробували це робити у випадках, схожих на твій, Біллі. Такий підхід не спрацьовує. Щоб дати тобі шанс на одужання, ми повинні об'єднати всі частини твого ества. Спершу ви маєте налагодити спілкування. Потім, пригадуючи події, що трапилися з кожним із вас, ви позбудетесь амнезії. Ми називаємо це формуванням спільної свідомості. І тоді нарешті можна буде почати процес об'єднання різних особистостей у ціле. Це й буде злиття.

- І коли це станеться?

- Післязавтра лікарка Вілбур приїде тебе навідати, і ми проведемо презентацію для працівників шпиталю, задіяних у твоєму лікуванні. Ми покажемо їм відеозаписи, аби ті з них, кому не доводилося стикатися з такими випадками, як твій, краще усвідомили природу твоєї недуги і знали, як тобі допомогти.

Біллі кивнув, погоджуючись. А тоді його очі розширились, а увага мовби перемкнулася на те, що відбувалося всередині нього. Він декілька разів кивнув, після чого його погляд прояснів і юнак приголомшено подивився на лікаря Джорджа.

- Що трапилось, Біллі? - запитав той.

- Артур передає, що хоче особисто схвалити список тих, хто буде на презентації.

(6)

У шпиталі Гардинга вирував ентузіазм. Лікарка Корнелія Вілбур уже читала тут лекцію, однак це було аж влітку 1975 року. Та й обставини тепер були зовсім інші. Нині у шпиталі лежав незвичайний пацієнт - перша в історії людина з розладом множинної особистості, за якою мали змогу цілодобово спостерігати в умовах психіатричної клініки. Попри те що персонал і досі поділявся на тих, хто вірив у діагноз Міллігана, і затятих скептиків, послухати лікарку Вілбур хотіли геть усі.

Хоча працівників Вейкфілдського котеджу запевняли, що на зустрічі буде чоловік десять-п'ятнадцять, до зали в підвальному приміщенні адміністративної будівлі Вейкфілду затрамбувалася мало не сотня осіб. Лікарі та члени адміністрації поприводили своїх дружин, працівники з інших корпусів шпиталю, котрі не мали жодного стосунку до лікування Міллігана, тулилися на задніх рядах, сиділи на підлозі, підпирали стіни і навіть купчилися у дверях суміжної кімнати.

Лікар Джордж показав присутнім нещодавні відеозаписи бесід із різними особистостями, які проводили як він сам, так і Дороті Тернер. Артур і Рейджен збудили неабияку цікавість, адже до того їх бачив тільки персонал Вейкфілдського котеджу. Адалана, котру взагалі не зустрічав іще ніхто, крім Дороті Тернер, приголомшила багатьох присутніх, але були й ті, в кого вона викликала недовірливі кпини. Проте шойно на екрані з'явився справжній Біллі, в залі запанувала пронизлива тиша. А коли він вигукнув: «Хто ці люди? Чому вони змушують мене спати?», - Розалі Дрейк ледве стримала сльози, і не одна вона.

Після перегляду відеозаписів лікарка Вілбур ввела до зали Біллі й коротко поговорила з Артуром, Рейдженом, Денні та Девідом. Вони відповідали на її запитання, проте Розалі бачила, що вони пригнічені. Коли зустріч добігла кінця, здійснювся гамір розмов, із якого Розалі зрозуміла, що персонал Вейкфілдського котеджу роздратований презентацією. Сестри Адрієна Маккан і Лора Фішер нарікали на те, що з Мілліганом знову цяцькаються, дозволяючи

йому бути в центрі уваги. Розалі, Нік Чико і Донна Егар сердилися, що Біллі змусили з'явитися перед усім цим натовпом.

Після візиту лікарки Вілбур лікар Джордж знову змінив стратегію лікування Міллігана, зосередившись на процесі злиття особистостей.

Лікарка Марлен Кокан почала проводити з пацієнтом регулярні бесіди, під час яких різні особистості пригадували знущання і торттури, яких колись зазнали, розбирали їх по кісточках і знову переживали ті страждання, що призвели до розщеплення Мілліганової особистості у восьмирічному віці.

Лікарці Кокан був не до душі план злиття. Вона казала, що цей метод подівав у випадку з Сивілою і за інших обставин було б розумно ним скористатись. Але треба було зважати на можливість того, що Рейджена об'єднають із рештою особистостей, а Міллігана після цього відправлять-таки за ґрати. Якщо забрати у Міллігана його єдиний захисний механізм, він може не вижити у такому ворожому середовищі.

– Він уже сидів у в'язниці, і нічого з ним не сталося, – кинув хтось.

– Так, але тоді його захищав Рейджен. Якщо хлопця зґвалтують у в'язниці, а ви знаєте, що таке часто трапляється, то він, найімовірніше, вкоротить собі віку.

– Наша робота – здійснити злиття особистостей, – відказав Гардинг. – Цього від нас вимагає суд.

Справжнього Біллі заохочували слухати своїх альтер-его і відповідати їм, прийняти їхнє існування і пізнати їх ближче. Під впливом методу навіювання Біллі став дедалі довше затримуватися на сцені. Процес злиття повинен був відбуватися поетапно. Спершу планувалося з'єднати попарно найбільш однотипних особистостей або тих, що мали якісь спільні риси, а тоді вже цих нових, об'єднаних особистостей шляхом інтенсивного навіювання злити в одне ціле зі стрижневою особистістю.

Оскільки Аллен і Томмі були найбільш схожими між собою, почати вирішили з них. Лікар Джордж витратив багато годин на суперечки й роз'яснення. За словами Аллена, ще довше тривала їхня з Артуром і Рейдженем внутрішня дискусія. Аллен і Томмі дуже старанно працювали з лікарем Джорджем над своїм злиттям, але процес гальмувався тим, що у Томмі були фобії, яких не мав Аллен. Приміром, Аллен любив бейсбол, тоді як Томмі боявся цієї гри, тому що якось у дитинстві його поставили на другу базу і він напартачив, за що його віддухопелили. Лікар Джордж порадив, щоб Нік Чико, Аллен та інші люди допомогли Томмі, поговоривши з ним про його страхи і переконавши пограти у бейсбол. Заняття з арт-терапії, зокрема з живопису олійними фарбами, теж ніхто не скасовував.

Аллен розповів, що дітлахи ніяк не могли зрозуміти, що таке злиття, тож Артур пояснив це на прикладі відомого їм солодкого напою «Кул-Ейд». Порошок «Кул-Ейд» складається з безлічі кристаликів, розтлумачив їм Артур, і кожна крупинка існує окремо від інших. Якщо додати води, крупинки

розчиняться. Та якщо залишити напій на тривалий час, то вода випарується, а порошок зостанеться. Ніщо не додається і не зникає, лише змінює форму.

– Тепер усі знають, – підсумував Аллен, – що злиття – це всього-на-всього приготування лимонаду «Кул-Ейд».

5 червня сестра Нан Грейвз записала у журналі: «Пан Мілліган повідомив, що Томмі й Аллен змогли годину пробути у стані злиття і що це було „хімерне“ відчуття».

Донна Егар розповіла, що Міллігана, за його ж словами, тривожить процес об'єднання, бо він не хоче, аби хтось із особистостей загинув або чиїсь таланти й сильні сторони зникли. «Але ми працюємо над злиттям», – запевнив медсестру Аллен.

Наступного дня Міллігана провідали Гері Швайкарт і Джуді Стівенсон. Вони привезли добрі новини: суд погодився подовжити термін перебування Біллі у шпиталі Гардинга ще щонайменше на три місяці, даючи лікарям змогу завершити лікування.

У середу ввечері, 14 червня, Розалі Дрейк була у музичному корпусі, де спостерігала за тим, як Томмі грає на барабанах. Вона знала, що раніше на ударних умів грати тільки Аллен. У цьому спаяному стані юнак відчутно поступався Алленові в майстерності.

– У мене таке відчуття, ніби я краду талант Аллена, – зізнався він Розалі.

– Але ти й досі Томмі?

– Я – суміш нас обох, і в мене тепер навіть імені немає. Це мене бентежить.

– Однак ти відгукуєшся, коли люди називають тебе Біллі.

– Я все життя так робив, – відказав той, відбиваючи повільний ритм на барабані.

– То чому ж не робити цього й надалі?

Він стенув плечима.

– Напевно, для всіх так було б зручніше. Гаразд, – сказав він, підкреслюючи кожне слово ударом палички по барабану, – можете називати мене Біллі.

Злиття відбувалося поступово. У різний час і з різною швидкістю семеро особистостей з'єдналися в ціле – усі, крім Артура, Рейджена та Біллі. Щоб уникнути плутанини, Артур охрестив цю об'єднану особистість Кенні. Втім, ім'я не прижилось і всі називали її Біллі.

Одного вечора пацієнтка принесла сестрі Егер цидулку, яку знайшла у Міллігановому сміттевому кошику. Написане було дуже схоже на лист самогубця. Юнака негайно помістили під пильний нагляд. Упродовж наступного тижня сестра Егер доповідала, що, хоча його особистості то зливалися, то знову роз'єднувалися, в цілому складалося враження, що він спроможний затримуватись у стані злиття на дедалі триваліші відрізки часу. 14 липня він більшу частину доби пробув у цілісному стані і здавався цілком безтурботним.

Минали дні, і Мілліган уже практично весь час перебував у стані часткового злиття, проте траплялися короткі періоди, коли він ціпенів, наче в трансі, і не здатен був вийти на сцену взагалі.

28 серпня Джуді й Гері знову навідали свого клієнта і нагадали йому, що за три тижні лікар Джордж повинен буде подати до суду свій звіт. Якщо лікар вирішить, що злиття минуло успішно і Біллі може постати перед судом, суддя Флаверс призначить дату слухання.

– Гадаю, слід обговорити стратегію захисту, – мовив Артур. – Ми хочемо внести корективи до своєї заяви. Рейджен готовий визнати себе винним у пограбуваннях і понести кару, та він нізащо не братиме на себе провину за згвалтування.

– Але чотири з десяти висунутих звинувачень стосуються згвалтувань.

– За словами Адалани, жодна з трьох дівчат не пручалася, – повідомив Артур. – Жодна не отримала ушкоджень. Кожна з них могла легко втекти. А ще Адалана каже, що віддала кожній дівчині частину грошей, тож, коли страхові компанії відшкодують їм украдене, дівчата залишаться у виграші.

– Вони твердять зовсім інше, – заперечила Джуді.

– Кому ви повірите, їм чи мені? – пирхнув Артур.

– Якби тільки одна з них розповідала версію подій, що суперечить заяві Адалани, то ми б іще засумнівались. Але всі три кажуть те саме, а вони незнайомі й не спілкуються одна з одною.

– Можливо, їм просто не хочеться визнавати правду.

– Звідки тобі знати, як усе відбувалося насправді? – запитала Джуді. – Тебе там навіть не було.

– Зате була Адалана, – відповів Артур.

Ні Джуді, ні Гері не вірили, що жертви пішли на все без примусу, але адвокати розуміли, що Артур переказує слова Адалани, а в тієї могло бути саме таке бачення подій.

– Можна поговорити з Адаланою? – попросив Гері.

Артур похитав головою.

- Через те, що вона скоїла, їй назавжди заборонено виходити на сцену. Про послаблення не може бути й мови.

- Тоді, боюсь, наша попередня стратегія лишається в силі, - сказав Гері. - Невинуватість на підставі неосудності.

Артур змріяв його крижаним поглядом і процідив крізь зуби:

- Навіть не смійте оголошувати мене в суді божевільним.

- Це наш єдиний шанс, - озвалася Джуді.

- Я не божевільний, - відрубав Артур, - і крапка.

Наступного дня Джуді й Гері знову отримали листа на жовтому розлінієному юридичному бланку. Там писалося, що Вільям С. Мілліган більше не бажає, аби вони захищали його в суді, оскільки має намір самостійно представляти свої інтереси.

- Отакої, він знову нас звільнив, - прокоментував Гері. - Що на це скажеш?

- Скажу, що я цього листа не бачила, як і попереднього, - всміхнулася Джуді, ховаючи бланк до теки. - Знаєш, папери так часто губляться. Боюсь, що з нашою недосконалою системою документообігу ми його можемо ще добрих півроку марно скрізь шукати.

У наступні кілька днів іще чотири листи від Міллігана з відмовою від адвоката абсолютно випадково загубилися в офісі громадського захисту. Не отримавши відповіді, Артур урешті-решт здався й облишив спроби звільнити своїх адвокатів.

- Чи є в нас надія домогтися виправдувального вироку на підставі неосудності? - запитала Джуді напарника.

Гері відповів, пихкаючи люлькою:

- Коли, як визначено законодавством штату Огайо, Каролін, Тернер, Кокан, Гардинг і Вілбур заявлять під присягою, що Біллі на момент скоєння злочинів був не при здоровому глузді, то в нас, гадаю, буде непоганий шанс на успіх.

- Але ж ти сам казав, що досі не було жодного випадку, коли підсудного з розладом множинної особистості визнали недієздатним і виправдали у скоєнні тяжких злочинів.

- Що ж, - відповів Гері, всміхаючись у бороду, - тоді Вільям Стенлі Мілліган стане першим.

(7)

Лікарю Джорджу Гардингу-молодшому дошкуляли муки сумління. Він не сумнівався, що Біллі тепер є цілісною чи, принаймні, близькою до того

особистістю і процес його злиття можна буде закріпити достатньо, щоб юнак міг витримати суд. Проблема була в іншому. Того пізнього серпня лікар Джордж часто лежав ночами без сну, аналізуючи матеріал, з яким збирався ознайомити суддю Флаверса у своєму звіті, і розмірковував, чи має моральне право використовувати розлад множинної особистості як виправдання для таких тяжких злочинів.

Його неабияк турбувало питання кримінальної відповідальності. Він боявся, що його слова витлумачать хибно і це кине тінь на розлад множинної особистості як такий, запламує репутацію інших людей із таким синдромом, підірве довіру до свідчень психіатрів у суді, а то й дискредитує весь його фах у цілому. Він розумів: якщо суддя Флаверс погодиться з його висновком, що цей дисоціативний розлад ідентичності, котрий наразі вважається тільки неврозом, є вагомою підставою для виправдувального вироку, то це створить юридичний прецедент в Огайо, а можливо, і в усій країні.

Лікар Джордж був упевнений, що Біллі Мілліган не міг відповідати за свої дії в ті три фатальні жовтневі дні. Тепер лікар поставив собі за мету дізнатись більше про недугу свого пацієнта, навіть якщо для цього треба буде вийти за межі вже відомого науці. Він вважав за свій обов'язок розібратися в цьому випадку, зрозуміти Біллі. Це озброїть суспільство знаннями про те, як давати раду людям із такою проблемою. Лікар Джордж знову обдзвонив колег, консультуючись і запитуючи їхньої поради, потім провів нараду з підлеглими і врешті-решт, 12 вересня 1978 року, сів і написав звіт на дев'яти сторінках для судді Флаверса, у якому виклав медичний, соціальний і психіатричний анамнез Біллі Міллігана.

«Пацієнт стверджує, – писав лікар Джордж, – що Мілліган старший піддавав свою дружину і дітей фізичному насильству, а сам пацієнт був жертвою його садистських знущань і сексуальної наруги, включно з анальними коїтусами. Акти сексуального насильства почалися, коли пацієнтові було вісім чи дев'ять, і періодично траплялись упродовж року, здебільшого на фермі, де пацієнт часто залишався з вітчимом наодинці. За його словами, він боявся, що вітчим його вб'є, оскільки той погрожував „закопати його у хліві, а матері сказати, що він утік із дому”».

Аналізуючи психодинаміку цього випадку, Гардинг зазначив, що позаяк справжній батько Міллігана вчинив самогубство, хлопчик ріс без батьківської уваги та опіки, а також «проїнявся безпідставним, але глибоким почуттям провини, яке в результаті породило в ньому тривожність, внутрішній конфлікт і гіпертрофовану схильність до фантазій». Він, таким чином, «став легкою здобиччю для свого вітчима, Чалмера Міллігана, котрий скористався з того, що дитина тягнеться до дорослих за ласкою й піклуванням, і виміщав на ній свої фрустрації шляхом тортур і сексуальної експлуатації».

Коли вітчим бив його матір, маленький Мілліган, уже добре знаючи, як воно – бути на її місці, почав «відчувати її біль і жах». Це призвело до того, що в нього розвинувся «один із видів тривожного розладу, за якого пацієнт живе у нестабільному світі своїх фантазій, закони якого настільки ж непослідовні й непередбачувані, як ті, що діють у снах. У поєднанні з приниженнями, катуванням і сексуальною наругою це спричинило у хлопчика систематичну дисоціацію».

Висновки лікаря Джорджа Гардинга були такими: «На мою думку, пацієнт успішно впорався зі злиттям своїх особистостей в одне ціле, а тому тепер може постати перед судом [...] але я також вважаю, що пацієнт страждає на психічний розлад і що під впливом цього розладу він не здатен був контролювати свої дії в момент скоєння злочинів, тобто в другій половині жовтня 1977 року».

19 вересня Джуді Стівенсон подала до суду клопотання, щоб початкову заяву адвокатів про «невинуватість» підзахисного замінили на «невинуватість на підставі неосудності».

(8)

На той час інформація про Мілліганове розщеплення особистості ще не набула розголосу. Знали про діагноз юнака тільки люди, що мали стосунок до його лікування, а також обвинувачі й суддя. Громадські захисники наполягали на тому, аби стан психіки Міллігана тримали в таємниці, бо і лікування юнака, і судовий процес постраждають, якщо преса здійснить довкола цієї справи галас.

Берні Явич погодився. Професійна етика обвинувача підказувала йому не оприлюднювати жодних подробиць про підсудного, поки вони не пролунали офіційно з трибуни для свідків.

Однак 27 вересня на першій шпальті «Колумбус Сітізен Джорнал» замайоріли аршинні літери:

ОСОБИСТОСТЕЙ «СПАЯЛИ» ЗАДЛЯ СУДОВОГО СЛУХАННЯ

У ТІЛІ ЙМОВІРНОГО ГВАЛТІВНИКА «ЖИВЕ» ДЕСЯТЕРО ЛЮДЕЙ

Коли про цю статтю в ранковій газеті дізналися у шпиталі Гардинга, лікарі вмовили Біллі, щоб той розповів свою історію решті пацієнтів: нехай краще дізнаються про все від нього, ніж зі сторонніх джерел. На груповому занятті юнак розповів про те, в яких злочинах його звинувачують, і пояснив, що не усвідомлював скоєного, бо в той час іще страждав на розщеплення особистості.

Потім сенсацію підхопили вечірні теленовини, і Біллі того вечора пішов до своєї палати у сльозах.

За кілька днів Біллі написав портрет вродливої дівчини зі скорботними очима. Як сказала сестра Нан Грейвз, Біллі пояснив їй, що це – Адалана.

3 жовтня Міллігана провідав Гері Швайкарт. Він приїхав на своєму універсалі з просторим багажником, щоб на зворотному шляху прихопити з собою деякі полотна Біллі. Адвокат пояснив, що Джуді Стівенсон вирушила з чоловіком на відпочинок до Італії, тому пропустить слухання, на якому буде

вирішуватися, чи може Біллі в його теперішньому стані постати перед судом, але вона неодмінно повернеться до початку судового процесу. Гері трохи погуляв і погмонів із Біллі, намагаючись підготувати юнака до того, що на слухання йому доведеться очікувати у в'язниці округу Франклін, а також до ймовірності програти суд.

Лікар Джордж був переконаний, що Біллі став цілісною особистістю. Психіатр більше не помічав у хлопця випадків дисоціації, і схоже було, що в характері Біллі поєдналися всі особливості, які раніше були притаманні різним його внутрішнім «я». Спочатку та чи інша ознака виразно проступала на загальному тлі, але поступово межі між ними стерлись, утворивши однорідну сукупність рис. Персонал шпиталю теж це зауважив. Нині в Біллі Міллігані можна було водночас розгледіти прикмети всіх особистостей. Лікар Джордж оголосив, що роботу з пацієнтом завершено.

4 жовтня, за два дні до того, як Біллі мав повернутись до окружної в'язниці, репортер Гаррі Франкен із «Сітізен Джорнал» підготував іще один сенсаційний матеріал про Міллігана. Він роздобув через анонімне джерело копію звіту лікаря Гардинга і прийшов до Джуді й Гері за коментарями, попередивши, що опублікує цю статтю, не зважаючи ні на що. Адвокати звернулися до судді Флаверса, котрий вирішив, що в такому разі нехай матеріал оприлюднять і в «Колумбус Диспетч». Джуді й Гері погодилися зробити заяву для преси, оскільки витік інформації вже однаково стався. Вони дозволили сфотографувати картини Міллігана, які Гері привіз зі шпиталю, – Мойсей, який ось-ось розіб'є скрижаль із десятьма заповідями, єврейський музикант, котрий грає на сурмі, пейзаж і портрет Адалани.

Газетні публікації засмучували Біллі, і під час останньої бесіди з лікаркою Кокан він був у пригніченому настрої. Йому було страшно від того, що з ним можуть зробити інші в'язні, коли пронюхають, що одна з його особистостей була лесбійкою.

– Якщо мене визнають винним і пошлють до Лебанона, мені краще буде померти, – сказав Біллі.

– Але це означатиме, що Чалмер переміг.

– А що мені залишається робити? У моїй душі стільки люті. Я не знаю, як їй дати раду.

Лікарка Кокан нечасто висловлювала прямі поради чи вказівки, надаючи перевагу методу, коли пацієнта м'яко підштовхують до самостійного вирішення проблем. Однак вона розуміла, що зараз на це немає часу.

– Ти можеш спрямувати свою лютість у конструктивне русло, – запропонувала вона. – У дитинстві ти став жертвою наруги. Ти можеш узяти гору над страхітливим минулим і над чоловіком, який став тому виною, якщо, наприклад, присвятиш своє життя боротьбі проти насильства над дітьми. Якщо ти житимеш – зможеш боротись і стати звиятцем. Якщо ти помреш – переможе твій кривдник.

Згодом, розмовляючи у своїй палаті з сестрою Донною Егар, Біллі сьгнув рукою під ліжку і витягнув лезо бритви, яке Томмі приліпив до споду ліжка клейкою стрічкою ще сім місяців тому.

– Ось, – промовив юнак, простягаючи їй лезо. – Воно мені більше не потрібне. Я хочу жити.

Жінка обняла Біллі, не стримавши сліз.

Розалі він сказав, що не піде на заняття з групової терапії.

– Я повинен звикати до того, що буду сам. Мені потрібно загартуватися. Не хочу цих прощань.

Але пацієнти з його групи зробили для нього прощальні листівки, і, коли Розалі принесла їх Біллі, той розплакався.

– Здається, це перша за все мое життя нормальна людська реакція, – схлипнув він. – Я чув, такий стан називають змішаними почуттями. Раніше я не здатен був відчувати їх усі водночас.

У п'ятницю, 6 жовтня, коли Біллі мали забрати, в Розалі був вихідний, але вона все одно приїхала до шпиталю, бажаючи провести свого пацієнта. Вона знала, що деякі працівники Вейкфілдського котеджу зустрінуть її здивовано піднятими бровами та в'їдливими коментарями, проте їй було байдуже. Вона знайшла Біллі у кімнаті відпочинку. На ньому був синій костюм-трійка. Юнак походжав кімнатою і здавався спокійним і врівноваженим.

Розалі й Донна Егар пішли з ним до адміністративної будівлі, де біля столу реєстрації вже чекав заступник шерифа, чиї очі ховалися за темними окулярами.

Коли той видобув наручники, Розалі затулила собою Біллі й напосіла на правоохоронця, допитуючись, чи є така вже нагальна необхідність заковувати юнака, наче якогось звіра.

– Так, пані, – відказав заступник шерифа. – Такий порядок.

– Ой, на бога, – гримнула Донна, – він сюди прибув у супроводі двох жінок, а тепер ви почнете корчити з себе великого злого копа і начепите на нього наручники?

– Цього вимагає закон, пані. Мені дуже прикро.

Біллі простягнув перед собою руки, і Розалі помітила, як він здригнувся, коли наручники заклацнули у нього на зап'ястках. Він заліз до поліцейського фургону, і жінки йшли поруч, поки фургон повільно сунув крутим вигином доріжки до кам'яного містка. Тоді вони помахали на прощання і повернулись до шпиталю, де ще довго і гірко плакали.

Розділ 4

(1)

Прочитавши звіт лікаря Гардинга, Берні Явич і Террі Шерман зішлись на тому, що ґрунтовнішої психіатричної експертизи вони ще не бачили. Усі деталі, що їх обвинувачі були навчені розносити вщент у свідченнях психіатрів, усі пункти, які вони зазвичай могли б опротестувати, – все це у звіті Гардинга було викладено так, що й комар носа б не підточив. Це було не яке-небудь кількогадинне обстеження, а результат понад семи місяців досліджень у клінічних умовах. Окрім того, до звіту було включено не лише висновки самого Гардинга, а й матеріали консультацій із багатьма іншими психологами та психіатрами.

6 жовтня 1978 року суддя Флаверс провів коротке слухання, на якому ухвалив, спираючись на звіт лікаря Гардинга, що стан психіки Міллігана достатньо задовільний, аби той міг постати перед судом, і призначив судові засідання на 4 грудня.

Швайкарт сказав, що захист не заперечує проти цієї дати, але тільки за умови, що їхнього підзахисного судитимуть за законом, чинним на момент скоєння злочинів. (1 листопада в Огайо мав набрати чинності новий закон, згідно з яким тягар доведення неосудності лягав на плечі захисту, тоді як раніше сторона обвинувачення зобов'язана була переконати суд у тому, що підсудний скоїв злочини при здоровому глузді.)

Явич не погодився з поправкою Швайкарта.

– Я беру клопотання захисту до уваги, але спершу маю все ретельно зважити, – оголосив суддя Флаверс. – Мені відомо, що схожі клопотання вже подавалися в тих випадках, коли перед розглядом справи до законів вносилися зміни – приміром, коли було впроваджено новий кримінальний кодекс. Я також чув, що серед таких клопотань не було одностайності – перевага надавалася то старому закону, то новому, залежно від того, яка редакція була вигіднішою для підзахисного. Але я не знаю, які рішення в таких випадках ухвалював суд.

Виходячи із зали суду, Швайкарт повідомив Явичу й Шерману, що відмовиться від імені свого клієнта від суду присяжних і натомість попросить суддю Флаверса розглядати справу.

Коли Швайкарт відійшов, Явич зронив:

– Наша справа тріщить по швах.

– А на перший погляд здавалася геть безпрограшною, – мовив Шерман.

Суддя Флаверс згодом сказав, що обвинувачі тільки голову йому морочать, приймаючи звіт Гардинга і водночас відмовляючись визнавати Міллігана душевнохворим.

А тим часом Джуді й Гері помітили, що у в'язниці округу Франклін Біллі знову поринув у депресію і проводив більшість часу за малюванням і безрадісними думами. Його пригнічувала дедалі жадібніша увага преси. З плином днів юнак став довше і довше спати, рятуючись від холодного, понурого середовища.

– Чому б мені не побути у шпиталі Гардинга, доки не почнеться суд? – запитав він у Джуді.

– Це неможливо, – відповіла вона. – Нам і так пощастило, що суддя дозволив тобі пробути там понад півроку. Просто потерпи трішечки. До розгляду справи лишилося менш ніж два місяці.

– Ти маєш тримати себе в руках, – озвався Гері. – У мене таке передчуття, що тебе виправдають. Але якщо ти зірвешся і не зможеш постати перед судом, тебе запроторять до Ліми.

Проте одного дня охоронець помітив, як Мілліган простягнувся на нарах і малює щось простим олівцем. Зазирнувши крізь ґрати, охоронець побачив, що на скетчі юнака ганчір'яна лялька із зашморгом на шиї висить на тлі розбитого дзеркала.

– Гей, Міллігане, нащо ти таке малюєш?

– Тсе тому шчо я сердитий, – відповів той із виразним слов'янським акцентом. – Час комусь померти.

Почувши його акцент, охоронець мерщій натиснув тривожну кнопку. Рейджен тільки зміряв його іронічним поглядом.

– Хто б ти там не був, повільно відійди назад, – звелів охоронець. – Малюнок залиш на нарах, а сам стань під стіною.

Рейджен підкорився. Він дивився, як інші охоронці з'юрилися по той бік ґрат, потім відімкнули двері, хтось хутко прослизнув до камери, вхопив аркуш, і двері гримнули, знову зачинившись.

– Мати Божа, – зронив хтось із охоронців. – Ну й моторошний малюнок.

– Треба зателефонувати його адвокату, – сказав інший. – Хлопець знову схибнувся.

Коли Джуді й Гері примчали до в'язниці, їх зустрів Артур, який пояснив, що злиття Біллі насправді так і не було доведене до кінця.

– Втім, цього вистачить, аби він міг витримати суд, – втішив їх Артур. – Біллі тепер усвідомлює суть висунутих проти нього звинувачень і здатен співпрацювати із захистом. Та ми з Рейдженем і досі є окремими самодостатніми особистостями. Як бачите, зараз ми у ворожому середовищі, тож головує Рейджен. Але я вам гарантую: якщо Біллі не перевести звідси до шпиталу, він недовго залишатиметься у стані злиття, хоча б ось такого, часткового.

Гаррі Беркемер, шериф окружної в'язниці, розповів репортеру з «Колумбус Диспетч», що його заступники стали свідками того, яку надлюдську силу і витривалість має Мілліган у подібні Рейджена.

Його привели до зони відпочинку в'язнів, де він обрав великий боксерський мішок і заходився боксувати.

– Він гамселив його дев'ятнадцять із половиною хвилин поспіль, – ділився Беркемер. – Пересічна людина здатна безперервно молотити такий спортивний снаряд зо три хвилини, перш ніж остаточно виснажиться. Хлопець же так несамовито кулачив той мішок, що ми вже занепокоїлися, чи не зламав він, бува, руку. Навіть до лазарету його потягнули.

Але Рейджену боксування аніскілечки не зашкодило.

24 жовтня суддя Флаверс повторно попросив спеціалістів Південно-західного громадського центру психічного здоров'я обстежити Міллігана і відзвітувати, чи здатен він постати перед судом. Лікареві Джорджу Гардингу-молодшому, якщо він того побажає, було дозволено відвідати підсудного. Також суддя віддав розпорядження, щоб Міллігана негайно перевели з в'язниці до Центрального психіатричного шпиталю штату Огайо.

15 листопада Маріон Дж. Колоскі, директорка програми сприяння судочинству при Південно-західному центрі судової психіатрії, доповіла, що Стелла Каролін і Дороті Тернер після зустрічі з Мілліганом дійшли такого висновку: він цілком може постати перед судом і адекватно співпрацювати з адвокатами, проте «його психіка надзвичайно вразлива, тож існує вірогідність, що будь-якої миті його наразі цілісна особистість може знову розділитися на вже відомий набір альтер-его».

29 листопада газети «Дайтон Дейлі Ньюз» і «Колумбус Диспетч» опублікували коментар Чалмера Міллігана, у якому той відхрещувався від звинувачень у сексуальному насильстві над пасинком. На шпальтах «Колумбус Диспетч» з'явилося таке інтерв'ю:

ВІТЧИМ ЗАПЕРЕЧУЄ, ЩО ЗНУЩАВСЯ З ЮНОГО МІЛЛІГАНА

Чалмер Мілліган стверджує, що його «дуже ображає» розтиражована у пресі інформація, ніби він вдавався до фізичного і сексуального насильства у стосунках зі своїм пасинком, Вільямом С. Мілліганом, у котрому, за словами лікарів, уживається десяток різних особистостей.

«Ніхто навіть не поставив мене до відома», – скаржиться Мілліган-старший, називаючи заяви пасинка про заподіяну йому шкоду «абсолютно безпідставними». [...]

Як зазначено у звіті, підписаному лікарем Джорджем Т. Гардингом, психіатри виявили у Міллігана розщеплення особистості і вважають, що деякі його

внутрішні «я» навіть не підозрюють про дії інших. Причину такого розладу лікарі вбачають зокрема і в тому, що в ранньому віці Мілліган став жертвою насильства. [...]

Чалмер Мілліган розповідає, що публікації у пресі завдали йому чимало клопоту.

«Завжди знайдуться охочі перекрутити факти. Це дуже неприємно», – нарікає він. [...]

За словами Чалмера, найбільше йому допікають матеріали, де при описах знущань не наголошується, що про них відомо лише з вуст самого Вільяма та його психіатрів.

«Єдине джерело – це сам хлопець, – каже Мілліган-старший. – А газети тільки роздзвонюють те, що почули від них (тобто від психіатрів і юного Міллігана)».

Чалмер Мілліган відмовився повідомити, чи планує він подавати позов про наклеп.

Впевненість Джуді й Гері в тому, що Біллі визнають невинним на підставі психічного розладу, дедалі міцнішала, однак вони усвідомлювали, що в такому разі на їхні плечі ляже нова проблема. Раніше після подібного вердикту підсудного відсилали до Ліми. Проте 1 грудня, за три дні до суду, в Огайо мав набрати чинності новий закон про душевнохворих людей, згідно з яким до підсудних, яких виправдовували через психічні вади, повинні ставитись як до хворих, що потребують лікування, а не як до злочинців. Новий закон велів, щоб цих осіб направляли до таких психіатричних шпиталів, де ті не зможуть заподіяти шкоду собі та іншим, але й не потерпатимуть від обмежень суворіших, ніж того вимагає їхній діагноз. Розподілення пацієнтів по державних психіатричних установах належатиме до сфери повноважень спеціального суду у справах опікунства і психічного здоров'я.

Позаяк слухання у справі Біллі мало відбутися 4 грудня, що робило його першим підсудним, чий випадок підпадає під дію нового закону, існувала доволі велика вірогідність того, що захисникам вдасться переконати суд у справах психічного здоров'я не посилати Біллі до Ліми. Втім, для цього адвокати повинні були знайти альтернативу – місце, де їхньому клієнту змогли б забезпечити належне лікування.

Про шпиталь Гардинга і мови не могло бути, враховуючи вартість послуг. Слід було знайти державний шпиталь, де до того ж працював би спеціаліст, обізнаний із розладом множинної особистості і спроможний його вилікувати.

Лікарка Корнелія Вілбур підказала, що кілометрах у ста двадцяти від Колумбуса є державна психіатрична клініка, один із фахівців якої вже працював із кількома людьми з розщепленням особистості й заслужив репутацію фахівця у цій царині. І вона порекомендувала Девіда Кола, головного лікаря центру психічного здоров'я міста Афіни, що в штаті Огайо.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=22623453&lfrom=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примітки

1

«Синоптики» – ліворадикальне угруповання, що діяло у США у 1969–1977 роках. «Синоптики» протестували проти війни у В'єтнамі. Організували кілька вибухів, зокрема у будівлях Капітолію і Пентагону. (Тут і далі прим. пер., якщо не вказано інше.)

2

Підрозділи швидкого реагування у поліції США. Використовуються в операціях із підвищеним ризиком.

3

Велика мережа супермаркетів у США. За розмахом поступається хіба що «Волмарту».

4

«Сивіла» – книга Флори Шрайбер, що вийшла друком у 1973 році. У книжці розповідається реальна історія дівчини на ім'я Ширлі Мейсон (у книзі – Сивіла Дорсет), яка страждала на розлад множинної особистості.

5

Нейшенвайд-Плаза – сорокаповерхова офісна будівля у середмісті Колумбуса, штат Огайо. Цей хмарочос, побудований у 1977 році, є штаб-квартирою відомої страхової компанії «Нейшенвайд Іншуранс».

6

«Вендіз» – третя за величиною мережа ресторанів швидкого харчування у світі. Була заснована у 1969 році в Колумбусі, штат Огайо.

7

Воррен Гамаліель Гардинг (1865–1923)?– двадцять дев'ятий президент США. Обіймав цю посаду у 1921–1923 роках. Був родом з Огайо.